

Life design -ohjausmalli uusliberalismin kontekstissa

Sara Liinamo

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevätlukukausi 2020

Opettajankoulutuslaitos

Ohjausalan koulutus

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Liinamo, Sara. 2020. Life design -ohjausmalli uusliberalismin kontekstissa. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Ohjausalan koulutus. 82 sivua.

Tutkimuksessa tarkastellaan Life design -ohjausmallia uusliberalismin kontekstissa. Tutkielma ymmärtää uusliberalismin aatesuuntauksena, josta on muodostunut viimeisten vuosikymmenten aikana hegemoninen tapa ymmärtää ja järjestää maailmaa. Life design -ohjausmalli puolestaan on käytetyin ohjausmalli muun muassa Suomessa.

Analyysin kohteena on Savickaksen ja työryhmän (2009) artikkeli *Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century*. Se on ensimmäinen ja viitatuin Life design -ohjausmallia käsittelevä julkaisu. Artikkelia analysoidaan tutkimuksessa diskurssianalyttisesti. Analyysin kohteena on, millaisia oletuksia Life design -ohjausmalli konstruoi ohjauksen kohteena olevasta yksilöstä, ohjaajasta ja yhteiskunnasta ja minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia ohjausmalli tuottaa ohjattavalle ja ohjaajalle. Näitä merkityksiä tarkastellaan suhteessa uusliberalismia käsittelevään kirjallisuuteen.

Life design -ohjausmalli pyrkii tuomaan ohjaukseen emansipaation mahdollisuuden, mutta samaan aikaan ohjauksen keskeinen tavoite on tukea yksilöä sopeutumaan. Näin ollen ohjausmalli tuottaa dilemmaattisen position sekä ohjattavalle että ohjaajalle. Lisäksi ohjausmalli pyrkii tuomaan ohjaukseen kontekstuaalisuutta, mutta konteksti merkityksellistyy mallissa yksilön lähiympäristönä, eikä laajempina kulttuurisena ja yhteiskunnallisena kontekstina. Yhteiskunnallinen konteksti hyväksytään ohjausmallissa elämän vääjäämättömänä puitteena. Tällöin ohjausmallilla ei ole resursseja tunnistaa ja haastaa myöskään uusliberalistista hegemoniaa. Havainnot johdattavat tutkielman pohtimaan, milaista olisi kriittistä toimijuutta vahvistava ohjaus.

Asiasanat: Life design, uraohjaus, uusliberalismi, diskurssianalyysi, kriittinen toimijuus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	4
	1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävä	4
	1.2 Tutkimusote ja tutkielman rakenne.....	9
2	UUSLIBERALISMI KÄSITTEENÄ JA KONTEKSTINA.....	13
	2.1 Uusliberalismin käsitteen määrittely ja merkitys ohjausalalle.....	13
	2.2 Uusliberalismin muotoutuminen hegemoniaksi.....	17
	2.3 Yrittäjämienä uusliberalismin ideaalisubjektina	22
	2.4 Koulutuksen ja ohjauksen tutkimus uusliberalismissa	27
3	LIFE DESIGN -OHJAUSMALLIN RAKENTAMAT MERKITYKSET....	33
	3.1 Johdatus Life design -ohjausmalliin	33
	3.2 Yksilö joustavana, mukautuvana ja elinikäisenä oppijana	35
	3.3 Ohjaaja sopeuttajana ja tarinoiden kansakoostajana.....	44
	3.4 Yhteiskunta retorisenä välineenä.....	52
4	POHDINTA	57
	4.1 Tutkielman keskeisimmät tulokset.....	57
	4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	60
	4.3 Kriittisen toimijuuden vahvistaminen ohjauksessa	63
	LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävä

Kun olin juuri aloittanut opinnot ohjausalan maisteriohjelmassa, Helsingin Sanomissa (2018) ilmestynyt lehtijuttu palautti mieleeni, miksi hakeuduin opiskelemaan ohjausalaa. Lehtijutussa esiteltiin Pirkanmaalla järjestettyä työllisyyskokeilua. Työllisyyskokeiluun kuului kurssi, jossa työttömille annettiin ”vinkkejä ulkoiseen olemukseen” ja perehdyttiin ”mielentaitoihin”. Kurssin ensimmäinen puhuja oli julkisuudesta tuttu hyvinvointiyrittäjä Jutta Gustafsberg (nyk. Larm). Lehtijutusta syntyi vaikutelma, että työttömien ongelmia lähdettiin ratkaisemaan heidän ulkonäkönsä ja ajattelutapojansa muokkaamalla. Samalla syntyi implisiittinen vaikutelma, että työttömät ovat menettäneet työnsä, koska he eivät ole olleet tarpeeksi hyvännäköisiä ja mieleltään taitavia. Tässä yhteydessä työttömien ohjaajat näyttäytyivät personal trainereiden kaltaisina valmentajina, jotka pyrkivät muokkaamaan työttömistä markkinoille sopivia toimijoita. Lehtijuttu herätti minussa ristiriitaisia ajatuksia ja tunteita. Tuntui, että olin lukenut tämän tyyppisiä kertomuksia jo useita viimeisten vuosien aikana. Samalla kun nämä lehtijutut aiheuttivat turhautumista ja ärtymystä siitä, että rakenteellisia ongelmia käsitellään yksilöiden ongelmina, ne myös kirkastivat haluani opiskella yhteiskuntatietoista ohjausta.

On ymmärrettävää, että työvalmennuksessa käsitellään työnhakijoiden persoonaa, ulkonäköä ja sosiaalisia taitoja, koska nykyään niitä painotetaan työntekijöiden rekrytointiprosesseissa. Työhaun ohjepakettien mukaan työpaikan saa 2000-luvun Suomessa henkilö, joka osoittaa hyväntuulisuutta, itsevarmuutta, avointa sosiaalisuutta, joustavuutta, innostusta ja voitontahtoa. Suomalaisen palkkatyön historiassa työntekijöiden ja työnhakijoiden persoonan korostaminen on alkanut näkyä 1970-luvulta lähtien. Vaikka työnhakijalla olisi nykyään CV:n pohjalta kaikki tarvittavat kyvyt ja kokemus työn toteuttamiseen, hän voi jäädä vaille hakemaansa työpaikkaa ilman siihen soveltuvaa persoonallisuutta. Työnhakijoita ja heidän elämäänsä ymmärretään mahdollisuuksien ja potentiaalisuuksien, ei niinkään todellisten tekojen ja tuotosten tasolla. (Varje 2014.)

Keskittyminen työnhakijoiden persoonaan ja ulkonäköön havainnollistaa, miten rakenteellisia ongelmia, kuten työttömyyttä, lähdetään ratkomaan yksilöön ja yksilöpsykologiaan keskittymällä. Sanna Vehviläinen (2014, 35–36) huomauttaa, että myös 1990-luvun laman aikaan Suomessa lisättiin työvoimapolitiittista ohjaavaa koulutusta, vaikka oli selvää, että työttömyyden syy ei ollut ohjauksen puute.

Aikaisemmat yhteiskuntatutkimuksen opintoni olivat opettaneet minulle, että erilaiset rakenteelliset tekijät muotoilevat ihmisten elämänuria ja käsityksiä itsestä. Esimerkiksi Hodkinson ja Sparkes (1997, 31, 35) esittävät, että yksilöiden uravalinnat avautuvat eri tavoilla esimerkiksi sukupuolesta, etnisyydestä, alueesta ja luokasta johtuen. Tämä havainto konkretisoitui, kun työskentelin vuosina 2014–2018 pakolaistaustaisten nuorten ohjaajana kesäkoulussa. Työn tarkoituksena oli tukea nuorten kotoutumista, kouluttautumista ja työllistymistä uudessa kotimaassa. Minusta tuntui, että ohjaus toimi usein vapauttavana ja voimauttavana tekijänä pakolaistaustaisten nuorten elämässä. Samaan aikaan koin toimivani jonkinlaisena kontrollin ja sopeuttamisen välineenä, joka ohjasi nuoria omaksumaan psykologisia selitysmalleja ja ratkaisuja ilmiöihin, jotka joskus liittyivät enemmän kulttuuriin, etnisyyteen, ikään ja heidän marginaaliseen asemaansa. Ohjaajan positioni tuntui ristiriitaiselta.

Ohjauksen koulutukseen sai minut hakeutumaan kysymys, miten sovittaa yksilöohjaus tilanteisiin, joissa kaikki ei ole vain yksilön käsissä, vaan yksilöiden valintoja ohjaavat monet rakenteelliset tekijät. Ken Robertsin (2005) mukaan yhteiskunnallisilla tekijöillä, kuten etnisyydellä, sukupuolella ja luokalla, on jopa suurempi vaikutus nuorten uraan liittyviin päätöksiin kuin yksilöiden haluilla ja toiveilla. Yhteiskunnallisia tekijöitä pohtiessani minulle heräsi myös kysymys, miten ohjaaja voi toimia tilanteissa, joissa hänelle asetetaan ulkoapäin vaatimus tukea yksilöiden sopeutumista vallitseviin olosuhteisiin. Joskus tuntui, että eettisempi valinta olisi ollut pyrkiä muuttamaan itse olosuhteita, eikä sopeuttaa yksilöitä vallitseviin olosuhteisiin. Sen sijaan että ohjaajana osallistuisin yksilöiden persoonan ”brändäämiseen”, halusin auttaa esimerkiksi työttömiä ymmärtämään, että heidän epävarmuuden, häpeän ja ahdistuksen kokemuksensa ovat kaikkien jakamia tai ainakin tunnistamia. Nämä kokemukset

eivät ole yksilöissä sisäsyntyisiä ja luontaisia, vaan sosiaalisesti ja historiallisesti muodostuneita. Julie A. Wilsonin (2018, 1–3) mukaan nämä tunteet ovat lähtöisin maailmasta, jota ohjaa uusliberaali logiikka ja sen keskeisin arvo ihmisten välinen kilpailu. Uusliberaali logiikka näkyy Tristram Hooleyn, Ronald G. Sultanin ja Rie Thomsenin (2018, 9) mukaan muun muassa siinä, että enää ei ole moraalisesti moitittavaa sanoa, että työtön on vastuussa omasta kärsimyksestään.

Olin pohtinut ohjaustyössä, miten yhteiskuntatutkimuksen opinnoistani tutut näkökulmat voisivat tulla osaksi ohjaustyötä. Ajattelin, että ymmärrys yhteiskunnallisesta kontekstista voisi tuoda selkärankaa käytännön ohjaustyöhön. Minusta tuntui, että jos ohjaustyötä ei kytketä teoreettisiin keskusteluihin, käytäntö voi uusintaa herkemmin sellaisia arvoja ja järjestyksiä, joita se ei huomaakaan uusintavansa. Yhteiskuntatutkimuksen opinnoissani olin oivaltautunut, että teoria ja käytäntö eivät ole toisistaan irrallaan. Käytännön takana on aina jonkinlaisia käsityksiä ja oletuksia maailmasta ja ihmisistä. Vaikka ihmisiä esimerkiksi kuvaillaan usein psykologisten piirteiden ja asenteiden kautta, tämä on erityisesti länsimaille ominainen tapa ymmärtää inhimillisiä toimijoita (Lalljee 1996). Nämä taustaoletukset näkyivät myös siinä, miten pakolaistaustaisten nuorten ohjaamisessa lähdettiin usein liikkeelle yksilöiden vahvuuksista, unelmista ja luonteenpiirteistä, vaikka nuorten taustakulttuureissa yksilöitä hahmotetaan enemmän sosiaalisten roolien ja suhteiden kautta (ks. Lalljee 1996).

Ajattelen, että ohjaajan on tärkeää olla yhteiskunnallisesti tiedostava ja sitoutua pohtimaan sosiaalisia, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä yhdessä ohjattavan kanssa. Tällainen yhteiskuntatietoinen ohjaus pyrki antamaan välineitä eriarvoistavien käytäntöjen ja merkitysten tunnistamiseen. Siten se voisi tarjota uusia näkökulmia, joiden avulla ohjauksen osalliset voisivat haastaa epäoikeudenmukaisia järjestyksiä. Nancy Arthurin, Sandra Collinsin, Mary McMahanin ja Catherine Marshallin (2009) mukaan suurin osa ohjaajista käsitteekin työnsä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisenä. Ristiriitaista on, että ohjausalan lähestymistavat nojaavat pitkälti yksilöpsykologiaan (esim. Bassot 2012; Hooley ym. 2018; Prilleltensky & Stead 2012; Savickas ym. 2009; Stead & Bakker 2010a; 2010b), vaikka epäoikeudenmukaisuuden juuret ovat rakenteellisia, sosiaalisia ja poliittisia (esim. Hooley ym. 2018; Stead ja Bakker 2010a;

2010b). Tämän vuoksi onkin tärkeää kehittää ohjauksen alalle malleja ja näkökulmia, jotka herkistävät yhteiskunnalliselle kontekstille ja auttavat tunnistamaan ohjausprosessissa mikrotilanteita, joissa rakenteellisten tekijöiden keskusteluun tuominen olisi tarpeellista.

Tämän tutkimuksen kohteena on Savickaksen ja työryhmän (2009) rakentama Life design -ohjausmalli. Olen valinnut tämän ohjausmallin tutkimuskohteeksi kolmesta syystä. *Ensimmäiseksi* ohjausmalli yhdistää kasvatustieteellisiä ja yhteiskuntatieteellisiä käsitteitä. Minua kiinnostaa henkilökohtaisesti, voiko tämä ohjausmalli toimia siltana ohjausalan ja yhteiskuntatutkimuksen opintojeni välillä. Life design -ohjausmalli kertoo tuovansa ohjaukseen muun muassa kontekstuaalisuutta, narratiivisuutta ja holistisuutta. Nämä teemat ovat minulle tuttuja myös yhteiskuntatieteiden opinnoistani. Ohjaustyössä olin pohjittanut, miten näitä teemoja voisi konkreettisesti soveltaa ohjauksessa. Kiinnostuin tutkimaan Life design -ohjausmallia myös siksi, että se kritisoi viime vuosituhanen positivistisia ohjausteorioita, kuten piirreteoriaa, ja ilmoittaa lähtökohdaksi sosiaalisen konstruktionismin. Sosiaalipsykologian alan pro gradu -tutkielmassani tarkastelen konstruktionistisesti ja kriittisesti piirreteoriaa ja persoonallisuustestausta osana rekrytointikäytäntöjä (Liinamo, tulossa). Ohjausmallissa on siis monia minulle tuttuja ja tärkeitä teemoja. *Toiseksi* olen valinnut Life design -ohjausmallin tutkimuskohteeksi, koska se on ohjausalan keskeisimpiä malleja. Se on vakiinnuttanut asemansa ohjauksen alalla nopeasti. Nykyisin se on suosittu ohjausteoria Suomessa (Souto & Vehviläinen 2019). Se on myös kansainvälisellä ohjauksen kentällä laajasti tunnettu ja käytetty (Patton & McMahon 2014, 78, 355). *Kolmanneksi* olen valinnut Life design -ohjausmallin tutkimuskohteeksi siksi, että sitä ei ole aiemmin asetettu sellaisen diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteeksi, jossa eritellään, minkälaisia taustaoletuksia ja merkityksiä ohjausmalli tuottaa ohjauksen maailmasta.

Olen valinnut analyysini kohteeksi Savickaksen ja työryhmän (2009) artikkelin *Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century*. Artikkelin valintaa analyysin kohteeksi perustelee *ensinnäkin* se, että tämä artikkeli on ensimmäinen tieteellinen julkaisu tästä ohjausmallista. *Toiseksi* se on viitatuin artikkeli, joka käsittelee kyseistä ohjausmallia. Artikkelin on viitattu Google

Scholar -hakupalvelun mukaan 1765 kertaa (22.5.2020). *Kolmanneksi* tarkkarajainen, kohtalaisen lyhyt tekstikokonaisuus sopii tutkimuksessa käytettävään analyysimenetelmään eli diskurssianalyysiin. Diskurssianalyysi on yksityiskohtaista kielen, merkitysten ja retoriikan analyysia. Se on painotukseltaan perustutkimusta, jossa on mielekäästä keskittyä suurten aineistojen sijasta esimerkiksi yhden rajatun tapauksen tarkasteluun. Tällöin on helpompi sanoa vähästä paljon kuin paljosta vähän. (Juhila & Suoninen 2016, 453–455.) Täsmällisen ja yksityiskohtaisen analyysin avulla on Thomas Huckin, Jennifer Andruksen ja Jennifer Clary-Lemonin (2012, 115) sekä Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (2016, 453–455) mukaan mahdollista tunnistaa signaaleja laajemmista kulttuurisista muutoksista. Esimerkiksi diskurssianalyysisessä korkeakoulupolitiikkaa käsittelevässä tutkimuksessa huomattiin, että yliopistoista alettiin 1990-luvun alussa vähitellen puhua yritysmaailmasta tutuilla termeillä ja opiskelijoista alettiin vähitellen puhua kuluttajina ja asiakkaina. Tästä tunnistettiin, että jonkinlainen suurempi kulttuurinen muutos oli tapahtunut koulutuksen alalla (Fairclough 1993, 143).

Kiinnostukseni yhteiskuntatieteiseen ohjaukseen johdatti minut pohtimaan, minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia Life design -ohjausmalli voi tarjota niin ohjaajalle kuin ohjattavalle. Tällainen arviointi ja analysointi on tärkeää, jotta ohjaajana ymmärrän, minkälaisia arvoja ohjaustoiminnalla olen edistämässä. Diskurssianalyysin yksi suuntaus tarkastelee nimenomaan teksteissä tai vuorovaikutuksessa rakentuvia oletuksia subjekteista ja sitä, minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia erilaisille subjekteille muodostuu (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 44–46). Tämän suuntauksen pohjalta johdan tutkimuskysymykseni artikkelille. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisia oletuksia Life design -ohjausmalli konstruoi ohjauksen kohteena olevasta yksilöstä, ohjaajasta ja yhteiskunnasta?
2. Minkälaisia toiminnan mahdollisuuksia ohjausmalli tuottaa ohjattavalle ja ohjaajalle?

1.2 Tutkimusote ja tutkielman rakenne

Tutkielmani tulkintateoria on sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalinen konstruktionismi tarkoittaa teoreettista viitekehystä, jossa sosiaalisen todellisuuden katsotaan rakentuvan sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa (Berger & Luckmann 1994). Sosiaalisessa konstruktionismissa tarkastellaan kielenkäyttöä tekemisenä (Suoninen 2016, 230). Tämä tarkoittaa, että kielen ei nähdä ainoastaan kuvaavan todellisuutta, vaan ennemminkin rakentavan, uusintavan, muuttavan ja merkityksellistävän sitä (Jokinen ym. 2016, 26). Sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvassa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan kielenkäyttöä todellisuuden rakentamisen välineenä eikä todellisuuden kuvana (Suoninen 2016, 230). Tähän lähtökohtaan sisältyy käsitys, että tieto on aina jostain näkökulmasta merkityksellistettyä, eikä siten siis objektiivista ja kontekstista riippumatonta.

Vivien Burr (2003, 2-5) jäsentää sosiaalista konstruktionismin viitekehystä neljän pääkohdan avulla. Ensimmäiseksi sosiaalisessa konstruktionismissa suhtaudutaan itsestään selvyiksiä kohtaan kriittisesti. Itsestään selvyksillä Burr tarkoittaa luonnollisina pidettyjä tapoja ymmärtää ilmiöitä, todellisuutta, tietoa ja sen rakenteita. Toiseksi sosiaalisessa konstruktionismissa ajatellaan, että tieto on suhteellista. Tämä tarkoittaa, että käsityksemme erilaisista asioista ovat historiallisia ja kulttuurisia. Kolmanneksi sosiaalisessa konstruktionismissa katsotaan, että tieto rakentuu sosiaalisissa prosesseissa. Kuvauksia, joiden avulla ymmärretään maailmaa, toisia ja itseämme, eivät sanele ainoastaan kuvausten kohteet. Sen sijaan tieto on aina jostain näkökulmasta merkityksellistettyä. Sosiaalisessa konstruktionismissa ei siis ajatella, että tieto on yhtä kuin havaintomme, vaan tieto syntyy ja merkityksellistyy vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa prosesseissa. Neljänneksi sosiaalisessa konstruktionismissa ymmärretään, että tieto ja sosiaalinen toiminta kuuluvat yhteen. Tämä tarkoittaa, että sillä miten esimerkiksi tietystä ilmiöstä puhutaan, on seurauksia siihen, minkälaisia toimenpiteitä ja suhtautumista sitä kohtaan osoitetaan. Siksi Burrin mukaan tarvitaan tutkimusta, joka purkaa itsestään selvänä pidettyjä käsityksiä ja haastaa tarkastelemaan niitä kriittisesti.

Sosiaalisessa konstruktionismissa pyrkimyksenä on ymmärtää, miten yksilöt itse tuottavat puheessa esimerkiksi omaa identiteettiään ja

tulkintojaan urasta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tutkija ei esimerkiksi analysoi yksilöiden asenteita, persoonallisuuksia tai kognitiivisia ajattelun rakenteita. Tutkimuskohteena ei siis ole perinteisessä mielessä yksilöt, vaan puheessa syntyvät merkitykset. (Burman & Parker 1993, 1-2.) Kun tutkimuksessa analysoidaan yksilöiden ”minää” puheessa rakentuvana, päästään eroon staattisuudesta, joka liittyy yksilöiden luonnehtimiseen tietynlaisina persoonallisuuksina, tyyppinä tai asenteiden kannattajina (Jokinen ym. 2016, 44). Tutkittaessa lukiolaisten opiskeluun liittyvää hyvinvointia ja motivaatiota vastaajat voidaan tyypitellä esimerkiksi neljään kategoriaan: innostujiin, stressaantuneisiin, kyynisiin ja uupuneisiin (Yle 2018). Konstruktionistisesti inspiroitunut analyysi voisi osoittaa, että vaikka nämä lukiolaiset tutkimuksen mukaan painottaisivat esimerkiksi stressaantuneisuutta tai innostuneisuutta, puheessa he voisivat tuoda esille elementtejä jokaisesta näistä kategoriasta. Yksittäinen puhuja voisi esittää jopa ristiriitaisia versioita omasta motivaatiostaan. Konstruktionistisen tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole päättää, mikä versioista kuvaa puhujaa syvällisimmin.

Konstruktionistisesti inspiroituneen ohjaajan tai tutkijan päämäärä on ottaa versioiden moninaisuus lähtökohdaksi ja itseisarvoksi (Jokinen ym. 2016, 43-44). Ristiriitaisuutta ja moninaisuutta ei siis pyritä selittämään pois, vaan erilaisilla versioilla nähdään tehtävän eri asioita. Opiskelija voi esimerkiksi korostaa paneutumistaan opintoihin, kun hän kertoo kurssien opintosisällöistä. Seuraavassa yhteydessä hän voi painottaa vapaa-aikaorientoituneisuuttaan, kun kerronnan kohteena on esimerkiksi lautapeliharrastus ystävien kanssa. Molemmat versiot ovat yhtä ”todellisia”. Konstruktionismin näkökulmasta yksilöillä ei ole vain yhtä koherenttia minää, vaan heillä on moniääninen minuus. Yksilöt puhuvat eri positioista käsin, ja minuuden eri puolet realisoituvat eri konteksteissa eri tavoilla riippuen siitä, mistä positioista käsin yksilöt puhuvat.

Sosiaalinen konstruktionismi voi Laurie Cohenin, Joanne Duberleyn ja Mary Mallonin (2004) mukaan auttaa ymmärtämään uria ja urateorioita kolmella tavalla. Ensimmäiseksi se auttaa ylittämään teoreettisen reduktionismin, joka on tarkoittanut erityisesti positivistisissa urateorioissa sitä, että yksilöitä luokitellaan ja järjestetään selkeisiin kategorioihin. Sosiaalisessa

konstruktionismissa ei ole pyrkimyksenä mahdollistaa yksilöitä yhden kategorian sisään, vaan tunnistaa yksilöissä olevat moninaiset tulkinnan mahdollisuudet. Toiseksi sosiaalinen konstruktionismi korostaa, että yksilöiden urat ja elämät saavat erilaisia merkityksiä erilaisissa mikro- ja makrokonteksteissa. Mikrokonteksti voi tarkoittaa esimerkiksi perhettä, kun taas makrokonteksti voi merkitä esimerkiksi kulttuurisia uskomusjärjestelmiä ja valtion työvoimapolitiikkaa. Kolmanneksi sosiaalinen konstruktionismi painottaa vallan ja ideologian roolia urien merkityksellistämässä. Se auttaa tunnistamaan, miten yksilöt neuvottelevat uraansa liittyvistä merkityksistä suhteessa esimerkiksi tieteellisiin ohjausmalleihin ja urateorioihin, työvoimapolitiikan muutoksiin, organisaatioiden rekrytointistrategioihin ja kulttuurisesti vallitseviin käsityksiin urakehityksestä. Vallan ja ideologian huomioiminen tuo näkyville, että kyse ei ole vain yksilöiden henkilökohtaisista valinnoista, vaan nämä valinnat kietoutuvat osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.

Vallan ja ideologian huomioiminen tarkoittaa, että konstruktionistisessa tutkimuksessa analysoidaan toiminnan mahdollisuuksia ja rajoituksia (Jokinen ym. 2016, 45–46). Konstruktionistisessa valtanäkemyksessä valta ei näyttyädy vain kieltoina ja pakkoina, vaan asiana, jonka ”vallanalaiset” omaksuvat omasta vapaasta tahdostaan. Vallankäyttöä on myös se, että tiedon avulla tuotetaan subjekteja, joilla on tietynlaiset halut, taipumukset ja pyrkimykset (Alasuu-tari 1994, 43). Esimerkiksi joskus ohjauksen lähtökohtana voi olla käsitys subjektista, jolle menestys realisoituu vakiintuneena elämäntilanteena ja taloudellisena varallisuutena. Tällöin ohjaus käyttää valtaa määrittelemällä, mitä yksilöiden kuuluu haluta ja tavoitella. Toisin sanoen se voi saada ihmiset haluamaan taloudellista varallisuutta ja vakiintunutta elämäntilannetta. Samalla se voi saada ihmiset omaksumaan ne menestyksen itsestään selvinä mittareina.

Sosiaalinen konstruktionismi näkyy tässä tutkimuksessa ensinnäkin siten, että tarkastelen ohjausmallia todellisuuden tuottamisena ohjauksesta. En siis lue Life design -ohjausmallista esiin kirjoittajien intentioita tai tekstin taustalla olevia valmiita oletuksia. Toiseksi ymmärrän, että ohjausmalli on luonteeltaan moninainen ja voi sisältää ristiriitaisiakin merkityksiä. Kolmanneksi analysoin merkityksen tuotantoa myös vallankäyttönä, jossa määritellään, minkälaisia

toiminnan mahdollisuuksia subjekteille tarjoutuu ja minkälaisia mahdollisuuksia rajautuu pois. Neljänneksi käytän sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapaa ohjausmallin analysoimisen lisäksi siten, että hahmottelen siihen pohjautuvia konkreettisia ohjauskäytäntöjä tutkielman lopussa.

Sovellan tutkimuksessani diskurssianalyysia, joka ammentaa sosiaalisen konstruktionismin tulkintateoriasta. Käytännössä diskursiivinen analyysi tarkoittaa, että neutraaleiltakin vaikuttavista kuvauksista ja käsitteistä tarkastellaan siitä näkökulmasta, miten ne lataavat kohteisiin implisiittisiä oletuksia ja käsityksiä siitä, miten asioiden kuuluisi olla (Jokinen ym. 2016, 27). Pyrkimyksenä on eksplikoida ja tehdä näkyväksi itsestään selviltä vaikuttavien käsitysten sosiaalinen rakentuminen. Tutkielmassani diskursiivinen analyysi tarkoittaa huomion kiinnittämistä myös kielellisiin strategioihin ja retorisiin keinoihin, joilla pyritään vakiinnuttamaan ja oikeuttamaan ohjausmallin konstruoimaa tulkintaa.

Tutkielmani etenee siten, että johdannon jälkeisessä luvussa rakennan tutkimuskohteelleni kontekstin. Jäsennän tätä kontekstia uusliberalismin käsitteellä. Kuvaan luvussa uusliberalistisen hegemonian syntyä, kehitystä, ilmenemistä ja seurauksia. Samalla rakennan uusliberalismista analyttisen välineen, jonka laitan käyttöön sitä seuraavassa luvussa. Uusliberalismi-luvun viimeisessä alaluvussa käyn läpi kasvatustieteen ja ohjausalan tutkimusta, jonka osaksi oma tutkielmani asettuu ja josta se ammentaa tutkimuksellisia ideoita. Liitän tutkielmani osaksi kriittistä kasvatustieteellistä tutkimusta, jossa tutkimusmenetelmänä on hyödynnetty diskurssianalyysia. Lisäksi kytken tutkielmani ohjausalan tutkimussuuntaukseen, jonka keskiössä on sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja emansipaatio. Uusliberalismi-luvun jälkeen tulevassa luvussa analysoin Life design -ohjausmallia siitä näkökulmasta, minkälaisia käsityksiä se tuottaa yksilöstä, ohjaajasta ja yhteiskunnasta. Tarkastelun kohteena on myös, miten nämä käsitykset kielellisesti tuotetaan. Viimeisessä luvussa pohdin tutkielmani tuloksia ja niiden merkitystä ohjaukselle. Rakennan luvussa kuvaa yhteiskuntatieteellisestä ohjauksesta.

2 UUSLIBERALISMI KÄSITTEENÄ JA KONTEKSTINA

2.1 Uusliberalismin käsitteen määrittely ja merkitys ohjaukselle

Uusliberalismi (*neoliberalism*) on laajasti käytetty ja vaihtelevilla tavoilla määritelty käsite: sitä on käytetty Bill Dunnin (2016, 436) mukaan yli 400 000:ssa eri alojen akateemisessa julkaisussa. On esitetty, että uusliberalismin käsitettä on käytetty jopa niin paljon, että siitä on alkanut muodostua tyhjä käsite. Samaan aikaan kun käsitettä ei useinkaan määritellä, sillä perustellaan hyvin laajaa ilmiöiden kirjoa. (Boas & Gans-Morse 2009; Dunn 2016; Wilson 2018, 11.) On myös esitetty, että uusliberalismi on harhaanjohtava käsite siinä mielessä, että siinä ei ole mitään ”uutta” (Dunn 2016; Wilson 2018, 11). Silloin se on nähty vain kehittyneenä muotona liberaalista kapitalismista (Wilson 2018, 11).

Laajasti ottaen uusliberalismilla tarkoitetaan tiettyjä uskomuksia siitä, miten hyvinvointi tulisi yhteiskunnassa tuottaa ja jakaa (Hooley ym. 2018, 5). Näiden uskomusten mukaan ”ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen sellaisessa institutionaalisessa viitekehyksessä, jota määrittelevät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa. Valtion tehtävänä on luoda ja vaalia tätä institutionaalista viitekehystä.” (Harvey 2008, 7–8.) Uusliberalismin ideat ovat yhä enenevässä määrin ohjanneet viimeisten vuosikymmenten aikana niin politiikkaa kuin valtionjohtojen ja sosiaalisten instituutioiden toimintaa lähes kaikkialla maailmassa (Harvey 2008, 8; Wilson 2018, 2). Voidaankin sanoa, että uusliberalismista on tullut hegemoninen tapa ymmärtää ja järjestää maailmaa (Harvey 2008, 8, 11; Hooley ym. 2018, 9; Peck & Tickell 2002, 381; Wilson 2018, 21–25).

Alun perin positiivisessa mielessä käytetty uusliberalismin käsite on alkanut ajan kuluessa merkityksellistyä negatiivisena terminä. Sanotaan, että uusliberalismin käsitettä käyttävät nykyään useimmiten he, jotka kritisoivat vapaita markkinoita ja asettuvat vastustamaan uusliberaalin opin periaatteita. Termiä puolestaan välttelevät he, jotka näkevät markkinaehtoistumisen positiivisempänä asiana. Juuri kukaan ei näytä tunnustautuvan uusliberalismin

kannattajaksi. Syynä on nähty, että uusliberalismin kannattajille termi on alkanut merkitä radikaalia muotoa markkinafundamentalismista, jonka kannattajaksi kukaan ei halua tunnustautua. (Boas ja Gans-Morse 2009; ks. myös Brady 2014, 15.) Uusliberalismin kannattajat ovat 1960-luvun alusta alkaen puhuneet itses-tään klassisen liberalismiin (*classical liberalism*) kannattajina. Yksi syy tähän muu-tokseen oli, että uusliberalismi saatettiin sekoittaa termiin ”uusi liberalismi” (*new liberalism*), jolla tarkoitettiin uusliberalismin pahinta vihollista sosiaaliliberalis-mia. (Löppönen 2017, 14, 16.)

Uusliberalismin käsitteen ohella tätä aikakautta on kuvattu muun muassa postmodernin (Lyotard 1985), pehmeän kapitalismin (Heelas 2002; Thrift 1997), refleksiivisen modernin (Beck, Giddens & Lash 1995; Lash 1993) ja kapita-lismin uuden hengen (Boltanski & Chiapello 2005) käsitteillä. Näitä kuvauksia yhdistää, että ne pyrkivät tuottamaan analyysiä nimenomaan 1970–1980-luvuilta muodostuneesta kulttuurin tai kapitalismin muodosta. Vaikka uusliberalismin käsitettä hyödynnetään joskus huolimattomasti, katson Michelle Bradyn (2014) ja Julie A. Wilsonin (2018) tavoin, että uusliberalismin käsite itsessään on vahva analyttinen kategoria. Sen etu on, että se tuo yhteen sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen näkökulman (Wilson 2018, 11). Kyse ei siis ole vain talouden ja sen toimintalogiikan tarkastelusta, vaan siitä, miten nämä kaikki kolme kietoutuvat yhteen.

Edellä mainittujen näkökulmien yhtäaikainen tarkastelu tekee näky-väksi, miten tietyt sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset voimat yhdessä ja toi-siinsa kietoutuessaan toimivat ja vaikuttavat maailmassa. Uusliberalismin käsite kykenee osoittamaan, miten erilaiset muutokset näkyvät monella eri tasolla. Se kiinnittää huomion globaalien markkinoiden ohella selkeästi myös ihmisten ar-kielämään. (Brady 2014, 12; Wilson 2018, 11.) Eri voimien yhtäaikainen tarkastelu auttaa myös hahmottamaan erilaisten, yksilöllisinä elettyjen elämien sosiaalisen yhteen kietoutuneisuuden (Wilson 2018, 11). Tämän huomaaminen on tärkeä as-kelel entistä sosiaalisempien ja mukaan ottavampien lähestymistapojen muotoile-miselle myös (ura)ohjauksen kentällä.

Tristram Hooleyn ja kollegoiden (2018, 5–6) mukaan uusliberalismin käsite avaa pääsyn keskusteluihin, joita myös ohjausalalla toimivien ohjaajien ja

tutkijoiden olisi tärkeää käydä, jos kenttä aikoo aidosti työskennellä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi. Janice Russell (1999) huomauttaa, että suurimmassa osassa uraohjauskirjallisuutta ei pohdita ja reflektoida, miten urateoriat ovat juurtuneet tietoon, joka palvelee valtaa ja hallitsevia sosiaalisia ja poliittisia voimia. Se tosiasia, että uusliberalismista on tullut viimeisten vuosikymmenten aikana hallitseva poliittinen oppi, vaikuttaa väistämättä työelämään ja sitä kautta myös siihen, millaisena uraohjaus ymmärretään ja miten sitä harjoitetaan (Hooley ym. 2018, 5). Jos ohjausalan kenttä omaksuu markkinoiden ja kilpailuyhteiskunnan periaatteet, on hyvä tiedostaa, että silloin se asettuu niiden palvelukseen. Siinä tapauksessa ohjaajilla ja ohjausalan tutkijoilla ei ole resursseja tarjota informaatiota ja tulkintoja, jotka antaisivat ohjaukseen tuleville mahdollisuuksia haastaa uusliberaalia järjestystä. (Hooley ym. 2018, 6; Stead & Bakker 2010b.) Uusliberalismin ja ohjausalan tarkasteleminen yhdessä tarjoaa siis mahdollisuuden itsereflektioon ja sitä kautta tietoisten arvovalintojen tekemiseen.

Ohjauksen alalla on kiinnitetty huomiota siihen, että sen lähestymistavat nojaavat pitkälti yksilöpsykologisiin näkökulmiin (esim. Bassot 2012; Hooley ym. 2018; Prilleltensky & Stead 2012; Savickas ym. 2009; Stead & Bakker 2010a; 2010b). Samaan aikaan kun yksilöpsykologinen näkökulma voi auttaa ymmärtämään jotakin yksilön ja yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen dynamiikasta (Hooley ym. 2018, 6), se jättää huomioimatta eriarvoisuuteen liittyvien voimien rakenteellisen, sosiaalisen ja poliittisen luonteen (Hooley ym. 2018; Stead & Bakker 2010a; 2010b). Suurin osa uraohjauksen teorioista keskittyy Isaac Prilleltensky ja Graham B. Steadin (2012, 322–323) mukaan tukemaan yksilön selviytymistä ja pärjäämistä vallitsevissa olosuhteissa. Vaikka ne tunnistaisivatkin, että ympäristötekijät voivat joko helpottaa tai vaikeuttaa yksilön pärjäämistä (työ)elämässä, ne tuottavat harvemmin ymmärrystä, mistä syistä ja millä keinoilla työntekijät ja ohjaukseen tulevat henkilöt voisivat haastaa yhteiskunnallisia rakenteita ja miten työelämää ylipäättänsä voisi muuttaa entistä eettisemmäksi ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemmaksi.

Uusliberalistinen ajattelutapa luo uskoa, että yksilö on vapaa ja riippumaton sosiaalisesta ja materiaalisesta kontekstistaan (Adams, Estrada-Villalta,

Sullivan & Markus 2019). Tällöin yhteiskuntaan liittyvää käsitteistöä ja sanastoa vältellään ja kritisoidaan (Löppönen 2017, 107). Iso-Britannian entinen pääministeri Margaret Thatcher eksplikoi osuvasti tämän periaatteen todetessaan, että yhteiskuntaa ei ole olemassa: on vain yksilöitä ja perheitä (ks. Harvey 2008, 32; Wilson 2018, 58). Adams kollegoineen (2019) väittää, että silloin kun yksilöpsykologia jättää huomioimatta tutkimiensa ilmiöiden kulttuurisen ja historiallisen kontekstin, se tulee väistämättä tukeneeksi uusliberalismin logiikkaa. Voidaan nähdä, että ohjausteorioiden ja -mallien osallistuvat saman logiikan tuottamiseen ja ylläpitoon, jos ne eivät analysoi ohjausta osana laajempaa kontekstia.

Uusliberalismin oppeja normalisoidaan ”ei ole vaihtoehtoja” -retoriikan avulla (Harvey 2008, 53; Hooley ym. 2018, 5). Tässä retoriikassa poliittiset arvovalinnat perustellaan sillä, että niille ei ole aitoja vaihtoehtoja. Tämä saa uusliberalistisen elämän näyttämään väijäämättömältä ja normaalilta. On kuitenkin ymmärrettävä, että uusliberalismissa ei ole mitään pakollista tai luontaista. Kuten Wilson (2018, 7–8) huomauttaa, uusliberalismista on tullut hegemoninen ajattelutapa sellaisten voimien ja historiallisten syiden seurauksena, jotka ovat rakentuneet palvelemaan tiettyjä päämääriä ja intressejä. Michel Foucault'n (1980, 131) mukaan jokaisella yhteiskunnalla on sen oma totuuden regiimi ja tämän totuuden yleinen politiikka. Wilsonin (2018, 52) mukaan voidaan väittää, että uusliberalismista on tullut totuuden regiimi. Totuuden regiimit ovat niin vakiintuneita ja vahvoja, että ne eivät ole helposti haastettavissa ja kyseenalaistettavissa. Tämä tarkoittaa, että se mikä on sosiaalisesti rakentunut, näyttäytyy luonnollisena ja muuttumattomana totuutena. Se nousee historian, kulttuurin ja politiikan yläpuolelle ja näyttäytyy neutraalina ja oikeana.

Olen omaksunut työssäni kulttuurintutkimuksellisen näkökulman, jossa ei olla kiinnostuneita rakentamaan tietoa kulttuurista vain tiedon itsensä vuoksi (ks. Wilson 2018, 7–8). Tämä tarkoittaa, että kun kuvaan ja analysoin tutkielmassani uusliberalismia, en tuota vain kuvausta aiemmasta kirjallisuudesta, vaan pyrin rakentamaan ohjauksen kentälle kriittisiä välineitä ja resursseja. Tarkoitukseni on tuottaa uusliberalismi-luvusta itsessään analyttinen työkalu, jota vasten luen seuraavassa luvussa Life design -ohjausmallia (Savickas ym.

2009). Ymmärrän, että kriittisten välineiden avulla on parhaimmillaan mahdollisuus horjuttaa niitä valtarakenteita, jotka määrittävät jokapäiväistä elämäämme.

Työssäni kriittinen orientaatio tarkoittaa pyrkimystä jäljittää vallan ja ajattelutapojen muotoja, jotka tekevät uusliberalismin menestyksestä mahdollisen ja pitävät sen toiminnassa (ks. Wilson 2018, 15). Uusliberalismi käsitteenä kytkeytyy foucault'laiseen perinteeseen, jossa tarkastelun keskiössä ovat tietynlaisia subjekteja tuottavat uusliberaalin hallinnan ja vallan muodot (Ferguson 2010, 171). Kuten Foucault (1981) ilmaisee, kriittisessä orientaatioissa ei ole kyse sen sanomisesta, että asiat eivät ole oikein siten kuin ne ovat. Sen sijaan kriittisyys tarkoittaa tiedon muotoa, jossa on kyse sen osoittamisesta, millaisten oletusten ja käytäntöjen varassa vääjäämättömiltä vaikuttavat ajattelutavat lepäävät. Jotta tutkittavia ilmiöitä voidaan Foucault'n (1980) mukaan ymmärtää, tulee ne asettaa historialliseen kontekstiinsa. Kun ilmiön historiallista kontekstia kuvataan ja analysoidaan, keskeistä on tarkastella, minkälaisia narratiiveja ilmiöstä alkaa muodostua ja miten nämä narratiivit kytkeytyvät valtaan. Näin ollen kuvaan seuraavaksi, miten ja minkälaisissa prosesseissa uusliberalismi syntyi ja alkoi vahvistaa asemaansa.

2.2 Uusliberalismin muotoutuminen hegemoniaksi

Uusliberalismi lähti kehittymään 1900-luvun alussa vastareaktiona vallalla olevaa politiikkaa kohtaan. Yksilön vapautta ja sen myötä yksityistä omistusoikeutta ja vapaita markkinoita puolustava liberalismien siipi oli kohdannut kriisin, koska vallassa ollessaan se ei ollut onnistunut vastaamaan riittävällä tavalla teollistumisen, kaupungistumisen ja kansainvälistymisen mukanaan tuomiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Useat pienyritykset olivat jääneet suurten yhtiöiden jalkoihin ja eri väestöryhmien välille oli muodostunut isoja kuiluja ja sosiaalista epätasa-arvoisuutta. Vuosikymmenet olivat johtaneet 1930-luvun suureen lamaan. (Wilson 2018, 25–26.)

Suuren laman aikaan päätään alkoivat nostaa ne äänet liberalismien kentältä, joiden mukaan valtion tulisi tavoitella yhteistä hyvää, eikä vain ajaa yksilönvapauksia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa alettiin tekemään presidentti Franklin Rooseveltin toimesta sosiaalisia ja taloudellisia uudistuksia, joiden

tarkoituksena oli nostaa maa suuren laman kourista ja parantaa ahtaalle ajautuneiden väestöryhmien asemaa. Vaikka poliittiset toimet olivatkin hyvinvointivaltion näkökulmasta katsottuna käytännössä hyvin rajoittuneita, tähän aikaan tehty politiikka merkitsi tietynlaisen hyvinvointivaltion idean syntymistä. Yhteistä hyvää ajava sosiaalisempi liberalismi oli alkanut syrjäyttämään yksilönvapauksia korostavan liberalismiin. (Wilson 2018, 25–26.)

Koska meneillään oleva politiikka alkoi uhkaamaan yksilön vapauksia korostavien liberalistien keskeisiä arvoja ja muistuttamaan heitä jopa sosialismista, Walter Lippman kokosi vuonna 1938 Pariisiin joukon samanmielisiä johtavia liberalisteja keskustelemaan aatteensa nykytilanteesta. Koolle kutsuttu ryhmä alkoi visioimaan uutta muotoa yksilön vapauksia korostavasta liberalismista, jossa valtio työskentelee vapaiden markkinoiden hyväksi. Keskustelijoiden mukaan yksilönvapauksia uhkasivat vallitsevat kollektivistiset poliittiset ideat ja kaikenlaiset muut valtion ”väliintulot”, joissa yksilön vapaa valinnanmahdollisuus asettui alisteiseksi niin sanotulle yhteiselle hyväälle. Tapaamisessa otettiin ensimmäistä kertaa käyttöön uusliberalismin käsite ja käytiin siitä filosofista keskustelua ja kriittistä teoriointia. (Wilson 2018, 26–28; ks. myös Löppönen 2017; Harvey 2008.)

Yhteisessä keskustelussa ja teoriointissa tehtiin ero niin sosiaaliliberalistien yhteistä hyvää ajavan valtion ideaan kuin yksilönvapauksia korostavien liberalistien aikaisemmin ajamaan laissez-faire-ajatukseen. Laissez-faire-ajattelussa markkinoiden nähtiin olevan valtiosta erillinen oma areenansa, kun taas uudessa visiossa markkinat ymmärrettiin perustana kaikelle yhteiskunnassa. Tämä tarkoitti valtion, markkinoiden ja yhteiskunnan käsitteellisten rajojen hämärtymistä. Vision mukaan valtion tulisi saada aktiivinen rooli markkinayhteiskunnan aikaan saamisen välineenä (Löppönen 2017, 107; ks. myös Wilson 2018, 27.) Ryhmässä ei kuitenkaan oltu yksimielisiä, mitä tämä valtion aktiivinen rooli tarkoittaisi konkreettisesti. Toiset kannattivat radikaalimpaa ajatusta siitä, että valtion tulisi yksinomaan ajaa vain markkinoiden asiaa, kun taas toiset olivat sitä mieltä, että valtiolla tulisi silti olla jonkinlainen rooli ja tähtäin sosiaaliseen kokonaisuuteen. (Dardot & Laval 2014, 79.)

Uusliberalistisen aatteen kehittely hidastui Toisen maailmansodan takia, mutta se jatkui pian Friedrich von Hayekin toimesta. Hayek oli aikaisemmin osallistunut Lippmanin koolle kutsumaan seminaariin ja edusti ryhmän sitä puolta, jonka mukaan valtion tulisi keskittyä ajamaan vain markkinoiden etua. Sodan jälkeen politiikkaa oli alettu tekemään monissa maissa ”sosiaalisesti ankkuroituneen liberalismiin” (*embedded liberalism*) periaatteilla, minkä poliittiseksi vastineeksi Hayekin ajama uusliberalismi alkoi rakentua. (Harvey 2008, 16–19, 28–29; Wilson 2018, 27–29.) Hayek kutsui vuonna 1947 koolle joukon akateemisia intellektuelleja itävaltalaiselle kylpyläpaikkakunnalle (Harvey 2008, 28–29). Tapaamisessa perustettiin paikkakunnan mukaan nimetty Mont Pelerin Society eli MPS, josta muodostui uusliberalistisen politiikan ”ideologinen ja organisatorinen keskus” (Löppönen 2017, 60–62; Wilson 2018, 30).

Siinä missä sosiaalisesti ankkuroitunut liberalismi oli vahvistanut asemansa kansallisilla ja kansainvälisillä tasoilla, uusliberalismia vankistettiin enemmän ruohonjuuritasolla. Varakkaiden amerikkalaisten suurelta osin rahoittama MPS alkoi ajaa politiikkaansa perustamalla ajatuspajoja, muodostamalla poliittisia liittoja ja jalkautumalla yliopistoihin. Uusliberalismin kulttuurinen perusta alkoi huomaamattomasti vankistua, kun esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestöjen kentällä operoi toimijoita, jotka tukivat MPS:n toimintaa ja rahoittivat uusliberaalin politiikan mukaista toimintaa. Uusliberalististen instituutioiden rakentaminen ja tiedon tuottaminen tapahtui suhteellisen näkymättömästi, mutta se oli sekä laaja että tietoisesti ja suunnitelmallisesti rakennettu projekti. (Löppönen 2017, 60–62; Mirowski 2013, 43–44; Wilson 2018, 29–32.)

Kun sosiaalisesti ankkuroitunut liberalismi kohtasi 1960–1970-lukujen vaihteessa kriisin, uusliberalistisella politiikalla oli heti tarjottavanaan vaihtoehtoja. Uusliberalistisen ”ajattelukollektiivin” rakentumisen myötä sen ideoita ja puolestapuhujia oli monessa kohtaa käden ulottuvilla. Uusliberalismi tarjoutui eteen joustavana ja sovellettavissa olevien erilaisten ideoiden, parannuskeinojen ja poliittisten toimien kokonaisuutena. (Wilson 2018, 32–36.) Ensimmäiseksi uusliberaalin politiikan käytäntöjä otettiin käyttöön 1970-luvulla Chilessä ja New Yorkissa. Chilessä muun vapautettiin työmarkkinat ammattiyhdistyksistä ja

vähennettiin kotimaisen teollisuuden tukia ulkomaisen tuonnin edistämiseksi. (Harvey 2008, 14–16; Wilson 2018, 32–33.)

Iso-Britannian pääministeriksi vuonna 1979 valittu Margaret Thatcher ja Yhdysvaltojen presidentiksi vuonna 1980 valittu Ronald Reagan onnistuivat ilmaisemaan tarpeen yksilön vapautta ja vastuuta korostavalle uudenlaiselle liberalismille. He väittivät, että hyvinvointivaltio oli luonut syvään juurtuneen köyhyyden, väkivallan ja rikollisuuden kulttuurin ja että yhteistä hyvää ajava politiikka oli tasa-arvon ja olojen kohentamisen sijaan ruokkinut yksilöiden riippuvuutta rakenteista, laiskistanut heitä ja saanut kansalaiset hyväksikäyttämään systeemiä. Sen sijaan että ongelmien taustalla olisi nähty esimerkiksi rasistinen asuntopoliitiikka tai teollisuuden työpaikkojen väheneminen globalisaation seurauksena, Thatcherin ja Reaganin politiikassa köyhyys kriminalisoitiin. Lisäresurssien tarjoamisen sijaan ongelmia lähdettiin ratkomaan rankaisutoimenpiteillä ja sosiaalisella kontrollilla. Yksilöllisen vastuun ihannetta alettiin tietoisesti ulottaa niin yksilöihin kuin muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin. (Wilson 2018, 32–33, 37–38.) Tämä ihanne kiteytyy hyvin Thatcherin toteamuksessa, jonka mukaan ”talous on metodi: päämääränä on muuttaa sielu” (ks. Harvey 2008; 32).

Vaikka uusliberalistisen opin periaatteet otettiin alun perin käyttöön poliittisen oikeiston toimesta, sen mukaisia periaatteita on myöhemmin omaksuttu myös poliittisessa vasemmistossa. Esimerkiksi Hartmut Rosan (2015, 76) mukaan jatkuvasta talouskasvun tavoittelusta on muodostunut niin yleisesti hyväksytty itsestänselvyys, että mikään poliittinen puolue ei kyseenalaista sitä. Viimeisten vuosikymmenten aikana useimmissa maailman valtioissa on uusliberalistisen politiikan mukaisesti purettu sääntelyä ja lisätty yksityistämistä. Lisäksi valtiot ovat vetäytyneet monilta sosiaalipalveluiden aloilta. (Harvey 2008, 8.)

Myös Suomi on alkanut viimeisten vuosikymmenten aikana nojata uusliberalismin ja uuden julkisjohtamisen (*new public management*) periaatteisiin. Nämä periaatteet saapuivat Heikki Patomäen (2007, 12) mukaan Suomeen Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD), Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) ja Euroopan unionin (EU) mukanaan tuomien keskustelujen kautta. Suomen valtio on uusliberalististen oppien mukaisesti pienentänyt

julkista sektoria, ulkoistanut palveluitaan ja ryhtynyt jäljelle jääneiden palveluidensa toteuttamisessa soveltamaan yksityisten organisaatioiden johtamismallia. Samalla Suomi on luopunut monista pohjoismaisen hyvinvointimallin periaatteista. (Heiskala & Kantola 2010; ks. myös Patomäki 2007.) Risto Heiskala ja Anu Kantola (2010) kuvaavat tätä muutosta siirtymänä hyvinvointivaltiosta ”valmentajavaltioon”. Keskellä yhteiskuntaa sijainnut ja kansalaistensa hyvinvoinnista huolehtinut valtio on siirtynyt yhteiskunnallisen kentän reunalle huutelemaan ohjeita eri toimijoille.

David Harvey toteaa (2008, 11), että uusliberalismin ihanteet ihmisarvosta ja yksilönvapaudesta ovat houkuttelevia ja vastustamattomia. Hänen mukaansa näitä arvoja pitävät yleisesti ottaen hyvänä kaikki, jotka kannattavat mahdollisuutta päättää omista asioistaan. Paavo Löppönen (2017, 198–200) kuitenkin huomauttaa, että markkinoiden vapauttaminen on johtanut ”taloudellisen toimeliaisuuden ja kasvun tyrehtymiseen” ja niiden myötä suuriin sosiaalisiin ongelmiin. Eriarvoisuus on kasvanut, työttömyys ja muut sosiaaliset ongelmat ovat lisääntyneet, populismi on voimistunut ja ihmisten ja ihmisryhmien keskinäinen luottamus on heikentynyt (ks. myös Wilson 2018, 50–80). Kansainväliset talousjärjestöt ovat varoittaneet ongelmien syventymisestä, jos erityisesti eriarvoistumista ei saada seisahtumaan (Löppönen 2017, 198–200).

Löppösen (2017, 198) näkemyksen mukaan uusliberalismi vastustaa demokratiaa, koska se asettaa ”ihmisten taloudellisen ansaintalogiikan yhdenvertaisuuden edelle ja individualismin kansalaisuuden yläpuolelle”. Tietynlaista status quo -tilannetta pidetään siis yllä, jotta saavutettuja asemia ei menetettäisi. Yhteiskuntien muuttuminen demokraattiseen ja tasa-arvoisempaan suuntaan olisi Löppösen mukaan uhka uusliberalismille. Samaan aikaan ihmiset kuitenkin kokevat epäjärjestyttä, epäoikeudenmukaisuutta ja elämänhallinnan tunteen menettämistä. (Löppönen 2017, 198–2000.) Myös Hooley kollegoineen (2018, 9) tunnistaa, että uusliberaali logiikka hyödyttää niitä, joilla on valtaa. Jos tälle logiikalle ollaan Hooleyn ja kollegoiden mukaan sokeita, ihmiset osallistuvat silloin helposti sellaisten tilanteiden tuottamiseen, jotka voivat kääntyä heitä itseään vastaan. Jeremy Gilbertin (2015) ja Mark Fisherin (2009) mukaan iso osa ihmisistä on tyytymättömiä uusliberalistiseen status quo -tilanteeseen, mutta

hyväksyvät sen hiljaisesti. He eivät tiedä, miten tilannetta voisi muuttaa ja mitä muut vaihtoehdot tarkoittaisivat. Tällöin ihmiset ovat sisäistäneet ”ei ole vaihtoehtoja” -retoriikan ja ovat siinä käsityksessä, että uusliberalistinen elämä on ainoa vaihtoehto.

Tunnistan, että edellä rakentamani esitys uusliberalismin kehityksestä on pääpiirteittäinen ja osin myös vaillinainen. Tarkoitukseni on kuitenkin ollut näyttää, että uusliberalismin ohjaama elämä ei ole luonnollista ja vääjäämättöntä. Se on ollut poliittinen projekti, jota on rakennettu, jonka puolesta on taisteltu ja joka on voittanut (Löppönen 2017; Wilson 2018, 21). Uusliberalismista on nyt tullut hegemoninen tapa ymmärtää ja järjestää maailmaa (Harvey 2008, 8, 11; Hooley ym. 2018, 9; Peck & Tickell 2002, 381; Wilson 2018, 21–25). Sen vaikutukset eivät näy vain poliittisissa päätöksissä, vaan myös arkiajattelussamme. Olemme esimerkiksi tottuneet, että yleisessä keskustelussa kansalaisia kutsutaan asiakkaita, paikallisesti ja yksilöllisesti solmituista työsopimuksista puhutaan yleisiin työehtosopimuksiin nähden parempana vaihtoehtona, määräaikaista työsuhteista puhutaan ennemminkin mahdollisuuksien ja motivaation kuin pelkojen ja epävarmuuksien lähteinä, eikä enää ole moraalisesti moitittavaa sanoa, että työtön on vastuussa omasta kärsimyksistään (Hooley ym. 2019, 9). Seuraavassa alaluvussa tarkastelen, minkälaisen ihannesubjektin uusliberalismi pyrkii itselleen rakentamaan.

2.3 Yrittäjämienä uusliberalismin ideaalisubjektina

Max Weber on luonut ideaalityypin käsitteen, jonka avulla hän on pyrkinyt osoittamaan, miten kapitalistinen henki tuottaa esimerkiksi tietyn tyyppisen yksilön tai organisaation. Ideaalityyppi on heuristinen väline, joka saa tunnistamaan historiallisesta tilanteesta tiettyjä piirteitä. Ideaalityyppi ei ole todellisuudessa olemassa oleva yksilö tai yksilöiden joukko, vaan jokaisesta yksilöstä voi tunnistaa enemmän tai vähemmän joitain ideaalityypin piirteitä. (McGuigan 2014, 233.) Uusliberalismin ideaalityyppiä on kuvattu yrittäjämienä (*enterprising self*) käsitteellä (Foucault 2008, 226; Romito 2019, 100; Rose 1992). Yrittäjämäisyys ei tarkoita vain yrittäjyyttä, vaan sitä, että yksilön on ajateltava kuin yritys. Yrittäjämäinen elämänasenne koostuu muun muassa halusta kehittyä jatkuvasti,

kyvystä sietää epävarmuutta ja olla muutos- ja kilpailukykyinen. (esim. Harni & Pyykkönen 2017, 115–116.)

Yrittäjäminkin synty liittyy siihen, että uusliberalistisessa politiikassa kaikki elämän osa-alueet pyritään tuomaan markkinoiden piiriin: myös ne, joilla ei suoranaisesti ole mitään tekemistä rahan tai talouden kanssa. Tämä johtuu siitä, että uusliberalistisessa yhteiskunnassa markkinoita ei ajatella enää valtiosta erillisenä areenana, jossa hyödykkeet arvotetaan ja vaihdetaan, vaan markkinat ymmärretään perustana kaikelle yhteiskunnassa. Markkinamekanismien mukaisesti kilpailun logiikka ulottuu niin itsetuntemuksen, itsearvostuksen kuin koulutuksen ja ystävyysuhteidenkin alueille. (Wilson 2018, 2–3, 53–57; ks. myös Harvey 2008, 9; Mirowski 2014, 53–54.) Markkinat vaihtuvat liberalismiin ”näkyvästä kädestä” uusliberalismin informaationkäsittelijäksi. Jo Locken klassinen liberalismi luonnollisesti markkinoille rationaalisen toimijan roolin, mutta Locken markkinat perustuivat molemminpuolisen vaihdon ajatukselle. Sen sijaan uusliberalismissa huomio ei ole vain vaihdossa, vaan kilpailun välttämättömyydessä. (Carr & Battle 2015, 162.) Uusliberalismissa katsotaan, että markkinat pystyvät arvioimaan parhaiten, mikä on hyvää ja hyödyllistä ja mikä ei (Wilson 2018, 53–57). Jos siis jokin idea, tuote tai henkilö ei pärjää markkinoilla, tämä tulkitaan signaalina siitä, että tämä on rationaalisesti arvioituna kelvoton. Yrittäjäminkin ideaalityyppiin liittyy näin ollen arviointia, kuka kykenee myymään ja markkinoimaan itsensä, ideansa ja yrityksensä parhaiten. Tässä kilpailussa syntyy väistämättä voittajia ja häviäjiä (Dardot & Laval 2013, 301; Mirowski 2014, 53–54; Wilson 2018, 53–57).

Uusliberalistisessa ihmiskuvassa yksilö on Julie A. Wilsonin (2018) ja Jim McGuiganin (2014) mukaan tietämättömyydessään välinpitämätön (*ignorant*). Hän on tietämätön niistä mekanismeista, joiden sisällä hän toimii. Uusliberalismissa yksilön rooli on tietyllä tapaa välineellinen. Hän tuottaa syötettä (*input*) informaationkäsittelijä-markkinoille. Tämä heijastelee oletusta, että yksilö itsessään ei voi tietää, mikä on parasta, koska vain markkinat voivat tietää sen. Järjestelmälle on myös hyödyksi, jos yksilö ei sen enempää ymmärrä, kritisoi tai yritä muuttaa yhteiskuntaa (Wilson 2018; ks. myös Löppönen 2017, 200). Tässä ihmiskuvassa yksilö näyttäytyy Risto Heiskalan ja Anu Kantolan (2010) mukaan

mekaanisena oman etunsa tavoittelijana, joka ei pysty keskustelemaan ja toimimaan yhdessä toisten kanssa. Toisaalta McGuiganin (2014) mukaan uusliberalismin ideaalityyppi on mobiili ja verkostoitunut. Hyvä esimerkki tästä on globaaliin eliittiin kuuluva rennosti pukeutunut nuori aikuinen, joka on lentokentän hyörinässä sulkeutunut kuulokkeittensa kanssa Applen laitteen äärelle. Hän on samaan aikaan läsnä monissa verkostoissa ja toisaalta sulkeutunut ympäröivältä kommunikaatiolta yksityiseen maailmaansa. (McGuigan 2014, 232–233, 237.)

McGuiganin (2014, 234–235) mukaan uusliberalismi voi tarjota yksilöille viehättävää ja vetoavaa elämäntapaa. Uusliberaalin ideaalityypin elämäntyyli korostaa epäsovinnaisuutta, boheemiutta, iloista kuluttajuutta, vapaata liikkuvuutta ja elämäkokemuksen kartuttamista erilaisten henkilökohtaisten kekeilujen kautta. Tämä elämäntapa vetoaa erityisesti nuoriin. Sukupolvien välinen jännite onkin McGuiganin mukaan keskeinen osa uusliberaalia kulttuuria. Vanhempien sukupolvien käsitykset ja arvot määrittyvät uusliberaalissa kulttuurissa helposti auttamattoman vanhentuneina ja epätrendikkäinä puheina yhteisöllisyydestä ja tasa-arvosta. Uusliberaalille kulttuurille on leimallista McGuiganin mukaan kuvitteellinen sukupolvikuilu, jossa vanhaa sukupolvea edustaa sosiaalidemokraattinen toimija. Uutta sukupolvea edustaa tällöin (näennäisen) itsenäisen ja vapautuneen yksilön ideaalityyppi.

Uusliberalismin lupaukset eivät tuo yksilölle ainoastaan vapautta, vaan myös yhä enenevän vastuun itsestä. Uusliberalistisen valtion ihannekansalainen ei odota tai toivo valtiota tiettyjä sosiaalisia suojatoimia tai julkisia infrastruktuureja, vaan ottaa yhä enemmän vastuuta itsestään ja esimerkiksi oman terveytensä, koulutuksensa ja turvallisuutensa järjestämisestä (Wilson 2018, 60–63). Tämä ajatus yksilön vastuusta juontaa juurensa jo John Locken poliittiseen teoriaan (Henry 1999, 618–619). Yksilöllisen vastuun eetoksesta voi nähdä muodostuneen oma kulttuurinsa. Tämä näkyy Wilsonin (2018, 60–63) mukaan ehkä selvimmin self-help-kirjallisuuden räjähdysmäisenä kasvuna. Tarjolle on tullut lukematon määrä teoksia, joissa ihmisiä opastetaan hallitsemaan ja järjestämään omaa elämäänsä paremmin. (ks. myös McGuigan 2014.) Samaan aikaan kun vapaus voi tuoda yksilöille mahdollisuuksia ja liikkumatilaa, yksilönvapauksia ja vastuuta painottavassa ilmapiirissä käy Jim McGuiganin (2014, 234) ja Jeff

Sugarmanin (2015, 105) mukaan helposti niin, että epäonnistuminen tai sattuman aiheuttama puhdas huono tuuri tulevat tulkituiksi yksilön vikoina. Kun yksilön vastuu merkityksellistyy itsenäisyytenä ja kovana työntekona, yksilön vastuu näyttäytyy itsestään selvänä positiivisena arvona, jota kaikkien tulisi ilmentää elämässään (Wilson 2018, 61).

Uusliberalismi suuntaa ihmiset elämään AnaLouise Keatingin (2012, 171) mukaan sulkeutuneina yksilöinä (*self-enclosed individuals*). Tämä käsite tarkoittaa ”hyperindividualismin” muotoa, joka asettaa yksilön vastakkain maailman kanssa ja antaa ymmärtää, että yksilö on irrallaan ulkopuolisesta maailmasta. Jotta selviytyminen ja menestyminen ovat mahdollisia, jokaisen täytyy Keatingin mukaan keskittyä itsen ja arvioida tilanteita itsensä kautta. Tällöin on luontevaa pohtia erilaisia tilanteita esimerkiksi seuraavien kysymysten kautta: ”Miten tämä tilanne tai tapahtuma vaikuttaa minuun?”, ”Mitä minä saan tästä?”, ”Mitä minä voin saada sinulta?” ja ”Miten minä voin onnistua?”.

Sulkeutunut yksilöllisyys ja kilpailu aiheuttavat Wilsonin (2018, 3–4, 13) mukaan monissa ahdistusta. Institute for Precarious Consciousness onkin esittänyt, että tämän päivän julkinen salaisuus on, että jokainen on ahdistunut (ks. Wilson 2018, 1). Uusliberalistinen elämä suuntaa yksilöt laskelmoimaan omia mahdollisia hyötyjä, menetyksiä ja riskejä. Se asettaa heidät miettimään, miten erilaiset päätökset vaikuttavat tai ovat vaikuttamatta heidän pärjäämiseensä muihin nähden. Kilpailu tuottaa myös jatkuvaa vertailua. Wilson esittääkin, että menestyäkseen täytyy pelata. Kun yksilöt nähdään kilpailevina sosiaalisina olentoina, epäonnistumisen mahdollisuus tulee määrittelemään heidän elämänsä. Jokapäiväiseen elämään tulee silloin tunne epävarmuudesta ja turvattomuudesta. (Wilson 2018, 3–4, 13.) Sosiaalinen kilpailu muuttaa myös itse sosiaalisuutta. Hooley ja kollegat (2018, 8) esittävätkin, että kun sosiaalisuus kovertuu ontoksi, solidaarisuus, vastavuoroisuus ja vastuun sekä empatian tunne toisia kohtaan eivät ole enää relevantteja arvoja. Sen sijaan ne merkityksellistyvät mahdollisina heikkouden lähteinä, kuten yksilön riippuvuutena ja takertuvuutena.

Nämä heikkoudet saavat Beverley Skeggsin (2004) mukaan sukupuoleen ja yhteiskuntaluokkaan liittyviä eroja ja merkityksiä. Yrittäjäminuuden

ideaalittyyppissä korostuvat Skeggsin mukaan tietyt keskiluokkaiset ja maskuliiniset piirteet. Samalla naiseuteen ja työväenluokkaan kytkeytyvät ominaisuudet rajataan aktiivisesti pois ja arvotetaan poikkeavuuksiksi ja heikkouksiksi. Poikkeavuudet ja puutteellisuudet tuotetaan yksilön surkeina valintoina tai mahdollisesti jopa psykologisina diagnooseina. Ne implikoivat kyvyttömyyttä olla yrittäjämäinen. Monet tutkimukset osoittavat kuitenkin, että riippumattomuutta, vapautta, itsekontrollia ja yksilöiden ainutkertaisia kykyjä ja taipumuksia korostava tapa ymmärtää omaa minuutta on leimallinen erityisesti valkoiselle, urbaanille keskiluokalle (ks. esim. Oyserman & Markus 1998). Skeggsin (1997, 163) sanoin ”minän projekti on länsimaisen keskiluokan projekti”. Yrittäjämääräyksen ideaalittyyppiin kytkeytyy näin ollen moraalisia ulottuvuuksia. Se välittää näkemyksiä, minkälaista on hyvä elämä ja minkälainen on hyvä ihminen (Rose 1992).

Uusliberalismin konstruoima ihannesubjekti asettuu osaksi yksilöiden itsehallintaa. Vastuu siitä, että yksilö osaa olla tarpeeksi yrittäjämäinen, on ensi sijassa yksilöllä itsellään. Suorasta lakien noudattamiseen perustuvasta hallinnosta on siis vähitellen uusliberalismissa siirrytty itsehallintaan sekä erilaisten instituutioiden ja asiantuntijoiden toteuttamaan hallintaan ja kontrolliin (Foucault 1991). Hallinnassa hyödynnetään ohjauksellista ja terapeutista tietoa, joka puhuu kannustamisesta, positiivisesta ajattelusta ja unelmien toteuttamisesta (Harni & Pyykkönen 2017, 118). Norman Faircloughin (1989, 73) mukaan ohjauksellisuutta voi tarkastella yhtenä puhetapana, joka on nykyään vallitseva niin työpaikoilla kuin kouluissa. Ohjaus puhetapana vaikuttaa ottavan hienovaraisesti huomioon yksilöiden tarpeet ja ongelmat, mutta joissain tapauksissa se voi toimia enemmän institutionaalisen kontrollin välineenä. Ohjaus voi toimia tällöin välineenä, jolla yksilöistä muokataan yrittäjämäisempiä erilaisten teknikoiden avulla (Keskitalo-Foley, Komulainen & Naskali 2010, 29–30). Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan, miten kasvatuksen ja ohjausalan tutkimus on analysoinut uusliberalistista järjestystä. Paikannan alaluvussa oman tutkimukseni osaksi erilaisia ohjaussuuntauksia.

2.4 Koulutuksen ja ohjauksen tutkimus uusliberalismissa

Liitän tutkielmani osaksi kriittistä kasvatustieteellistä tutkimusta, jossa tutkimusmenetelmänä on hyödynnetty diskurssianalyysia. Lisäksi tutkielmani kytkeytyy ohjausalan tutkimussuuntaukseen, jonka keskiössä on sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja emansipaatio. Tutkielmani kriittisen lukutavan juuret ovat tunnistettavissa myös kriittisestä pedagogiikasta. Seuraavaksi esittelemissäni tutkimuksissa on suuressa osassa piirteitä sekä kriittisestä diskursiivisesta luennasta että pyrkimyksestä tunnistaa rakenteita ja siten tuoda myös eriarvoistavia käytäntöjä näkyväksi. Nämä tutkimukset käsittelevät esimerkiksi koulutusmarkkinoiden muodostumista, kouluvalintoja ja ajatusta elinikäisestä oppimisesta.

Uusliberaalin eetoksen myötä markkinoiden logiikka on tullut myös koulutuksen alueelle (Wilson 2018, 59). Monissa tutkimuksissa onkin kiinnitetty huomiota, että markkinoiden logiikka on synnyttänyt koulutusmarkkinat, joilla sekä koulut että koulunkävijät kilpailevat toisistaan (Ball 1993; 2003; Bok 2009; Gewirtz, Ball & Bowe 1994; Gouthro 2002; Hemsley-Brown & Goonawardana 2007; Hess & Leal 2001; Naidoo & Jamiesson 2005; Rinne 2000; Saltmarsh 2007; Seppänen 2006). Kun aikaisemmin koulutuspolitiikkaa suuntasivat Bronwyn Daviesien ja Peter Banselin (2007) mukaan muun muassa kansallisuusaate ja yhteiskunnallisen tasa-arvon ajatus, nyt sitä ohjaa yhä enenevässä määrin talouselämä (ks. myös Keskitalo-Foley ym. 2010; Rinne 2000). Aikaisemmin valtio panosti Daviesien ja Banselin (2007, 251–252) mukaan koulutukseen, koska koulutuksen uskottiin parantavan työvoiman laatua, edistävän ”yhteistä hyvää” ja johtavan siten myös talouden kasvamiseen. Uusliberalistisessa ajattelussa yhteisen hyvän arvo hälvenee, eikä taloudellisen tuottavuuden enää nähdä syntyvän sinänsä siitä, että valtio investoi koulutukseen. Sen sijaan talouden uskotaan kasvavan, kun koulutus muutetaan myytävissä ja ostettavissa olevaksi tuotteeksi.

Koulutusmarkkinoiden syntymisen lisäksi uusliberalistinen koulutuspolitiikka näkyy Rinteen (2000) mukaan siten, että koulutukseen liittyvää sääntelyä on vähennetty ja valtaa hajautettu. 1990-luvulta alkaen on muun muassa annettu vanhemmille yhä enemmän valtaa päättää lastensa kouluasioista, kuten kouluvalinnoista (Seppänen 2006). Sonja Kosusen (2012) ja Jaana Poikolaisen (2011) tutkimuksista ilmenee, että esimerkiksi Vantaalla osa

keskiluokkaisista vanhemmista tekee ”aktiivista kouluvalintaa” eli siirtää lapsiaan pois lähikouluista muun muassa tiettyjä oppiaineita painottaville luokille. Nämä vanhemmat kertovat uskovansa, että oikea kouluvalinta parantaa lapsen mahdollisuuksia pärjätä kilpailuyhteiskunnassa. Perusteluiden mukaan aktiivinen kouluvalinta lisää haasteita ja vauhtia niin oppimiseen kuin opetukseenkin. Lisäksi sen ajatellaan varmistavan, että lapset pysyvät maailman huippuoppilaiden vauhdissa. Lähikoulussa pysyminen merkityksellistyy tällöin valintana, joka voi tehdä huippumenestyksestä saavuttamatonta. Tällä tavoin ymmärrettynä koulutus saa merkityksen yksilön investointina itsen. Foucault'n (2008, 226–231) mukaan koulutuksessa ei silloin ole kyse niinkään enää asioiden oppimisesta, vaan koulutus näyttäytyy pääomana, jota joustava ja mobiili yrittäjäminä hyödyntää pyrkiessään orientoitumaan ja osallistumaan kasvun ja innovaatioiden tuotantoon. Kouluvalinta herättää mielikuvan lisääntyneistä yksilön valinnan mahdollisuuksia, mutta samaan aikaan se voi rajata joidenkin ryhmien valinnanmahdollisuuksia. Kouluvalintoja onkin tutkittu siitä näkökulmasta, miten ne voivat tuottaa uudenlaisia eriarvoistavia käytäntöjä esimerkiksi etniseen taustaan ja yhteiskuntaluokkaan liittyen (Ball, Bowe & Gewirtz 1996; Fuller & Elmore 1996; Garcia 2008; Smith & Meier 1995).

Koulutusmarkkinat ja vanhempien tekemät kouluvalinnat haastavat Rinteen (2000) mukaan pohjoismaista koulutuksellista tasa-arvon mallia. Vaikka Suomessa ei ole todettu institutionaalisia reittejä eri oppilaitosten välillä, aktiivisia kouluvalintoja tekevät keskiluokkaiset vanhemmat eivät näytä luottavan koulujärjestelmän riittävään tasalaatuisuuteen (Kosunen 2012, 14, 16). Vaikka aktiivista kouluvalintaa tekee Suomessa rajattu määrä vanhemmista (Kosunen 2012; Poikolainen 2011), näiden toimien vaikutus ylettyy koko yhteiskuntaan ja voi aiheuttaa yhteiskunnallista segregatiota (Kosunen 2012). Aktiivisten kouluvalintojen tekeminen havainnollistaa, että koulutus hahmotetaan yhä enemmän yksilöllisten valintojen kenttänä eikä yhteisen hyvän rakentajana.

Siirtymää rakenteista kohti yksilöitä havainnollistaa Penny Jane Burken ja Sue Jacksonin (2007, 14) mukaan myös käsitteellinen muutos elinikäisestä koulutuksesta (*lifelong education*) elinikäiseen oppimiseen (*lifelong learning*). Silloin yksilöt nähdään sosiaalisesta ympäristöstään irrotettuina yksilöllisinä

oppijoina, jotka ovat yhä enemmän vastuussa omista valinnoistaan ja käyttämis­tään mahdollisuuksista. Mark Olssen (2006, 213) toteaa, että elinikäisen oppi­misen diskurssi liittyy uusliberalismin syntyyn ja kehitykseen. Olssen lisää, että ky­seinen diskurssi on syntynyt palvelemaan nimenomaan talouden intressejä ja uusliberaalia hallintaa. Se olisi kuitenkin mahdollista valjastaa myös palvele­maan sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja edistyksellistä emansipaatiota. Olse­nin mukaan tämä edellyttäisi elinikäisen oppimisen diskurssin kytkemistä osaksi oppimisteoriaa, joka huomioisi esimerkiksi erilaiset vallan käytännöt ja toimijoi­den mahdollisuudet osallistua demokraattisiin käytäntöihin.

Elinikäisen oppimisen eetoksella on ristiriitainen merkitys. Keski­talo-Foleyn ja kollegoiden (2010) mukaan elinikäinen oppiminen on yhtäältä mahdollistanut, että naiset ovat vapautuneet miesten kontrollista, sukupuolijär­jestys on purkautunut ja täysi kansalaisuus on avautunut naisille (ks. myös Ad­kins 2004). Toisaalta Jacky Brinen (2006, 39) mukaan elinikäisen oppimisen käsite on hämärtänyt, että mahdollisuudet eivät ole kaikilla samanlaiset. Elinikäisen oppimisen käsite on luonut eetoksen, jossa jokainen joutuu sitoutumaan lop­puelämän kestävään kouluttautumiseen. Elinikäinen oppiminen näyttäytyy usein itsestään selvänä hyvänä arvona. Useiden tutkimusten mukaan se kantaa kuitenkin sisällään uusliberalistisia arvoja, kuten kilpailullisuutta sekä jatkuvan henkilökohtaisen kasvun ja kehittymisen vaadetta (Barros 2012, 124–125; Brine 2006, 39; Kaščák & Pupala 2011, 149–151; Kim 2009, 142).

Koulutuksen järjestämisen lisäksi uusliberalistinen hegemonia vai­kuttaa myös koulujen käyttämiin opetussisältöihin ja -menetelmiin, joita on muokattu yhä enemmän talouden tarpeita vastaaviksi. Koulutus on Keskitalo-Foleyn ja kollegoiden (2010) mukaan keskeisellä sijalla yrittäjäm­inuuden raken­tamisessa, koska se tavoittaa kaikki kansalaiset ja ulottuu ihmisen koko elämän­kaareen (aiheesta myös Bengtsson 2014, 366–367; Berglund, Lindgren & Packen­dorff 2017, 893; Down 2009, 51). Lisäksi koulutus kohdistuu yksilön mielen sisäl­ttöihin, kuten oppimiskykyyn, uteliaisuuteen, joustavuuteen ja luovuuteen, ja suuntaa niitä tuotannon palvelukseen (Keskitalo-Foley ym. 2010). Davies ja Ban­sel (2007) esittävätkin, että koulutus tuottaa opiskelijasubjektin, joka omaksuu uusliberaalin talouden.

Diskurssianalyysi on ollut suosittu tutkimusmenetelmä kriittisen kasvatustieteen ja kriittisen pedagogiikan alalla 1990-luvulta lähtien. Diskurssianalyysin avulla on esimerkiksi tutkittu, miten opiskelijoiden keskusteluissa uusinnetaan ja toisaalta vastustetaan erilaisia sukupuolikäsityksiä (Bergvall & Remlinger 1996; Marsh & Lammers 2011) ja minkälaisia rotuun ja etnisyyteen liittyviä merkityksiä opettajaksi opiskelevien lukupiirikeskusteluissa syntyy (Rogers & Mosley 2008). Lisäksi diskurssianalyysin avulla on eritelty, miten opiskelijat hyödyntävät psykologista käsitteistöä pyrkiessään tuottamaan omasta alanvalinnastaan koherenttia tarinaa (Moir 1993). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteena on myös ollut, miten koulutukseen liittyvissä viranomaisdokumenteissa konstruoidaan lasten oikeudet ja samalla rakennetaan erilaisille toimijoille erilaisia vallan käytön mahdollisuuksia (Liasidou 2008). Lisäksi diskurssianalyttisissä tutkimuksissa on tarkasteltu, miten amerikkalaiskouluissa arvioidaan vanhempien osallistumista lasten kielelliseen kehitykseen ja miten arviointikäytännöt samalla tuottavat kuvaa tietynlaisesta ideaalivanhemmuudesta (Prins & Toso 2008). Diskurssianalyttisesti on myös tutkittu, miten korkeakoulutuksen markkinoituminen on muuttanut yliopistojen työntekijät yksityisyrityksiksi toimijoiksi ja siirtänyt yliopistoinstituutioiden valtaa ulos yliopistoista (Fairclough 1993) ja miten mediassa käydään koulutuspoliittista keskustelua ja samalla tullaan määritelleeksi tämän politiikan suuntaa ja opettajien mahdollisuuksia vaikuttaa siihen (Cohen 2010). Nämä tutkimusesimerkit osoittavat, että diskurssianalyttinen tutkimus pureutuu siihen, miten teksteissä ja vuorovaikutuksessa ilmisältyjen lisäksi tuotetaan erilaisia arvoja, oletuksia ja merkityksiä kohteitaan.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on vuorovaikutusaineistojen lisäksi tarkasteltu runsaasti erilaisia koulutuspoliittisia strategioita ja viranomaisdokumentteja, mutta diskursiivisella otteella on analysoitu hyvin vähän kasvatustieteellisiä teorioita tai ohjausalan malleja. Tutkimuksissa huomion kohteena ovat olleet selkeästi poliittisen päätöksenteon tukena toimivat tekstit, mutta tieteellisten teorioiden ja mallien roolia ei ehkä ole samalla tavalla tunnistettu kasvatuksen ja ohjauksen kentän muokkaajina. Graham B. Steadin ja Terri M. Bakkerin (2010a; 2010b) työ on tutkielmani kannalta keskeinen, koska he ovat

tarkastelleet urateorioita ja niihin liittyvää käsitteistöä diskurssianalyttisestä näkökulmasta. He kiinnittävät huomiota siihen, että iso osa urateorioista ja niiden terminologiasta on rakentunut palvelemaan tiettyjä intressejä sen sijaan, että ne olisivat vain objektiivisia kuvauksia urien todellisuudesta. Teoriat eivät Steadin ja Bakkerin mukaan useinkaan kyseenalaista vallitsevia diskursseja ja tiedon muotoja. Steadin ja Bakkerin keskeinen teesi onkin, että ohjaajan on tärkeää hahmottaa itsensä suhteessa urateorioiden erilaisiin puhetapoihin. Sitä kautta ohjaajalla on mahdollisuus ottaa kriittinen ja refleksiivinen ote myös omaa tiedontuotantoaan kohtaan.

Kun ohjaaja pohtii tiettyjen käsitteiden ja teorioiden alkuperiä (esim. *career adjustment*) ja sitä, ketä ne palvelevat, ohjaaja voi tuoda Steadin ja Bakkerin (2010a; 2010b) mukaan ohjaukseen läpinäkyvyyttä. Silloin ohjaaja voi ymmärtää, miten teoriat ovat muokanneet ohjauskäytäntöjä. Jos ohjaaja ei ole tietoinen käytäntöjen taustalla olevista merkityksistä ja arvoista, ohjauskäytännöt voivat kääntyä tahattomasti edistämään arvoja, joita ohjaaja ei toiminnallaan halua tukea. Stead ja Bakker (2010a) huomauttavat, että uraohjauksen kieli itsessään tuottaa tietyntaista todellisuutta ja on siten aina tulkintaa. He myös kiinnittävät huomiota, että uraohjauksen kieli on rakentunut myötäilemään valtavirtapsykologian terminologiaa ja tukemaan sen taustaoletuksia. Tällöin ohjauksellinen ja terapeuttinen puhetapa voi itsessään vaikeuttaa uusliberalistisen ideologian tunnustamista (Davies 2005).

Steadin ja Bakkerin (2010b) työ on tutkielmani kannalta tärkeä myös siksi, että he tekevät muutamia kriittisiä huomioita Savickaksen (2002) rakentamasta uranmuodostumisteoriasta (*career construction theory*). Tämä teoria on toiminut pohjana Life design -ohjausmallille (Savickas ym. 2009). Stead ja Bakker (2010b, 46–47) esittävät, että Savickaksen (2002) teoria perustuu essentialistisiin piirreteoreettisiin lähtökohtiin. Lisäksi he tunnistavat, että teorian taustalla on ajatus ihmisen sisäisestä maailmasta irrallisena sosiaalisesta ja kulttuurisesta kontekstista. Savickaksen teoriassa minuuden nähdään muotoutuvan viime kädessä yksilöllisesti ja psykologisesti eikä sosiaalisesti.

Edellä käymieni tutkimussuuntausten lisäksi kriittisen pedagogiikan perinne on tutkielmani kannalta tärkeä. Katson, että tähän on erityisesti

kolme syytä. Ensimmäiseksi kriittisen pedagogiikan yhtenä keskeisenä ajatukseksi on, että pedagogiikka on läsnä aina, kun kulttuurissa rakennetaan tietoa ja totuuksia (Giroux & McLaren 1992, 16). Tämä näkökulma on lähellä tutkielmassa omaksumaani sosiaalisen konstruktionismin ajatusta tiedosta aina arvoja, merkityksiä ja oletuksia kohteestaan tuottavana. Toiseksi kriittinen pedagogiikka on nähnyt uusliberalismin keskeisenä analyttisenä käsitteenä ja kontekstina, jonka suhteen koulutusta ja ohjausta on tärkeää analysoida (Giroux & Giroux 2006; Jones & Calafell 2012; McLaren 2003; 2005; Vassallo 2013). Kolmanneksi kriittinen pedagogiikka on niin ikään kohdistanut analyttisen katseensa eriarvoistaviin käytäntöihin ja merkityksiin. Silloin on muun muassa tarkasteltu, miten sosiaalinen luokka, etnisyys ja sukupuoli rajaavat yksilöiden toiminnan mahdollisuuksia (ks. esim. Arnot & Reay 2007; Liasidou 2012; Macrine, McLaren & Hill 2009).

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on ollut perustavanlaatuinen arvo ihmisten uravalintojen ohjaamisessa jo uraohjauksen perustajana pidetyn Parsonsien työstä lähtien. Parsons (1909) puhui nuorten, naisten ja köyhien puolesta ja halusi parantaa heidän elämänlaatuansa turvaamalla työllistymisen. Parsonsien työ on luonut perustaa ohjausalan teoreettisille ja käytännöllisille lähestymistavoille (Blustein 2006; Fouad, Gerstein & Toporek 2006). Arthurin (2005) mukaan kentällä on kuitenkin ajauduttu kauemmas sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisestä, kun ohjauksessa on ensi sijassa keskitytty yksilöihin. Tällöin ohjaustoiminnassa ei olla riittävästi otettu huomioon konteksteja, jotka voivat vaikuttaa epäsuotuisasti erityisesti joidenkin yksilöiden urakehitykseen.

Tässä uusliberalismia käsittelevässä luvussa olen kuvannut ja analysoinut uusliberalistisen hegemonian syntyä, kehitystä, ilmenemistä ja seurauksia. Samalla olen paikantanut tutkielmani osaksi kasvatustieteen ja ohjausalan tutkimuskenttää ja kytkenyt työni tiettyihin tutkimussuuntauksiin. Samaan aikaan kun olen tässä luvussa tuottanut tutkimuskohteelleni kontekstin, olen rakentanut uusliberalismin käsitteestä analyttisen työkalun. Seuraavassa luvussa käytän sitä apuna Life design -ohjausmallin (Savickas ym. 2009) analysoimisessa.

3 LIFE DESIGN -OHJAUSMALLIN RAKENTAMAT MERKITYKSET

3.1 Johdatus Life design -ohjausmalliin

Tässä luvussa tarkastelen, millaisia oletuksia Life design -ohjausmalli tuottaa ohjauksen kohteena olevasta yksilöstä, ohjaajasta ja yhteiskunnasta. Analysoin, millaiset toiminnan muodot rakentuvat ohjausmallissa mahdollisiksi ja millaiset problemaattisiksi. Analyysini kohteena on Savickaksen ja kollegoiden (2009) artikkeli *Life designing: A Paradigm for career construction in the 21st century*. Luen artikkelia suhteessa uusliberalismin käsitteeseen, josta rakensin edellisessä luvussa analyyttisen välineen. Sananmukainen merkitys sanalle con-text on kansa-teksti (Lehtonen 1996, 160). Luen tekstejä suhteessa toisiinsa, tavallaan rinnakkain. Kontekstin merkityksen hengessä analysoin, miten Life design -ohjausmalli asettuu suhteessa uusliberalismiin ja millainen mahdollisuus sillä on toimia kriittisessä positiossa uusliberalismiin nähden. Tunnistan, että Life design -ohjausmallin ydinmetafora on sopeutuminen (aiheesta myös Souto & Vehviläinen 2019). Siitä johtuen kiinnostukseni kohteena on myös, miten tämä sopeutumisen ydinmetafora kulkee läpi artikkelin. Analysoin, minkälaisilla kielellisillä keinoilla sopeutuminen rakentuu artikkelissa ikään kuin luonnollisena ja kiistattomalta vaikuttavana elämänasenteena.

Luku etenee siten, että ensimmäisessä alaluvussa suuntaan huomion yksilöön, toisessa alaluvussa ohjaajaan ja kolmannessa alaluvussa yhteiskuntaan. Luvusta voi tunnistaa toistuvia teemoja, joita tarkastelen eri alaluvuissa hieman eri näkökulmista. Olen jättänyt analysoimani katkelmat artikkelista englannin kielelle, jotta niiden alkuperäiset merkitykset välittyisivät lukijalle mahdollisimman tarkasti. Näin lukija pääsee arvioimaan päättelyketjuni paremmin ja tekemään myös omia tulkintojaan artikkelista.

Kuten artikkelin otsikosta käy ilmi, Savickaksen ja työryhmän (2009) julkilausuttu pyrkimys on tuottaa uraohjauksen alalle paradigman muutos. Life design -ohjausmalli onkin saanut viime vuosina laajasti huomioita uraohjauksen kentällä (esim. Patton & McMahon 2014, 78, 355). Analyysini kohteena olevaan

artikkeliin on viitattu Google Scholarin (22.5.2020) mukaan 1765 artikkelissa. Ohjausmalli pohjautuu Savickaksen (2005) teoriaan uran rakentamisesta (*career construction*) ja Guichardin (2005) teoriaan itsensä rakentamisesta (*self-construction*). Artikkelin yhdeksänhenkinen kirjoitusryhmä on muodostanut Life Design International Research -ryhmän, joka on kokoontunut säännöllisesti kolmen vuoden ajan. Ryhmän jäsenet ovat kotoisin Yhdysvalloista sekä Etelä- ja Keski-Euroopasta. Suurin osa heistä on työskennellyt artikkelin julkaisemisen aikaan eri yliopistoissa psykologian, käyttäytymistieteen ja kasvatustieteiden laitoksilla. (Savickas ym. 2009.)

Savickaksen ja kollegoiden (2009) artikkelin ydinteesi on, että 1900-luvulla kehitetyt ohjausteoriat eivät enää onnistu kuvaamaan tämän päivän työelämää, eivätkä ne siten pysty vastaamaan tässä ajassa elävien ihmisten ohjaustarpeisiin. Kirjoittajien mukaan uraohjauksen teoriat ja ohjaustekniikat tarvitsevat päivittämistä, jotta ne sopivat nykyiseen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Artikkelissa huomautetaan, että vallalla olleet piirreteoreettinen (Holland 1973) ja kehityspsykologinen (Super 1957) ohjausteoria perustuvat oletukselle, että ihmisten käyttäytyminen ja elinympäristöt pysyvät suhteellisen muuttumattomina. Ne on kehitetty kontekstissa, jossa ammatinvalinta tehtiin useimmiten vain kerran elämässä. Lisäksi ihmiset pysyivät samoissa työpaikoissa läpi elämänsä. Silloin ammatinvalinta ymmärrettiin yksilön persoonallisuuden piirteiden ja työpaikan ominaisuuksien yhteensovittamisena tai tietynlaisena henkilökohtaisena kehitysprosessina, jonka läpikäymisen jälkeen yksilön ammatinvalinta varmistui.

Piirreteoreettiseen ja kehityspsykologiseen teoriaan verrattuna Life design -ohjausmalli (Savickas ym. 2009) tuo ohjaukseen intersubjektiivisemmän näkemyksen. Se purkaa ohjattavan ja ohjaajan välistä hierarkkisuutta, sillä ohjaaja näyttäytyy prosessin ohjaajana, eikä yksilöistä persoonallisuuspiirteitä tai kehitysvaiheita tunnistavana auktoriteettina. Ohjauksessa lähdetään liikkeelle ohjattavan omista merkityksellistämisen tavoista ja pyritään tunnistamaan hänelle itselleen merkityksellisiä elämäntilanteita, aktiviteetteja ja ihmisiä. Kyse ei ole siis vain työuran ohjaamisesta, vaan laajemman elämäntilanteiden tunnistamisesta ja ohjaamisesta. Tällöin huomion kohteena eivät ole yksilöstä

kertovat testitulokset tai ohjaajan tekemät diagnoosit, vaan tarinat, joita yksilö itse tuottaa. Ohjauksen narratiivinen lähestymistapa tuo mukanaan ajatuksen, että yksilö ei koostu pysyvistä ominaisuuksista, vaan enemmän ja vähemmän itse valituista ja koostetuista tarinoista. Tällöin minuutta ei ymmärretä pysyvänä säiliönä, vaan jatkuvasti muuttuvana ja muovautuvana kokonaisuutena. Yksilöt nähdään oman elämänsä suunnittelijoina ja rakentajina, mitä ohjauksen avulla pyritään vahvistamaan ja tukemaan.

3.2 Yksilö joustavana, mukautuvana ja elinikäisenä oppijana

Näkemyksistä yksilöistä oman elämänsä suunnittelijoina ja rakentajina esitetään artikkelissa paradigman muutoksena. Tätä paradigman muutosta perustellaan muuttuneella yhteiskunnallisella kontekstilla. Seuraavat katkelmat osoittavat, että yhteiskunnallisista muutoksista kerrotaan artikkelissa ensisijaisesti yksilöiden ja individualisoitumisen kautta.

Life in knowledge societies moves fluidly along trajectories that can no longer be predicted. Each life has become even more of an *individual process*, still influenced by environmental factors yet constructed to a large extent by *individuals*. (s. 244)

Clients' professional projects are by definition *individual* and thus different. Therefore efficient career counseling has to be adapted *individually* and any reduction to a standardized treatment diminishes its substance. (s. 244)

Rather than conceptualizing careers as a meta-narrative of stages, 21st century theories should approach careers as *individual scripts*. Career stages as defined in extant theories (Super, 1957) are mainly shaped by societal needs. A slack and stable labor market will embrace the idea of career stages whereas these stages are no longer functional in a tight and changing labor market. (s. 240) (SL lisännyt kurssiivit alk.per. teksteihin)

Katkelmissa esitetään, että yksilöiden elämistä on tullut yhä enemmän *yksilöllisiä prosesseja* ja että ohjaukseen tulevien henkilöiden ammatilliset projektit ovat määritelmällisesti yksilöllisiä ja siten erilaisia. Tämä tarkoittaa, että uraohjaus on mukautettava yksilöllisesti ja että 2000-luvun urateorioiden pitäisi lähestyä uria *yksilöllisinä käsikirjoituksina*. Nämä asiat esitetään katkelmissa faktaluonteisina toteamuksina, joita ei perustella sen enempää. Ne vaikuttavat kiistattomilta

tosiasioilta, kun tekstissä käytetään toteavia sanavalintoja, kuten *on tullut ja ei ole enää*.

Yksilöllistyminen esitetään katkelmissa yksilöllisinä valintoina ja prosesseina. Tällainen käsitys yksilöllistymisestä ei sisällä esimerkiksi individualismin kritiikkiä, vaan se esitetään vääjäämättömänä kehityskulkuna. Vallitsevasta tilanteesta voisi kertoa myös toisin. Esimerkiksi Blom, Melin ja Pyöriä (2002) kiinnittävät huomiota vuosien 1988 ja 2000 välillä tapahtuneeseen historiallisen nopeaan ja suureen rakenteelliseen muutokseen, jossa perinteisten työtehtävien määrä laski merkittävästi. Samaan aikaan niin sanottujen valkokaulustyötehtävien määrä nousi huomattavasti. Lisäksi on olemassa tutkimuksia, jotka osoittavat, miten yksilöiden etenemiseen ja valintoihin työelämässä vaikuttavat tietyt tekijät, kuten sukupuoli (Pärnänen 2015), ikä (Soininen 2015) ja seksuaalinen suuntautuminen (Lehtonen 2014). Yksilökeskeisyys on siis artikkelin valitsema näkökulma.

Viimeisimmässä katkelmassa mainitaan, että Superin (1957) teoria on *muotoiltu* yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Nämä tarpeet ovat muuttuneet, joten artikkelin mukaan Superin teoria ei enää *toimi* tämän ajan työmarkkinoilla. Katkelmassa uraohjausteorian toimivuus näyttää siis rakentuvan sitä kautta, sopiiko se vallitseville työmarkkinoille ja onnistuuko se siten palvelemaan niitä. Tällä tavalla uraohjausteoria asettuu alisteiseen asemaan työmarkkinoihin nähden. Tämä mukautumisen näkökulma jatkuu läpi artikkelin. Samaan tapaan kuin uraohjausteorian tulee mukautua vallitsevaan työmarkkinatilanteeseen, tulee myös artikkelin kuvaaman yksilön mukautua työmarkkinoille. Seuraava katkelma havainnollistaa tätä.

Today, occupational prospects seem far less definable and predictable, with job transitions more frequent and difficult. These changes *require workers to develop* skills and competences that differ substantially from the knowledge and abilities required by 20th century occupations. Insecure workers *in the information age must become* lifelong learners who can use sophisticated technologies, embrace flexibility rather than stability, maintain employability, and create *their own* opportunities. (s. 240) (kursiivit SL)

Katkelma rakentaa ymmärrystä, että kohtaamamme yhteiskunnallinen kriisi on ennen kaikkea yksilöiden kriisi. Katkelmassa esitetään, että yhteiskunnalliset muutokset *vaativat* työntekijöitä kehittämään uusia taitoja ja että heidän *täytyy* muuttua. Muutokset näyttäytyvät katkelmassa vääjämättömänä kehityskulkuna, josta työntekijöiden tulee ottaa vastuu muuttamalla itseään: heidän on tul-tava elinikäisiksi oppijoiksi, jotka osaavat käyttää sofistikoituneita teknologioita, omaksuvat pysyvyyden sijaan joustavuuden, ylläpitävät työllistettävyyttään ja luovat omat mahdollisuutensa.

Työntekijöihin kohdistuvia vaatimuksia perustellaan katkelmassa informaation aikakaudella (*information age*). Käsitteen valintaa ja merkitystä ei avata sen enempää. Käsite toimii esitettyä väitettä tukevana retorisenä keinona, joka näyttäytyy faktan kaltaisena diagnoosina ajasta. Kun työntekijää kohtaan esitetyt vaatimukset tulevat perustelluksi aikakaudella, ne näyttäytyvät silloin vääjämättömiltä. Katkelmasta syntyy vaikutelma, että olemme siirtyneet aika-kaudelle, joka edellyttää yksilöitä muuttumaan tietynlaisiksi. Silloin aikakausi on aktiivinen toimija, joka velvoittaa yksilöt muuttumaan. Tähän verrattuna yksi-löiden positio on passiivinen.

Vaikka mainittujen muutosten esitetään kohdistuvan yleisesti tässä ajassa eläviin ihmisiin, kuvauksen yksilö vaikuttaa olevan ennemminkin valko-kaulustyöntekijä kuin esimerkiksi perinteistä työväenluokkaista työtä tekevä henkilö. Voi kysyä, kuinka relevanteilta ja keskeisiltä edellä mainittujen vaati-musten omaksuminen vaikuttaa esimerkiksi tuotannon tai logistiikan alalla työs-kentelevästä henkilöstä. Yksilöllisyys näyttäytyy katkelmassa jatkuvana projek-tina, jonka myös Skeggs (1997, 163) huomauttaa olevan länsimaisen keskiluok-kainen. Ohjauksen kohteena oleva yksilö rakentuu läpi artikkelin hyvin koulu-tettuna, sofistikoituneiden teknologioiden (ei siis esimerkiksi raskasteollisuus-nessa käytettävien laitteiden) käyttäjänä ja runsaasti kielellisiä ja kerronnallisia resursseja omaavana subjektina. Näin ohjausmalli tuottaa implisiittisen oletuk-sen, että ohjauksen kohteena oleva henkilö on tietynlainen.

Katkelman rakentama kuva yksilöstä sopii yhteen edellisessä lu-vussa kuvaamani uusliberalistisen ihmiskäsityksen kanssa. Kun yksilö keskittyy pohtimaan oman selviytymistään työmarkkinoilla ja täyttämään katkelmassa

hänelle esitettyjä vaatimuksia, voi tämän nähdä tilanteena, jossa yrittäjäminä pyrkii varmistamaan omaa markkina-arvoaan. Tekstissä luetellaan keskeisimpiä taitoja ja asenteita, joita työntekijä tarvitsee pärjätäkseen (työ)elämässä. Kun pohdinnan kohteena on yksilön pärjääminen ja selviytyminen vallitsevissa olosuhteissa, kilpailun näkökulma tulee keskeiseksi. Kilpailullisuutta heijastelee myös artikkelin toisessa kohdassa esitetty väite, jonka mukaan uusi suhde työntekijän ja työelämän välillä luo tarpeen kehittää ja käyttää uusia itsen markkinoinnin ja myynnin edistämisen menetelmiä (*new systems of personal promotion*). Tämän voi nähdä viittaavan edellisessä luvussa kuvaamaani ilmiöön, jossa markkinoiden logiikka ulottuu kaikille elämän osa-alueille. Silloin myös omasta itsestä tulee tietynlaista kauppatavaraa, jonka arvo pyritään varmistamaan jatkuvalla itsensä kehittämällä.

Edellisen katkelman lopussa käytetty *their own* on ilmaisu, joka toistuu artikkelissa yhdeksän kertaa. Sitä käytetään yhteyksissä, joissa yksilöiden kerrotaan esimerkiksi suunnittelevan ja rakentavan oman elämänsä ja uransa, luovan omat mahdollisuutensa, ennakoivan ja muotoilevan oman tulevaisuutensa, parantavan omaa elämäkertansa ja tulevan toimeen oman työllistettävyytensä kanssa. Näissä kuvauksissa, kuten myös edellisessä katkelmassa, yksilön rooli on yhtäältä aktiivinen. Yksilö näyttäytyy kykeneväisenä hallitsemaan itseään, omaa elämäänsä ja sitä kautta myös elinympäristöään. Toisaalta yksilön rooli on myös passiivinen, koska hän on joustava ja sopeutuu yhteiskunnallisiin muutoksiin muuttamalla itseään. Tämä tarkoittaa, että artikkelin kuvaamien yksilöiden positio on jossain määrin ristiriitainen.

Aktiivisuuden ja passiivisuuden ristiriita on Rosen (1999) mukaan uusliberalismille tunnistettava piirre: samaan aikaan kun yksilöt luonnehtivat itseään vapaiksi, he ovat tiukasti hallittuja. Yksilöiltä odotetaan Life design -ohjausmallissa itseymmärrystä, jossa korostuvat itsereflektio, jatkuva kehittyminen ja itsen työstäminen. Viime kädessä yksilöiden on kuitenkin omaksuttava myös passiivinen positio suhteessa yhteiskunnallisiin muutoksiin, koska heidän tulee pyrkiä sopeutumaan niihin. Seuraavilla katkelmilla teen näkyväksi tätä ristiriitaa. Alla olevat katkelmat näyttävät ensimmäiseksi, millä tavalla artikkelissa rakennetaan yksilölle aktiivista, vapaata ja riippumatonta toimijuutta.

Accordingly, our fourth presupposition about necessary shifts in career models and counseling methods is to focus on *client's ongoing construction and re-construction* of subjective and multiple realities. Rather than relying on *group norms and abstract terms*, they should engage in activities and meaning-making that enable them to build *some new view of themselves*. The advantage is evident; if there exist *multiple ways to interpret one's own diverse life experiences*, different life perspectives and designs become possible. (s. 243)

People's careers are *constructed as individuals make choices that express their self-concepts*. Narrative approaches to career counseling rely on these experiences as a meaningful resource for further life designing and building. People's self-concepts may be altered by *new experiences and even by observing the behaviors of others*. Their interests are never completely fixed and the self is *continuously reconstituted*. (s. 242) (kursiivit SL)

Ensimmäisessä katkelmassa esitetään, että yksilön tehtävänä on hakeutua sellaisten aktiviteettien ja merkitysten maailmojen äärelle, jotka *mahdollistavat uusien näkemysten muodostamisen itsestä*. Keskeistä siis on, että yksilöt rakentavat toiminnan kautta uusia tulkintoja ja mielikuvia itsestään. Monituiset tulkintatavat ja siten myös erilaiset elämännäkymät ja -suunnitelmat nähdään mahdollisina. Yksilön ympärillä olevaa maailmaa kuvataan katkelmassa *ryhmänormeina ja abstrakteina termeinä*. Laajemman kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kontekstin vaikutuksesta yksilöiden itseymmärryksen muodostumiselle ei mainita mitään. Jotta uudet näkemykset itsestä olisivat mahdollisia, tulisi yksilön ottaa katkelman perusteella etäisyyttä ryhmänormeihin ja abstrakteihin termeihin. Ne näyttävät merkityksellistyvän ryhmien pakottavina voimina tai muina negatiivisina tekijöinä, jotka voivat haitata uusien näkemysten muodostumista itsestä.

Ensimmäisen katkelman tapaan myös jälkimmäinen katkelma tukee tulkintaa, jonka mukaan minäkuvan, näkemyksen tai narratiivin muodostuminen itsestä tapahtuu yksilöllisesti ja jossain määrin laajemmasta kontekstista irrallaan. Silloin yksilön oma panos ja merkitys korostuvat. Katkelmassa ilmaistaan, että yksilön minuus on jatkuvassa uudelleen muotoutumisen prosessissa. Katkelman mukaan urat ilmaisevat yksilöiden minäkuvia, jotka muuttuvat uusia kokemuksia kartuttamalla ja toisten käyttäytymistä havainnoimalla. Myös tässä kohtaa artikkelia herää kysymys, rakentuuko ura kaikille *valinnoista, jotka*

ilmaisevat heidän minäkuviaan. Esimerkiksi pakolaistaustainen nuori voi kokea, että hän ei valitse itselleen omaa minäkuvaa heijastavaa uraa, vaan työpaikan, joka mahdollistaa perheen elättämisen alkuperäisessä ja nykyisessä kotimaassa. Tällöin kyse on enemmänkin siitä, että työ määrittyy sosiaalisten suhteiden ja sidosten kautta, eikä yksilöllistä minäkuvaa heijastavana ”uravalintana”. Tuskin myöskään henkilö, joka vammautuu onnettomuudessa ja joutuu sen seurauksena vaihtamaan alaa, ajattele tätä minäkuvaansa heijastavana uramuutoksena. Voi myös olla, että keski-ikäinen työntekijä, jonka työtehtäviä uudelleen järjestetään yt-neuvotteluissa, ei koe tätä omaa minäkuvaansa heijastavana muutoksena – tai yksilöllisenä valintana ylipäätensä.

Laajemman kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kontekstin mainitsematta jättäminen kiinnittää huomiota monessa kohtaa artikkelia, koska esimerkiksi yhteiskuntatieteissä on laajalti jaettu ymmärrys siitä, että yksilöiden tavat kertoa itsestä kytkeytyvät aina kulttuuriin kerronnantapoihin. Silloin nähdään, että itsestä ei ole mahdollista kertoa kulttuurisista kerrontatavoista erillään. Myös narratiivisen tutkimuksen pioneeri Jerome Bruner (1987) huomioi, että ihmisten elämäntarinat heijastavat oman kulttuurin vallitsevia mallitarinoita niin sanotuista mahdollisista elämistä. Brunerin näkemyksen mukaan ihmiset ovat jatkuvasti tarinoita kertovia olentoja, joiden minät muodostuvat heidän kertomistaan tarinoista. Brunerin ajatus mahdollisista elämistä kiinnittää huomiota siihen, että narratiiveja ei pitäisi redusoida yksilöihin, vaan niiden kautta tulisi ensisijaisesti ymmärtää, millä tavalla kulttuuri muovaa yksilöiden elämiä. Vaikka Savicaksen ja kollegoiden (2009) artikkelissa puhutaan monta kertaa kontekstista ja asetetaan kontekstuaalisuus yhdeksi tämän ohjausmallin lähtökohdista, konteksti merkityksellistyy aina ennemminkin yksilön lähiympäristönä (kuten yksilön eri rooleina) kuin laajempina kulttuurisena ja yhteiskunnallisena kontekstina. Tällöin myös narratiivisesta lähestymistavasta jää brunerilaisittain kulttuurisempi näkökulma taustalle.

Yksilöpsykologisen näkökulman korostaminen henkilökohtaisen maailman rakentamisessa myötäilee uusliberaalia logiikkaa. Se luo uskoa yksilön omiin mahdollisuuksiin, kykyihin ja aktiivisuuteen ja pienentää samaan aikaan yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden painoarvoa.

Yhteiskunnan, kulttuurin ja kielen ulkopuolelle ei kuitenkaan voida astua. Esimerkiksi sukupuoli, etnisuus ja ikä ovat tekijöitä, joita ei pystytä joustavasti muuttamaan toiseksi mielikuvia tai tarinoita muokkaamalla. Toki on mahdollista päättää, miten suhtautuu esimerkiksi ikäyrjintään, rasismiin tai siihen, miten sukupuoli muokkaa työmarkkina-asemaa. Ei ole kuitenkaan mahdollista yksin vain päättää, että rasismia, seksismia ja ikäyrjintää ei olisi olemassa eivätkä ne vaikuttaisi omaan elämään. Jos rakenteellisten tekijöiden mahdollistavaa ja toisaalta rajoittavaa luonnetta ei tunnusteta, silloin on vaara, että yksilön minäkuvan, persoonallisuuden tai asenteen nimiin laitetaan esimerkiksi työssä tapahtuva ikäyrjintä tai rasismi.

Samaan aikaan kun yksilöstä puhutaan artikkelissa aktiivisena ja riippumattomana toimijana, siinä tuotetaan yksilölle mukautuva ja sitä kautta myös passiivinen positio. Seuraavat katkelmat havainnollistavat tätä positiota.

Adaptability addresses change while narratability addresses continuity. Together adaptability and narratability provide individuals with the flexibility and fidelity of selves that enables them to engage in meaningful activities and flourish in knowledge societies. (s. 245)

Individuals engaged in the personal project of life building can use these models to understand and cope with their unique contexts. (s. 241) (kursiivit SL)

Ensimmäisessä katkelmassa puhutaan Life design -ohjausmallin tavoitteista ja ilmaistaan, että sopeutumiskyky (*adaptability*) tuo mukanaan muutoksen ja tarinankerrontakyky (*narratability*) mukanaan jatkuvuuden. Nämä kyvyt yhdessä tarjoavat katkelman mukaan yksilöille *joustavuutta ja uskollisuutta itselle*. Ne mahdollistavat *merkityksellisiin aktiiviteetteihin sitoutumisen ja kukoistamisen tietoyhteiskunnissa*. Katkelman rakentama käsitys näyttää olevan, että yksilön kukoistus syntyy siitä, että hän joustaa ja sopeutuu. Sopeutumisesta puhutaan myös jälkimmäisessä katkelmassa. Ennen sitä artikkelissa on esitetty, että ura-asiantuntijoiden on tärkeää yrittää rakentaa alalle kontekstuaalisia malleja. Katkelmassa ilmaistaan, että henkilöt, jotka ovat sitoutuneet elämän rakentamiseen henkilökohtaisena projektina, voivat hyödyntää näitä malleja omien *ainutkertaisten kontekstiensä* ymmärtämisessä ja niissä *selviytymisessä*.

Kun kukoistamisesta ja sopeutumisesta puhutaan katkelmassa yhtä aikaa, rakentuu käsitys, että yksilön kukoistus syntyy siitä, että hän onnistuu sopeutumaan vallitseviin olosuhteisiin. Sama asia ilmaistaan myös toisessa kohdassa artikkelia, kun voimaantumisen ja joustavasta sopeutumisesta puhutaan yhtä aikaa. Artikkelin laittaa pohtimaan, että jos muutos merkitsee sopeutumista, voiko muutos tai muutoksesta kertominen olla koskaan aidosti uudistavaa. Voiko se tuottaa ikinä todellista paradigman muutosta tai perustavanlaatuisia uusia tulkintoja? Ohjausmallin kerronnantapa näyttää oletettavan, että yksilöt osuvat itsestään selvästi ohjausmallin esittämät arvot. He haluavat ja pystyvät sopeutumaan. Tulee mieleen, tunnistaako ohjausmalli, että *uskollisuus itseä kohtaan* voi tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Joissain tapauksissa se voi tarkoittaa joustavuuden, jatkuvan kehittymisen ja elinikäisen oppimisen arvojen kyseenalaistamista, joita ohjausmalli pitää itsestään selvinä ja tavoiteltavina elämänarvoina. Kun ohjausmalli perustuu sopeuttamiselle, jonka edellytyksenä on näiden arvojen sisäistäminen, se rajaa silloin ulkopuolelleen tiettyjä kohderyhmiä ja toiminnan mahdollisuuksia.

Voidaan kysyä, mitä pahaa voisi olla siinä, että yksilöt omaksuvat ihanteikseen joustavuuden, jatkuvan kehittymisen ja elinikäisen oppimisen. Eivätkö nämä ole hyviä päämääriä, jotka ovat kenties olleet jopa aina ihmisen selviytymisen kannalta keskeisiä ominaisuuksia? Kyse ei olekaan siitä, etteivätkö joustavuus tai jatkuva oppiminen olisi sinänsä hyviä arvoja. Sen sijaan on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että ihmisille asetettuina kyseenalaistamattomina arvoina ne tuottavat myös samalla jotain muuta kuin mitä lupaavat. Ne tuottavat käsitystä yksilöistä vapaina valitsijoina, jotka ovat irrallisia laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstistaan. Silloin ne aiheuttavat sokeutta ihmisten elämää ohjaaville ja määrittäville rakenteellisille tekijöille. Tällöin käy helposti myös niin, että yksilöiden epäonni merkityksellistyy heidän omina väärinä valintoinaan ja henkilökohtaisina epäonnistumisinaan.

Vaikka tutkimuskohteena olevassa artikkelissa Savickas kollegoineen (2009) kritisoi persoonallisuustypologioita ja testejä hyödyntävää ohjausta, Savickas on ollut myöhemmin rakentamassa sopeutumisesta mittaria uraohjauksen kontekstiin (Savickas & Porfeli 2012). Emma Timonen, Jussi Silvonen ja

Marjatta Vanhalakka-Ruoho (2016) ovat suomentaneet *career adaptability* -termin uramuuntuvuudeksi ja muokanneet mittaria Suomen kontekstiin sopivaksi. Timosen ja kollegoiden (2016, 191) mukaan uramuuntuvuus tarkoittaa ”yksilön itesäätelytaitoja ja psykososiaalisia resursseja”. Uramuuntuvuusmittarilla selvitetään, minkälaiset kyvyt ja taidot yksilöllä on selviytyä uraan liittyvissä valinta- ja siirtymätilanteissa. Vaikka Savickas ja Porfeli (2012) eivät määrittele uramuuntuvuutta varsinaisesti yksilön sisäsyntyiseksi piirteeksi, näyttää se kuitenkin palauvan yksilön mitattavissa oleviksi kyvyiksi ja taidoiksi. Analyysini kohteena olevassa Savickaksen ja kollegoiden (2009) artikkelissa esitetään kolmijako, joka esittelee työmarkkina-asemia. Seuraavassa katkelmassa kolmijako alkaa ”kivettyä” enemmän työntekijätyyppien kuvaukseksi.

In building a research agenda, it is useful to distinguish between *core, peripheral, and marginalized employees*. Core employees work for an organization on a more permanent basis. Core employees *must learn* how to make *the best investment* of their current competencies to *adapt and to develop* new competencies in order to *survive* in a boundaryless labor market. *For this type of employee*, we need research on the factors and processes that encourage and guide the development of competencies. In comparison, peripheral workers *must learn how to cope* with the multiple transitions that they will face during the course of their work lives. Their working lives will unfold as sequences of career mini-cycles (Super, Savickas, & Super, 1996) each involving explorative and developmental activities that may or may not build on earlier work experiences. Consequently, career decision making by peripheral workers will be frequent, focused on the shorter term, and dictated by their employability. Marginalized workers may encounter additional barriers to and constraints on their employment, some-times even leading them to concentrate on just day labor. (s. 241–242) (kursiivit SL)

Edellistä katkelmaa voisi lukea yhteiskuntakriittisenä kuvauksena, miten työmarkkinoiden prekarisoituminen eli epävarmuuden ja epävakauden lisääntyminen on ajanut osan työntekijäryhmistä marginaaliin. Kirjoittajat kuitenkin rakentavat yksilöiden positoiden kuvaamisesta typologisen mallin, jossa yksilöt asetuvat työmarkkinoilla joko keskeisiksi työntekijöiksi, perifeerisiksi eli toisarvoisiksi työntekijöiksi tai marginalisoituneiksi työntekijöiksi. Kolmijakoa voisi käyttää ohjauksessa kriittisenä välineenä, joka osoittaisi ohjattaville, miten markkinat pyrkivät tuottamaan itselleen kolmijakoon sopivia subjekteja. Yksilöitä ei

luonnehdita artikkelissa enää mitattavien persoonallisuuden piirteiden kimp-
puina, mutta katkelmassa heidät asetetaan uudella tavalla ”paikalleen”.

Yksilöiden tehtävänä ei näytä olevan kolmijaon kyseenalaistaminen. Sen sijaan ohjattavien tulee pyrkiä kuvauksen puitteissa mukautumaan paik-
kaansa luomalla strategioita ja taitoja, joilla he pystyvät parantamaan markkina-
asemaansa. Esimerkiksi keskeisten työntekijöiden tehtäväksi asetetaan *osaami-
sensa investoiminen* parhaalla mahdollisella tavalla. Samaan aikaan marginaalissa
olevien työntekijöiden positio voi katkelman mukaan tarkoittaa, että heidän on
keskityttävä toteuttamaan markkina-asemaansa joskus sitoutuen vain päiväksi
kerrallaan johonkin työhön. Kun keskeisille työntekijöille esitetystä tehtävästä
puhutaan *investoimisena*, tuottaa se silloin yksilön yrityksen kaltaisena toimijana
ja rakentaa hänelle yrittäjäminuuden. Samassa virkkeessä, jossa kirjoittajat pu-
huvat investoimisesta osaamiseen, he käyttävät velvoittavaa ilmaisua *must learn*.
Keskeisten työntekijöiden on siis *pakko oppia* tai *opittava* tekemään parhaita inves-
tointeja, jotta he selviytyvät omassa positiossaan työmarkkinoilla. Näin työmark-
kina-asetat alkavat ”kivettyä”. Niitä ei pyritä muuttamaan, vaan yksilöiden on
omaksuttava heille kuuluva asema ja sen edellyttämät taidot. Tässä asetelmassa
ohjaajan keskeiseksi tehtäväksi muodostuu helposti yksilön selviytymisen ja so-
peutumisen tukeminen, mitä tarkastelen lähemmin seuraavaksi.

3.3 Ohjaaja sopeuttajana ja tarinoiden kanssakoostajana

Ohjaaja ja ohjauksen tehtävä näyttäytyvät artikkelin perusteella kahtalaisena ja
ristiriitaisena. Yhtäältä artikkelissa esitetään, että ohjaus tulee nähdä ”muutok-
sen oppialana” (*discipline of change*), joka tarjoaa ohjauksessa olevalle henkilölle
uusia kokemuksia, vaihtoehtoisia itsemäärittelytapoja ja voimaantumisen koke-
muksia. Toisaalta artikkelissa esitetään, että ohjauksen keskeisin päämäärä on
yksilön sopeutumiskyvyn (*adaptability*) vahvistaminen. Tämä tarkoittaa, että oh-
jaajan tulisi auttaa ohjauksessa olevaa henkilöä omaksumaan sellaisia taitoja ja
kykyjä, joita tarvitaan artikkelin mukaan tällä hetkellä (työ)elämässä. Fou-
cault'laisesta näkökulmasta ohjaaja näyttäytyy tällöin tietynlaisena sopeuttajana,
joka pyrkii saamaan ohjauksessa olevan henkilön sisäistämään uusliberalistisen
hallinnan. Myös ohjaajalta itseltä vaaditaan artikkelissa ”selkeää identiteettiä ja

vahvaa sopeutumiskykyä”. Samalla hänen odotetaan olevan myös itsenäinen toimija, joka kykenee analysoimaan kompleksisia asioita ”metaperspektiivistä”. Tämä itsenäisyys näyttäytyy kuitenkin rajallisena, kun se kehystetään sopeutumisella.

Seuraavien katkelmien avulla havainnollistan, miten sopeutuminen asetetaan artikkelissa ohjauksen tehtäväksi monella eri tasolla: se läpileikkaa niin ohjauksen käytänteiden kehittämisen kuin ohjaajien ja ohjattavien väliset ohjausprosessit.

At the beginning of the 21st century, a new social arrangement of work poses a series of questions and challenges to scholars who aim to help people develop their working lives. This new social contract between employers and employees seems to be propelled both by the globalization processes now underway in different parts of the world and by rapidly improving information technologies. (s. 240)

The contemporary science of applied psychology and the profession of career counseling in particular are challenged to produce an empirically-tested and systematically-improved model of careers that fits into the new global society and supports relevant interventions. Such models and methods must place individuals in the continuous process of integration into their contexts. (s. 240) (kursiivit SL)

Ensimmäisessä katkelmassa esitetään, että tietyt yhteiskunnalliset muutokset tuottavat kysymyksiä ja haasteita tutkijoille, joiden pyrkimyksenä on auttaa ihmisiä kehittämään heidän työelämänsä. Tutkijoiden tehtäväksi ei siis aseteta yleistä työelämän kehittämistä, vaan huomio on siinä, miten yksilöitä voisi auttaa kehittämään heidän omia työelämänsä. Tämä ilmaisu rakentaa kuvaa, että myös yksilöt keskittyvät oman työelämänsä kehittämiseen, eivätkä sen laajempaan muuttamiseen. Kun kyse ei ole laajemmasta työelämien muuttamisesta, näyttäytyy kehittäminen silloin rajalliselta. Se on kehittymistä vallitsevan järjestyksen sisällä.

Ensimmäisessä katkelmassa puhutaan työn uudesta sosiaalisesta järjestyksestä, jossa työntekijöiden ja työnantajien välille on muodostunut uusi sopimus. Sopimuksen sisältöä ei avata sen enempää, mutta katkelma antaa ymmärtää, että globaalit muutokset ovat tuoneet sen mukanaan. Uusi sosiaalinen sopimus ei näyttäydy katkelman perusteella kahden usein eri intresseillä varustetun toimijaryhmän välisen neuvottelun tuloksena tai tilanteena, joka

ylipäättänsä on valittu. Sen sijaan tästä kerronnantavasta muodostuu vaikutelma, että muutokset ovat syntyneet ulkopuolelta tulleiden ja inhimillisestä toiminnasta riippumattomien voimien vaikutuksesta.

On selvää, että globaaleilla muutoksilla on vaikutuksia ja seurauksia, joita ihmiset eivät valitse. Tekstissä ei kuitenkaan rakenneta ymmärrystä, että nämä *uudet työn sosiaaliset järjestykset* syntyvät ihmisten välisten neuvottelujen ja valintojen tuloksina. Ne näyttäytyvät ulkopuolelta tulleina, aktiivisina voimina, joiden aiheuttamiin olosuhteisiin ihmisten tulee sopeutua. Kun yhteiskunnalliset muutokset ymmärretään tällä tavalla, silloin niiden nähdään velvoittavan yksilöitä ja ohjausta muuttamaan ja sopeutumaan. Ohjausmalli ei tällöin rakenna käsitystä, että yksilöt ja ohjaus voisivat muuttaa yhteiskunnallista kontekstia ja järjestelmää laajemmin.

Jälkimmäisessä katkelmassa globaali yhteiskunta kuvataan kontekstina, johon uramallien täytyy yrittää *sopia*. Näiden mallien *täytyy* pyrkiä tuottamaan kuvaa yksilöistä jatkuvasti konteksteihinsa sopeutuvina subjekteina. Tässä puhettavassa rakentuu jälleen kerran alistainen suhde niin yksilölle kuin ohjausteorioille ja -tekniikoille nykyiseen työelämään nähden. Kun ohjausmalli perustuu sopeuttamisen idealle, voi ajatella, että halu sopeutumiseen on ohjauksen edellytys. Samalla tiettyjen arvojen ja asenteiden omaksuminen on edellytys sopeutumiselle. Tällöin Life design -ohjausmallilla ei kenties ole resursseja ja välineitä sellaisten ihmisten auttamiseksi, jotka haluaisivat ottaa etäisyyttä ohjausmallin edellyttämiin arvoihin tai ilmaisisivat suoraan, että he eivät halua sopeutua. Katkelmassa ohjaukselle muodostuu reaktiivinen luonne, jossa ohjauksen ydintehtäväksi rakentuu yksilöiden sopeuttaminen *heidän konteksteihinsa*. Näitä eri konteksteja tulisi artikkelin mukaan pitää mukana ohjauksessa yhtäaikaaisesti. Seuraava katkelma havainnollistaa, mitä tämä tarkoittaa käytännössä.

The interconnectedness between all the life-roles as mentioned above leads to the observation that vocational guidance as part of life designing and building *cannot be separated from other types of guidance*. All specialties of guidance and counseling should be considered together *as parts of one large support project for individuals who are designing and building their lives*. Emphasizing a holistic lifelong model of the individual and how the different identity frames and forms are interwoven creates a platform on which all those who engage in the broad field of guidance could meet on an equal footing

with their colleagues. In addition to collaborating with guidance professions, *life-design counselors must be concerned with disseminating their knowledge and services as part of a knowledge society*. This might start in *working with parents and teachers*. With training and team work, teachers can validly analyze their students' situations. They could identify as early as possible students who are *at-risk of making unrealistic or impulsive educational and vocational choices*. (s. 247–248) (kursiivit SL)

Ohjaus nähdään katkelmassa moniammatillisena yhteistyönä, joka tuo ideaalita-pauksessa yhteen kaikki yksilön elämässä ohjauksellista työtä tekevät toimijat. He muodostavat tietynlaisen kollektiivisen tukiryhmän ohjattavaa varten. Kun eri toimijat työskentelevät yhdessä, he pystyvät katkelmassa esitetyn näkemyksen mukaan tunnistamaan varhaisessa vaiheessa esimerkiksi ne opiskelijat, jotka ovat vaarassa tehdä epärealistisia tai impulsiivisia valintoja. Eri toimijoiden välinen yhteistyö voi katkelman mukaan tehdä ohjauksesta tietyllä tavalla yhteiskunnallisempaa, kun ohjaajat levittävät tietojaan ja palveluitaan osana tietoyhteiskuntaa. Toimijoiden yhteenliittyminen tekee ohjauksesta myös siinä mielessä kokonaisvaltaisempaa, että silloin yksilö nähdään monenlaisten elämänalueidensa kokoelmana.

Moniammatillisen yhteistyön tehtävä ja tarkoitus riippuu siitä, mistä näkökulmasta tekstiä lukee ja tulkitsee. Katkelman taustalta voisi lukea hyvinvointivaltion eetoksen, jossa erilaiset asiantuntijat yhdistävät osaamisensa ja tietonsa ja pyrkivät rakentamaan yhdessä suojaverkon, jonka läpi mahdollisimman harva putoaisi. Tätä ideaa tehdään näkyväksi myös silloin, kun tekstissä kerrotaan, että ohjauksen tulee ottaa ennaltaehkäisevä rooli yksilön elämässä. Tällöin ohjaus pyrkii tukemaan yksilöitä jo ennen todellisten ongelmien ilmaantumista. Kun katkelmaa lukee siitä näkökulmasta, että ohjauksen ydintehtävänä on sopeuttaminen, se saa toisenlaisia vivahteita. Tällöin moniammatillinen yhteistyö näyttää toimintana, jossa erilaiset ohjaustyön ammattilaiset yhdistävät voimansa ja levittävät asiantuntijuutensa myös esimerkiksi kouluihin ja vanhemmille, jotta he saavat yksilöt sopeutumaan artikkelin kuvaamaan tietoyhteiskuntaan (*knowledge society*).

Voidaan kysyä, mitä pahaa on siinä, että ohjaaja pyrkii sopeuttamaan yksilöitä osaksi yhteiskuntaa. Onhan kuitenkin parempi, että yksilöt

sopeutuvat yhteiskuntaan sen sijaan, että he eivät sopeudu ja saattavat marginalisoitua. Samaan aikaan voidaan kuitenkin myös kysyä, miten aidosti ohjaaja palvelee ohjattavaa ja hänen parastaan, jos ohjaaja nähdään toimijana, joka omaksumaa aina kulloisenkin taloudellisen ja kulttuurisen järjestyksen. Asettuuko ohjaaja silloin tahtomattaankin kontrolloijan ja portinvartijan rooliin, jossa hänen täytyy pyrkiä sopeuttamaan yksilöitä erilaisten menetelmien avulla kulloiseenkin yhteiskuntajärjestykseen? Jos sopeuttamisen juurimetaforaa ei tunnusteta, jää silloin helposti huomaamatta, että artikkelin peräänkuuluttama holistisuus muuttuu kontrollin ja sopeuttamisen juurruttamiseksi ja levittämiseksi niin koteihin kuin kouluhinkin. Silloin uusliberalismin logiikka tulee levittäytyneeksi jokaiselle elämän osa-alueelle ja voi saada niin sanotun holistisuuden kääntymään yksilön mahdollisuuksia supistavaksi käytännöksi.

Katkelman lopussa mainitaan, että yksilön ohjausryhmän tarkoituksena on pyrkiä tunnistamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ne opiskelijat, jotka ovat vaarassa tehdä *epärealistisia tai impulsiivisia koulutuksellisia ja ammatillisia valintoja*. Artikkelin jättää tulkinnan varaan, mitä epärealistiset tai impulsiiviset valinnat tarkoittavat. Voi ajatella, että sillä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa huonosti koulussa menestynyt opiskelija haaveilee erinomaista koulumenestystä vaativasta jatko-opiskelupaikasta, eikä ymmärrä, että haaveen toteutumiseksi pitäisi saada arvosanat nousemaan. Toisaalta kun tekstiä lukee sopeutumisen juurimetaforan ja uusliberalistisen kontekstin näkökulmasta, herää kysymys, voiko epärealistisina ja impulsiivisina valintoina näyttäytyä myös sellaiset haaveet ja valinnat, jotka eivät sovi siihen laajempaan kontekstiin, johon yksilöitä yritetään sopeuttaa. Nähtäisiinkö epärealistisena valintana silloin esimerkiksi se, että yksilö kieltäytyisi omaksumasta jatkuvan kehittymisen ja joustavuuden vaateen? Katsottaisiinko, että ilman näiden elämänarvojen sisäistämistä ei olisi mahdollista ja realistista pärjätä (työ)elämässä, eikä silloin ohjauksen tavoitettakaan olisi saavutettu?

Epärealistisuus ja impulsiivisuus määrittävät katkelmassa yksilön ei-toivottavina toiminnan tapoina. Näillä määreillä ei kuvailla myöskään uusliberalismin yrittäjämäistä ihannesubjektia. Sen toivottavia taitoja ja ominaisuuksia ovat luovuus, innovaatiokyky, riskienhallinta ja vastuullisuus sekä kyky

suunnitella, asettaa tavoitteita ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi (OKM:n yrittäjyyslinjaukset 2017). Monet tutkijat ovat huomauttaneet, että yrittäjämäisen yksilön luonnehdinnat ovat sidottuja paitsi luokkaan myös esimerkiksi sukupuoleen (esim. Keskitalo-Foley ym. 2010; Korhonen, Komulainen & Rätty 2010; Naskali 2010; Skeggs 1997). Tällöin epärealistisuus ja impulsiivisuus edustavat feminiinisiksi määrittäviä ominaisuuksia, joita ei yhdistetä yrittäjämäiseen subjektiin (Cronin 2000, 274).

Seuraavan katkelman avulla tarkastelen ohjaajan näkökulmasta artikkelin rakentamaa käsitystä narratiivisuudesta, jota analysoin edellisessä alaluvussa yksilön näkökulmasta. Vaikka ohjaaja ei näyttyädy samalla tavalla auktoriteettina kuin Savickaksen ja kollegoiden (2009) esittelemissä viime vuosituhanen ohjausteorioissa, ohjaaja positioituu tässäkin katkelmassa sopeuttavaksi voimaksi. Katkelman pintapuolinen henki on kuitenkin supporttiivinen ja mahdollisuuksia luova.

All types of career intervention use a dialogue between clients and counselors to assist clients to construct and narrate a story that portrays their career and life with coherence and continuity. The story should enable clients to better understand their own life themes, vocational personality, and adaptability resources (Savickas, 2005). Part of this process is the construction of subjective identity forms and their underlying cognitive frames (Guichard, 2004, 2005; Guichard & Dumora, 2008). The role of the counselor should be to help clients to formulate the identity in their own words and to map out their system of subjective identity forms. A subjective identity form is the way a given individual sees himself or herself and others in a particular context as well as relates to others and the objects in this context. According to the contexts in which an individual interacts and communicates, she or he designs herself or himself in distinct identity forms (e.g., student, athlete, hobbyist). Thus, an individual's identity seems to be constituted by the evolving system of subjective identity forms in which an individual constructs herself or himself (Guichard, 2005; Guichard & Dumora, 2008). (s. 245) (kursiivit SL)

Katkelmassa kuvataan tapaa, jolla ohjattavat muokkaavat tarinaansa dialogissa ohjaajan kanssa. Ohjaussuhteen päämääränä on katkelman mukaan luoda yksilön urasta ja elämästä tarina, joka on koherentti ja jossa on tunnistettavissa jatkuvuutta. Tarinan avulla ohjattavat voivat katkelman mukaan ymmärtää paremmin omia elämän teemojaan, ammatillista persoonallisuuttaan ja sopeutumiskyynsä resursseja. Ohjaajan rooli on auttaa ohjattavaa tunnistamaan erilaisia

merkityksellisiä konteksteja, joissa kussakin hänelle muodostuu omanlaisensa identiteetti. Katkelmassa yksilön identiteetti rakentuu eri konteksteissa erilaisena, mutta jonkinlainen kokonaisidentiteetti vaikuttaa rakentuvan kaikista merkityksellisistä identiteeteistä.

Katkelmassa esitetään, että ohjauksen pyrkimyksenä on tunnistaa yhdessä ohjattavan kanssa hänelle itselleen merkityksellisiä konteksteja ja identiteettejä. Tarkoituksena on rakentaa niiden pohjalta ohjattavalle elämän(ura)tarina. Toisaalta tarinan rakentamiselle asetetaan tiettyjä vaateita. Oikeanlaisen tarinan on pyrittävä *koherenttiuteen* ja *jatkuvuuteen*. Narratiivisen psykologian sisällä kirjoittava Charlotte Linde (1993, 5) esittää, että yksilön on kyettävä luomaan koherentti, hyväksyttävä ja jatkuvasti uudelleen muokkauksen kohteena oleva tarina, jotta hän kykenee elämään ”sosiaalisessa maailmassa kokien olevansa hyvä, sosiaalisesti kunnollinen ja vakaa henkilö”. Linden narratiivisen psykologian yksilö on saman tapainen kuin katkelman konstruoima yksilö. Molemmille tarinankerronta näyttää olevan osa prosessia, jossa pyrkimys on sopeutua yhteiskuntaan.

Kummassakaan esityksessä ei julkilausuta, että on olemassa elämänkulkua ja marginaalisia positioita, jotka voivat asettua ”kunnollisen” ulkopuolelle. On olemassa tarinoita, jotka tulkitaan ja kirjoitetaan koherenteiksi ja ”kunnollisiksi” vasta päähenkilöiden kuoltua, koska omana aikanaan heidät on tulkittu radikaaleina ja liian sopeutumattomina. Esimerkiksi Guardianin (2014) artikkelissa mainitaan, että toimijat, jotka aikoinaan pyrkivät Yhdysvalloissa vähentämään köyhyyttä, poistamaan rotusyrjintää ja lisäämään naisten oikeuksia, tulkittiin silloin ääriradikaaleina, mutta nyt heitä pidetään modernin amerikkalaisuuden esi-isinä ja -äiteinä.

Michel Foucault'n (1998) mukaan moderneja yksilöitä seuraa vaade kertoa, tunnistaa ja tunnustaa ”todellinen itsensä” ja kokea itsensä vapautuneiksi kertoessaan tarinaa todellisesta itsestään. Tunnustuksellisuus on Foucault'n mukaan historiallisesti muuttunut katumusta osoittavasta uskonnollisesta synnintunnustamisen rituaalista yhä enemmän minän tuotannon normatiiviseksi malliksi. Minän kerronnan konventiot toimivat kuitenkin Foucault'n mukaan myös kontrollin välineinä, mitä harvoin tunnustetaan. Edellisen katkelman

oikeanlaisen narratiivin konventioina mainitaan juuri koherenssi, jatkuvuus sekä muun muassa se, että tarinan avulla kertoja tunnistaa paremmin omat sopeutumisresurssinsa.

Seuraavassa katkelmassa urateorioille konstruoidaan tehtäväksi nykyiseen uusliberaaliin kontekstiin sopeutuminen, eikä esimerkiksi asettuminen haastamaan tai refleктоimaan sitä.

Current career development theories and techniques face a crisis in that their fundamental assumption of predictability based on stability and stages is debatable and, more importantly, *may no longer be functional*. Indeed, *human behavior is not only a function of the person but also of the environment*. No matter how stable individual characteristics might be, the *environment is rapidly changing*. Therefore, theoretical models are needed that emphasize *human flexibility, adaptability, and life-long learning*. Moreover, future methods of career counseling should take a *dynamic approach that encourages individuals' imaginative thinking and the exploration of possible selves* (Oyserman, Bybee, & Terry, 2006). (s. 240) (kursiivit SL)

Katkelmassa tunnistetaan, että nykyiset urakehitysteoriat ja -tekniikat eivät ole enää toimivia, koska ne perustuvat muun muassa oletukselle pysyvyydestä. Kirjoittajat tunnistavat, että ympäristö muuttuu nopeasti. He tuovat esiin kontekstin merkityksen ihmisen käyttäytymiselle. Ympäristön nopealla muuttumisella perustellaan katkelmassa sitä, että teoreettisten mallien tarvitsee painottaa joustavuutta, mukautuvuutta ja elinikäistä oppimista. Tällä tavalla ohjaajille ja ohjausteorioiden kehittäjille asetetaan jälleen tehtäväksi sellaisten teorioiden luominen, jotka tukevat ja oikeuttavat vallitsevaa järjestystä ja vakiinnuttavat kuvaa yksilöistä perusluonteeltaan ensi sijassa joustavana, mukautuvana ja elinikäisenä oppijana.

Vaikka edellä mainittuja yksilön ominaisuuksia pitäisi kannatettavina ja tavoittelemisen arvoisina, on hyvä tiedostaa, että tähän tapaan rakennettavat mallit ovat aina valintaa erilaisten ominaisuuksien välillä. Esimerkiksi joustavuus voisi tarkoittaa myös kykyä olla refleksiivinen ja osata kriittisesti arvioida ja kyseenalaistaa vallitsevia järjestyksiä. Kun joustavuudesta puhutaan sopeutumiskyvyn kanssa samanaikaisesti, tulee se silloin helposti tarkoittaneeksi, että yksilön on jollain tavalla alistuttava vallitsevalle järjestykselle. Vaikka katkelman

lopussa mainitaan mielikuvituksellinen ajattelu ja mahdollisten minuuksien tutkiminen, artikkelin rakentamat merkitykset sopeutumiskyvystä kaventavat helposti sellaisia mahdollisuuksia, jotka voisivat uudistaa yksilöä aidosti ja luoda jotain vallitsevasta järjestyksestä perusteellisesti poikkeavaa. Seuraavaksi tarkastelen, missä määrin artikkelin rakentama käsitys yhteiskunnasta ja yhteiskunnallisista muutoksista mahdollistaa yksilöiden refleksiivisyyden.

3.4 Yhteiskunta retorisenä välineenä

Artikkelissa käytetyt käsitteet, joilla kuvataan yhteiskuntaa, ovat jo itsessään valettuja näkökulmia. Ne toimivat eräänlaisina pienoisteorioina siitä, mikä yhteiskunnassa on keskeistä. Seuraavien katkelmien avulla havainnollistan, minkälaisilla käsitteillä artikkelissa kuvataan nykyistä yhteiskunnallista kontekstia ja minkälaisilla näkökulmilla jäsennetään yhteiskunnallista muutosta.

Individuals in the *knowledge societies* at the beginning of the 21st century must realize that career problems are only a piece of much broader concerns about how to live a life in a *postmodern world* shaped by a *global economy* and supported by *information technology*. (s. 241)

The core concepts of 20th century career theories and vocational guidance techniques must be reformulated to fit the *postmodern economy*. Current approaches are insufficient. (s. 240) (kursiivit SL)

Katkelmissa kuvataan nykyistä yhteiskunnallista kontekstia käsitteillä *postmodern economy*, *knowledge societies*, *postmodern world* ja *global economy*. Näiden käsitteiden lisäksi yhteiskunnallista kontekstia luonnehditaan artikkelissa esimerkeiksi termeillä *information age*, *globalization of economies* ja *new global society*. Käsitteillä viitataan tai vihjataan jonkinlaiseen aikalaisdiagnostiseen näkemykseen nykyajasta. Käsitteet näyttävät kuitenkin vain ”performatiivisina viesteinä” (Noro 2000, 325) ja retorisenä välineinä, kun artikkelissa ei avata yksityiskohtaisesti niiden sisältämää teoriaa tai käsitystä aikakaudelle leimallisista piirteistä. Sen sijaan käsitteitä käytetään vakuuttamaan, että aika on jotenkin selkeästi erilainen kuin ennen. Käsitteet vihjaavat, että artikkelilla olisi taustallaan aikalaisdiagnostinen tulkinta ja visio. Noron (2000, 323–325) mukaan aikalaisdiagnosi pyrkii vastaamaan, keitä me olemme ja mikä on tämä aika. Se antaa neuvoja,

joiden avulla on mahdollista orientoitua nykyhetkeen. Usein tämä on avoimen kanta-aottavaa, normatiivista ja poliittista.

Käytetyt käsitteet ovat aina valittuja näkökulmia, jotka suuntaavat huomion tiettyihin asioihin, kuten tässä tapauksessa tietynlaisiin kehityskulkuihin yhteiskunnallisessa muutoksessa. Postmodernin talouden kuvauksissa vaihtuu usein, kuten myös Savickaksen ja kollegoiden artikkelissa (2009), korostuvan teknologinen kehitys, informaation lisääntyminen ja tiettyjen kehityskulkujen kyseenalaistamattomuus. Kun esimerkiksi Albert Borgman (1992, 48) kuvaillee kirjoituksessaan postmodernia taloutta, joustavuus otetaan siinä itsestään selvänä hyveenä. Kilpailun logiikka nähdään alisteisena yhteistyölle, mutta kilpailua ei kuitenkaan kyseenalaisteta. Vaikka Borgmanin teksti on tieteellinen julkaisu, postmodernin talouden käsitettä käytetään harvemmin tieteessä. Useimmiten sitä käytetään sen sijaan talousalan lehdissä (ks. esim. Australian Business Review 2010; Daily Evolver 2015; Financial Times 2012).

Käsitteet rajaavat myös, mitä on mahdollista kritisoida käytetyn käsitteen puitteissa. Esimerkiksi Douglas Kellner (2000) kritisoi Borgmania siitä, että puhuessaan postmodernista taloudesta ja ylipäättään postmodernismista, huomio ei kohdistu talouden, kulttuurin ja yhteiskunnan välisien suhteiden analysointiin. Kellner peräänkuuluttaa Borgmanilta kritiikkiä, joka olisi yhteiskunnallisemmin inspiroitunutta. Samalla uusliberalismin käsitteen etuna on esitetty, että se kykenee operoimaan useilla tasoilla yhtä aikaa ja analysoimaan eri näkökulmia yhtä aikaa (Brady 2014; Wilson 2018). Seuraava katkelma on toinen esimerkki Savickaksen ja kollegoiden (2009) artikkelista, jossa valitut käsitteet ja toisaalta joidenkin käsitteiden poisjättäminen vaikuttavat siihen, miten urapoluista puhutaan.

A recent longitudinal study by the U.S. Bureau of Labor Statistics (2002) reported that on average young *people up to the age of 36 changed their jobs 9.6 times since age 16*. If *people change their jobs almost every two years* on average, the unique choice of a single occupation for life becomes more of a myth than reality. While it may be true that many people in the 20th century were hired for the long-term on the bases of mutual loyalty and security, today's employment is more and more based on *mutually recognized 'win-win' situations, short-term goals, and restricted mutual obligations*. (s. 242) (kursiivit SL)

Katkelma antaa esimerkin tilastosta, jonka mukaan nuoret aikuiset vaihtavat työpaikkojaan melkein kahden vuoden välein. Katkelmassa tunnistetaan prekaarien asemien yleistymisen eli tilanne, jossa työasemien epävakaas ja epävarmuus on lisääntynyt (ks. esim. Julkunen 2008). Kun artikkelissa ei kuitenkaan käytetä prekaariuden käsitettä, työsuhteiden epävarmuutta ei tulla kytkeneeksi laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tällöin jäävät tunnistamatta esimerkiksi työnteekijöiden ja työnantajien väliset poliittiset ja ideologiset neuvottelut. Prekaari elämä merkityksellistyy ohjausmallissa työmarkkinoiden faktaluonteisena piirteenä, jotka kaikki kentän toimijat yhdessä tunnistavat niin sanottuna *win-win-tilanteena*. Prekaari elämä ei näyttäydy tilanteena, jota olisi mahdollista muuttaa poliittisen päätöksenteon ja aktiivisten yksilöiden toiminnan tuloksena. Työsuhteiden epävarmuus näyttäytyy yksilöiden elämän kyseenalaistamattomina puitteina, joihin sekä ohjattavien että ohjaajien on sopeuduttava.

Artikkelissa ilmaistaan, että Life design -ohjausmalli sitoutuu sosiaalisen konstruktionismin teoriaperinteeseen. Seuraavassa katkelmassa kirjoittajat luonnehtivat sosiaalista konstruktionismia ja siihen liittyvää kontekstuaalisuutta.

From social constructionist perspective of life designing, the importance of the environment should be stressed. Even more, the environments from the past and the present, the interaction of the person with these environments, and the way the environments were observed and interpreted by the individual need to be incorporated. The person should be encouraged to explore the life theaters in which the different roles may be performed and use the results of this exploration in the self-construction process. From this viewpoint life-designing intervention should be inclusive. All roles and environments relevant to the person should become part of the intervention that constructs career stories and builds lives. (s. 244) (kursiivit SL)

Katkelmassa kerrotaan, että sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti ympäristön merkitystä tulee korostaa elämän suunnittelussa. Huomio tulee olla menneissä ja nykyisissä ympäristöissä, yksilön ja edellä mainittujen ympäristöjen vuorovaikutuksessa sekä tavoissa, joilla yksilöt havainnoivat ja tulkitsevat ympäristöjään. Ohjauksessa yksilöä tulee kannustaa tutkimaan erilaisia hänelle

merkityksellisiä rooleja ja ympäristöjä. Nämä kaikki tulee ottaa osaksi *interven-tiota*, jossa yksilön uratarinoita ja elämää rakennetaan.

Katkelma havainnollistaa jälleen kerran sitä tulkintaa, jonka mukaan artikkelin yksilön maailman muodostaminen on kytköksissä oikeastaan vain hänen lähiympäristöönsä. Ympäristö merkityksellistyy tällöin enemminkin mikro- kuin makrokontekstina. Ympäristö-sana on biologian peruskäsite, joka synnyttää konnotaatioita luontoympäristöistä, maantieteellisistä sijainneista ja fyysistä olosuhteista. Ympäristö-sana sopii hyvin yhteen adaptaation käsitteen kanssa, koska myös adaptaatio on biologian peruskäsitteitä. Ympäristö-sana ei herätä mielleyhtymiä yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tekijöistä, kuten siitä, miten yksilöiden elämää ohjaavat esimerkiksi luokkatausta, etnisyys, sukupuoli tai fyysinen toimintakyky. Konteksti vaikuttaa artikkelissa merkityksellistyvän nimen- omaan *ympäristönä*, eikä esimerkiksi kulttuurina tai yhteiskuntana. Silloin ympäristö saa merkityksen kontekstina, johon yksilöt eläinten ja kasvien tapaan *adaptoituvat*.

Artikkelin teoreettisena viitekehystenä kerrotaan olevan sosiaalinen konstruktionismi, mutta sitä luonnehditaan konstruktivismista ammentavalla lähdekirjallisuudella. Vaikka sosiaalisen konstruktionismin ja konstruktivismin käsitteitä käytetään toisinaan rinnakkain, konstruktivismissa painottuu konstruktionismia selkeämmin yksilöpsykologinen ja kognitiivinen näkökulma. Artikkelissa mainitaan yhden kerran, että yksilöiden toimijuuden ja rakenteiden välinen vuorovaikutus on tieteellisessä tarkastelussa tärkeää. Mikrotason konteksteihin keskittymällä artikkeli ei kuitenkaan kykene rakentamaan ohjausmalliin metatasoa, joka mahdollistaisi aidon yhteiskuntakriittisyyden. Seuraava katkelma näkyväksi, että artikkelissa ei tunnisteta kulttuuria kontekstina. Sen sijaan kulttuuri merkityksellistyy artikkelissa ulkoapäin tulevana vaikutuksena, joka täytyy pyrkiä määrittelemään täsmällisesti.

The contemporary world is characterized by an overall *globalization* and important *migration streams* (Duarte & Rossier, 2008). More research concerning *cultural aspects* is definitely needed in order to take into account the actual changes in *our societies*. One very difficult and challenging task is to empirically *characterize the construct of culture*. Nevertheless, this task is crucial when trying to *determine the impact of cultural factors* on the relative

expression of culture-dependent processes. This type of analyses might indeed help to understand the influence of the cultural context on the processes underlying career construction. (s. 248) (kursiivit SL)

Katkelmassa kirjoitetaan kulttuurista ja sen vaikutuksen tutkimisesta muun muassa urien rakentumiseen. Kulttuuri perustellaan relevanttina käsitteenä, koska *globalisaatio* ja *muuttovirrat* ovat aiheuttaneet muutoksia *meidän yhteiskuntiimme*. Kulttuuri vaikuttaa viittavan katkelmassa ihmisten asuinpaikkoihin ja -maihin. Katkelmassa peräänkuulutetaan sellaisen tutkimuksen tärkeyttä, jossa otetaan huomioon kulttuuriset aspektit ja kulttuurillisten tekijöiden vaikutukset myös esimerkiksi urien rakentumiseen. Katkelmassa kutsutaan empiirisesti luonnehtimaan kulttuurin käsitettä. Kulttuuri pyritään tunnistamaan tarkkarajaisena ilmiönä, jonka vaikutuksia ilmiöihin, kuten urien rakentumiseen, voitaisiin tarkastella. Katkelmassa puhutaan *kulttuuristen tekijöiden vaikutuksesta, kulttuuririippuvaisista prosesseista ja kulttuurisen kontekstin vaikutuksesta*. Kulttuuri merkityksellistyy ohjausmallissa ulkopäin tulevana muuttavana voimana. Samalla yksilö on jollain tavalla erillinen kulttuurista. Kulttuuri voi vaikuttaa häneen, mutta hän ei ole sen sisällä. Tällöin myöskään artikkelin esiintuomat käsitykset ohjauksesta eivät näyttäytyä kulttuurisina. Silloin ohjauksessa ei tunnisteta konstruktionismin peruslähtökohtaa, että kaikki on kulttuurin läpäisemää ja kaikki merkitykset ovat jollain lailla kulttuurisia.

Tässä luvussa olen tarkastellut Life design -ohjausmallin rakentamia käsityksiä yksilöstä, ohjaajasta ja yhteiskunnasta. Olen analysoinut, millaiset subjektiviteetin ja toiminnan muodot rakentuvat ohjausmallissa mahdollisiksi ja millaiset problemaattisiksi. Samalla olen kiinnittänyt huomiota kielellisiin strategioihin ja retorisiin keinoihin, joilla artikkelissa pyritään vakiinnuttamaan ja oikeuttamaan ohjausmallin tuottamia käsityksiä.

4 POHDINTA

4.1 Tutkielman keskeisimmät tulokset

Tutkielmani ensimmäinen keskeinen havainto on, että Life design -ohjausmalli tuottaa dilemmaattisen position niin ohjauksen kohteena olevalle yksilölle kuin ohjaajallekin. Yhtäältä ohjauksen kohteena oleva yksilö konstruoidaan Savickak- sen ja kollegoiden (2009) rakentamassa ohjausmallissa aktiivisena ja vapaana toi- mijana, joka suunnittelee ja rakentaa oman elämänsä ja uransa, kertoo siitä itse koostettua ja merkityksellistettyä narratiivia ja kehittää jatkuvasti itseään. Kun artikkelissa esimerkiksi sanotaan, että yksilöt suunnittelevat ja rakentavat oman elämänsä ja uransa, luovat omat mahdollisuutensa sekä ennakoivat ja muotoile- vat oman tulevaisuutensa, yksilöt konstruoidaan kykeneväisinä hallitsemaan it- sejään, omia elämiään ja sitä kautta myös elinympäristöjään. Samalla tavalla ar- tikkelissa puhutaan ohjaajan ja ohjauksen vapausasteista. Life design -ohjauksen esitetään tarjoavan ohjattavalle uusia kokemuksia, vaihtoehtoisia itsemäärittely- tapoja ja voimaantumisen kokemuksia. Life design -ohjausta luonnehditaan ”muutoksen oppialana”. Ohjaajan tehtävänä on rakentaa ohjattavan kanssa tälle tarina, joka muodostuu ohjattavan itse valituista ja koostamista elementeistä.

Vaikka ohjausmalli konstruoi ohjattavan vapaana ja aktiivisena toi- mijana, tälle vapaudelle ja tarinan kertomiselle asetetaan kuitenkin rajat ja raa- mit. Niiden sisällä vapaus on tarkkaan määritelty. Ohjausmallissa esitetään, että yksilön tulee sopeutua yhteiskunnallisiin muutoksiin olemalla joustava, sopeu- tuva ja elinikäinen oppija. Tämä tarkoittaa, että viime kädessä yksilöiden positio on passiivinen suhteessa yhteiskunnallisiin muutoksiin, koska heidän tulee pyr- kiä mukautumaan niihin. Samaan tapaan kuin yksilön tulee sopeutua yhteiskun- nallisiin muutoksiin, tulee Life design -ohjausmallin mukaan myös ohjauksen ja ohjausteorioiden sopeutua niihin. Kun ohjauksen tavoitteeksi asetetaan yksilön sopeutumiskyvyn vahvistaminen, se tarkoittaa, että ohjaajan tulee auttaa ohjauk- sessa olevaa henkilöä omaksumaan sellaisia taitoja ja kykyjä, joita tarvitaan ar- tikkelin mukaan tällä hetkellä (työ)elämässä. Tällä tavalla ohjaajille ja ohjausteo- rioiden kehittäjille asetetaan tehtäväksi sellaisten teorioiden luominen, jotka tu- kevat ja oikeuttavat vallitsevaa järjestystä. Samalla ne vakiinnuttavat kuvaa

yksilöistä perusluonteeltaan uusliberaaliin järjestykseen sopivina: ensi sijassa joustavina, mukautuvina ja elinikäisinä oppijoina. Ne tuottavat käsitystä yksilöistä vapaina valitsijoina, joiden valintoja eivät säätele laajempi yhteiskunnallinen konteksti ja rakenteet.

Tutkielmani toinen keskeinen havainto on, että vaikka Life design - ohjausmalli asettaa kontekstuaalisuuden julkilausutusti yhdeksi tämän ohjausmallin lähtökohdista, konteksti merkityksellistyy ohjausmallissa yksilön lähiympäristönä, eikä laajempaan kulttuurisena ja yhteiskunnallisena kontekstina. Vaikka yhteiskunnallinen konteksti nimetään, sitä ei käsitellä artikkelissa ihmisen toiminnan tuloksena, vaan adaptaation kontekstina. Konteksti pelkistyy artikkelin mukaan Life design -ohjauksessa yksilöiden erilaisiksi ryhmiksi ja niihin liittyviksi rooleiksi. Kun ihmisten elämää ohjaavia ja määrittäviä rakenteellisia tekijöitä ei tunnisteta, on vaara, että yksilöiden epäonni merkityksellistyy heidän omina väärinä valintoinaan ja henkilökohtaisina epäonnistumisinaan. Rakenteellisista tekijöistä ei kirjoiteta artikkelissa kriittisesti. Niitä ei pyritä tuomaan näkyviksi siitä näkökulmasta, että poliittista päätöksentekoa, yksilöiden aktiivista toimijuutta ja ohjaajien toimintaa voitaisiin suunnata muuttamaan yhteiskunnallista kontekstia. Näkemys yhteiskunnallisista muutoksista on varsin ohut, yleensä iskulauseen omainen määre, kuten postmoderni talous. Näiden käsitteiden tehtävänä on osoittaa muutosten vääjäämättömyys. Tällöin muutokset kääntyvät yksilöiden elämän kyseenalaistamattomiksi puitteiksi, joihin ohjattavien ja ohjaajien on sopeuduttava.

Tutkielmassani tunnistan, että artikkelin lupaama kontekstuaalisuus typistyy kahdesta syystä. Ensimmäinen syy on, että artikkelissa kuvataan yhteiskunnallista muutosta käsitteillä, joiden sisältöä ei avata ja käyttöä ei perustella. Esimerkiksi nykyistä yhteiskuntaa ja sen muutoksia kuvataan käsitteillä "postmoderni talous", "tietoyhteiskunta", "postmoderni maailma" ja "uusi globaali yhteiskunta". Käsitteet toimivat tekstissä retorisisina välineinä, joiden avulla artikkelissa oikeutetaan ja perustellaan muun muassa se, miksi yksilöiden täytyy kehittää taitojaan ja sopeutua muuttuvaan maailmaan. Käsitteiden käyttö vihjaa, että artikkelilla olisi taustallaan vahvempi yhteiskuntateoria, mutta käsitteet ovat vain "performatiivisia viestejä" (Noro 2000, 325). Ne ovat sisällöltään tyhjiä,

mutta pyrkivät viestimään vääjämättömyyttä. Viesti on, että olemme siirtyneet erityiseen aikaan, joka vaatii yksilöitä ja ohjausta sopeutumaan. Toiseksi artikkelin lupaama kontekstuaalisuus typistyy, koska siinä ei tunnisteta, että valitut käsitteet suuntaavat huomion tiettyihin kehityskulkuihin. Kun valitaan tietty käsite, valitaan samalla tietty näkökulma yhteiskuntaan ja sen muutoksiin. Yksi artikkelin valitsema näkökulma on, että yhteiskunnallisista muutoksista puhutaan yksilöllistymisen ja yksilöiden kautta. Yksilöllistymistä ei kuitenkaan analysoida osana rakenteellisia muutoksia, vaan se merkityksellistyy sopeutumisen kohteena.

Ohjausmalli on omaksunut uusliberalistisen käsityksen yksilöstä joustavana, mukautuvana ja elinikäisenä oppijana. Ohjauksen kohteena oleva yksilö rakentuu läpi artikkelin hyvin koulutettuna, sofistikoituneiden teknologioiden käyttäjänä ja runsaasti kielellisiä ja kerronnallisia resursseja omaavana subjektina. Vaikka näillä määreillä kuvataan yleistä ihmisyyttä, artikkeli jättää tunnistamatta, että uusliberalismista on tullut erityisesti keskiluokan ja ylempien luokkien kasvatusfilosofia. Tässä jatkuvan kehittymisen eetoksessa lapset nähdään kehitysprojekteina, joita on sivistettävä ja kehitettävä (Vincent & Ball 2007). Uusliberalismin hengessä lapsille pyritään tarjoamaan mahdollisimman laajoja älyllisiä ja luovia harrastuksia. Jatkuvan kehittymisen eetos näkyy myös niin sanottuna ”koulushoppailuna”, jolla ylempien luokkien vanhemmat pyrkivät varmistamaan lastensa kilpailuedun (ks. Ball ym. 1996; Fuller & Elmore 1996; Garcia 2008; Kosunen 2012; Poikolainen 2011; Smith & Meier 1995). Samalla muun muassa Lareaun (2011) tutkimuksen mukaan alempien luokkien lasten vanhemmat eivät näe lapsia samanlaisina kehityskohteina, joiden kilpailukykyä olisi tarve kehittää. Analyysini perusteella esitän, että ohjausmalli ei tunnista operoivansa uusliberalismin sisällä. Kun ohjausmalli ei rakenna laajempaa yhteiskunnallista kontekstia ja ymmärrystä rakenteellisista tekijöistä, sillä ei ole resursseja haastaa uusliberalismia.

Life design -ohjausmalli pyrkii tuomaan ohjaukseen emansipaation mahdollisuuden. Se purkaa ohjaajan ja ohjattavan väliltä hierarkkisuutta ja pyrkii huomioimaan yksilön koko elämänkokonaisuuden. Se haluaa tukea yksilöä valitsemaan itselleen merkityksellisiä aineksia omaan elämäntarinaansa. Samalla

malli tulee tuottaneeksi näkemyksen, mitä on hyvä elämä. Hyvän elämän yksi elementti on yksilön vahvat sopeutumiskyvyt ja -resurssit. Hyvä elämä koostuu myös tarinasta, joka sisältää jatkuvuuksia ja koherenssia. Hyvää elämää luonnehtii sitoutuminen elinikäiseen oppimiseen ja kyky muutosten joustavaan kohtaamiseen. Tutkielmani osoittaa, että ohjausmallin konstruoiman hyvän elämän rakennuspalikat ovat hyvin samanlaisia kuin uusliberalismin arvot. Niin Life design -ohjausmallin kuin uusliberalismin keskiössä on autonominen, vapaa yksilö. Tutkielmassani osoitan, että autonomia ja vapaus ovat kuitenkin tarkasti rajattuja ja määriteltyjä. Vapautta ja autonomiaa rajaa itsessään jo pyrkimys joustavuuteen ja sopeutumiseen. Ne asettavat myös ohjaukselle tiukat rajat. Ohjaajan tehtävänä on tukea yksilön sopeutumista ja lisätä hänen joustavuuttaan. Life design -ohjausmallin ihanneyksilö ei ole kriittinen toimija, joka pyrkisi harjoittamaan vallitsevaa järjestystä ja sen edustamia arvoja kyseenalaistavaa toimintaa. Yhteiskunnallista muutosta ja järjestystä ei ohjausmallissa kyseenalaisteta, vaan ne hyväksytään elämän kyseenalaistamattomina puitteina. Näin ollen ohjausmalli on omaksunut uusliberalistisen ”ei ole vaihtoehtoja” -retoriikan. Vaihtoehtottomuuden retoriikan hengessä on loogista, että rakenteellisia tekijöitä ei huomioida. Jos nähdään, että meillä ei ole vaihtoehtoja, on turha analysoida nykytilanteen eriarvoistavia käytäntöjä.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuudella viitataan usein siihen, että tutkimus ja tutkimusastelema on toistettavissa siten, että joku toinen tutkija päätyisi samoihin tutkimustuloksiin kuin alkuperäisen tutkimuksen toteuttaja. Tällainen vaatimus pohjaa tutkimuksiin, joissa tutkimustiedon ajatellaan koostuvan kiistattomista objektiivista faktoista. Tällöin näiden faktojen ajatellaan kertovan maailmasta, joka on kielestä ja kerronnasta riippumatonta. Siitä johtuen luotettavuuden käsite on hivenen ongelmallinen diskurssianalyttiseen tulkintaan perustuvassa tutkimuksessa. Tämä johtuu siitä, että tutkimus perustuu ajatukseen, jonka mukaan todellisuus ei ole kielestä ja merkityksellisestä toiminnasta riippumatonta. (Burr 2003, 158.)

Diskurssianalyttisen tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys liittyy muun muassa siihen, miten tutkimuskohde valitaan ja rajataan. Tutkielmaani olisi ollut mahdollista monipuolistaa esimerkiksi perehtymällä Savickaksen (2005) ja Guichardin (2005) teorioihin, joihin Life design -ohjausmalli pohjautuu. Näin ollen tutkielmaan olisi saanut enemmän tiedonarkeologista näkökulmaa, jossa mallin juuria jäljitetään. Toisaalta tutkimusta olisi voinut myös syventää tarkastelemalla analyysin kohteena olevan artikkelin jälkeen ilmestyneitä samojen kirjoittajien julkaisuja ja niiden avulla rakentaa vielä monipuolisempaa ymmärrystä esimerkiksi sopeutumiskyvyn käsitteestä. Tutkimusasetelmaa olisi voinut myös rikastuttaa suhteuttamalla Life design -ohjausmallia muihin ohjausteorioihin ja -malleihin. Tutkimusta olisi myös voinut laajentaa käymällä läpi, miten Life design -ohjausmallin suosio on suunnannut ohjauksen tutkimusta ja käytäntöjä. Tarkastelussa olisi voinut olla myös se, miten Life design -ohjausmalli on omaksuttu suomalaiseen kontekstiin ja miten esimerkiksi mallin keskeiset käsitteet ovat sisällöllisesti muuttuneet, kun ne on käännetty suomen kielelle. Nämä työni mahdolliset puutteet voivat kääntyä tulevaisuuden tutkimusideoiksi.

Päätökseni rajata analyysin kohde yhteen artikkeliin perustuu tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä koskevaan pohdintaan. Suurten aineistomassojen avulla ei paradoksaalisesti pääse niin hyvin kiinni kulttuurisiin merkityksiin kuin pienemmän tekstianalyysin avulla. Diskurssianalyysi on usein luonteeltaan perustutkimusta, jossa huolellisesti eritellään erilaisia kielellisiä keinoja ja sitä, miten niissä tuotetaan sosiaalista todellisuutta. Jos tutkija ei rajaa aineistoa tiukasti, on vaara, että tutkimuksessa päädytään sanomaan paljosta vähän. Tällöin analyysi voi myös jäädä pintapuoliseksi. (Juhila & Suoninen 2016, 453–455.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa luotettavuus ja eettisyys kietoutuvat yhteen. Molemmat riippuvat siitä, että tutkimus ja argumentaatio etenee systemaattisesti ja johdonmukaisesti (Burr 2003, 159). Tutkimustekstissä, jonka aineistona ei ole perinteinen empiirinen aineisto, vaan tarkastelun kohteena on esimerkiksi tieteellisiä tekstejä, tekstin luotettavuus rakentuu Baumeisterin ja Learyn (1997) mukaan erityisesti kahdesta tekijästä. Tutkimuskysymys täytyy olla tekstissä selkeästi esitetty ja tutkimuskysymys on perusteltu. Tämän

lisäksi tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus rakentuvat siitä, että tutkimus etenee johdonmukaisesti tutkimuskysymyksestä loppupäätelmiin.

Diskurssianalyttisiä tutkimuksia on kritisoitu siitä näkökulmasta, että on olemassa jokin kielen ulkopuolinen todellisuus, jota ei pitäisi kieltää. Omaa tutkielmaani kohtaan voisi esittää kritiikkiä, että uusliberalismi merkitysten maailmana voi tuottaa monella tapaa eriarvoistavia käytäntöjä, mutta maailma nyt vain on sellainen tällä hetkellä ja olisi mielekkäämpää käyttää voimansa maailmaan sopeutumiseen kuin sen kritisoimiseen. Diskurssianalyttisestä perspektiivistä maailma ja todellisuus eivät kuitenkaan ole irrallaan siitä, miten toimimme siinä tai miten puhumme tai kirjoitamme siitä. Samalla tuotamme todellisuutta, jolloin joko osallistumme todellisuuden uusintamiseen tai päätämme pyrkiä purkamaan joitakin oletuksia tai itsestään selvinä esittäytyviä arvoja. Tällainen näkemys tutkimuksesta tekee tieteellisestä argumentoinnista läpeensä eettistä toimintaa.

Diskurssianalyttinen tutkimus pyrkii analysoimaan tekstien ilmisältöjen lisäksi niitä merkityksiä, arvoja ja oletuksia, joita tekstit tulevat samalla tuottaneeksi. Tällöin tutkija voi esimerkiksi tulkita, minkälaista näkemystä hyvästä elämästä tai ideaalitoimijuudesta tutkimuskohteena olevat tekstit tuottavat. Tällöin eettisyys ja eettiset valinnat ovat analyysin keskiössä. Tutkimustekstin kirjoittamisen aikana diskursiivisesti orientoitunut tutkija joutuu jatkuvasti esimerkiksi pohtimaan, minkälaisia johtopäätöksiä tai toimintaa hänen tuottamallaan tulkinnoilla voidaan oikeuttaa. Tällöin koko kirjoitusprosessin ja tutkimusanalyysin läpi kulkee reflektio siitä, miten inhimillisestä kärsimyksestä ja ongelmista puhutaan ja kenen puolelle silloin mahdollisesti asetutaan. Tällaista reflektiota kohdistetaan paitsi tutkimuksen kohteena olevaan tekstiin, myös yhtä lailla omaan tutkimustekstiin. (Juhila & Suoninen 2016, 455, 461.)

Diskurssianalyttisen tutkimuksen käsitys tiedosta sisältää ajatuksen, että tiedolla on aina potentiaalisesti poliittisia ja eettisiä seurauksia. Käsitteen taustalla on foucault'lainen näkemys vallasta. Silloin valtaa ei nähdä vain negatiivisena, pakottavana ja rajaavana voimana, vaan myös positiivisena ja tuottavana voimana. (Le, Le & Short 2009.) Diskurssianalyttisestä näkökulmasta tutkijan on siis eettisesti reflektoitava, mitä hänen tuottamallaan tiedolla voidaan

tehdä. Pohdinnan kohteena on, minkälaisilla tavoilla tutkimustietoa voidaan käyttää rajaamaan joidenkin oikeuksia tai lisäämään joidenkin toisten toiminnan mahdollisuuksia. Näen, että tutkielmani kriittinen lukutapa ja näkökulmat voivat avata mahdollisuuksia kehittää Life design -mallia eettisesti kestävämpään suuntaan: kohti yhteiskuntatietoisempaa ohjausta.

4.3 Kriittisen toimijuuden vahvistaminen ohjauksessa

Tutkielmassani olen lukenut Life design -ohjausmallia yhteiskuntakriittisistä lähtökohdista. Työni lähtökohtana on ollut halu pohtia yhteiskuntatietoisempaa ohjausta, joka tukisi ohjattavien kriittistä toimijuutta. Tällainen yhteiskuntatietoinen ohjaus pyrkii antamaan välineitä eriarvoistavien käytäntöjen ja merkitysten tunnistamiseen. Paola Rebughinin (2018, 7) mukaan kriittinen toimijuus on mahdollista vain, jos toimija kieltäytyy sopeutumasta. Rebughini esittää, että ihmisestä voi tulla oman elämänsä subjekti vallitsevaa järjestystä kyseenalaistamalla ja mahdollisia maailmoja kuvittelemalla. Muuten hän asettuu enemmän hallinnan objektiksi. Kriittinen toimija ei kohdista kritiikkiään vain instituutioihin, ideologioihin ja poliittisiin järjestelmiin, vaan kritiikin täytyy kääntyä myös itseen ja omaan toimijuuteen. Tukiessaan ohjattavien kriittistä toimijuutta myös ohjaajan itsensä on välttämätöntä omaksua kriittinen toimijuus. Hän ei voi siis olla Life design -ohjausmallin (Savickas ym. 2009, 247) edellyttämä ohjaaja, jolla on ”selkeä identiteetti ja vahva sopeutumiskyky”. Life design -ohjausmallissa sopeutumisen metafora on niin läpileikkaava, että se ei Rebughinin kriteereillä tuota niin ohjaajille kuin ohjattavillekaan lupaamaansa autonomista subjektiutta. Tällöin myös ohjausmallin lupaama valinnanvapaus on näennäistä.

Mitkä sitten voisivat olla tapoja, joilla ohjaukseen voisi omaksua kriittistä toimijuutta tukevaa orientaatiota? Ajattelen, että kriittinen toimijuus lähtee siitä, että ohjaaja *tunnistaa oman ajattelunsa ja toimintansa taustalla olevia oletuksia yksilöstä, yhteiskunnasta ja hyvästä elämästä*. Matkalla kriittiseen toimijuuteen ohjaajan ensimmäinen askel on *tunnistaa ohjauksesta sopeutumisen ydinmetafora*. Hänen on tärkeää huomata, että suurin osa uraohjauksen teorioista keskittyy tukemaan yksilön selviytymistä ja pärjäämistä vallitsevissa olosuhteissa (Prillelensky ja Stead 2012). Tämän huomion pohjalta ohjaajan on tunnistettava oma

”välinearvonsa” kontrollin ja sopeuttamisen välikappaleena. Kontrolli on aina jollain tavalla läsnä ohjauksessa (Vehviläinen 2014, 33–40). Tämän oivalluksen ei tarvitse johtaa pessimismiin, vaan se luo mahdollisuuden yhteiskuntatietoisemmalle ohjaukselle. Ohjaajan on välttämätöntä pohtia, missä määrin hän tarjoaa ohjattavalle välineitä pärjäämiseen ja sopeutumiseen ja missä määrin hän tarjoaa välineitä vallitsevien oletusten ja arvojen haastamiseen.

Tutkielman edetessä minulle on vahvistunut käsitys, että yhteiskuntatietoisuuden ohjaajuuden täytyy *pohjautua yhteiskuntatieteellisiin käsitteisiin, keskusteluihin ja teoreettisiin malleihin*. Ohjaaja ja ohjaajaksi opiskeleva voisi perehtyä esimerkiksi uusliberalismin, prekaarisuuden ja intersektionaalisuuden käsitteisiin, joiden avulla tutkia itseä ja omaa ohjaajuutta. Näihin käsitteisiin ja viitekehyksiin liittyvät keskustelut tarjoavat virikkeitä ja syvällistä ymmärrystä myös ohjauskeskusteluihin. Ohjauksessa voisi esimerkiksi tutkia, miten työttömyyteen liittyvät mahdolliset häpeän ja epäonnistumisen tunteet kytkeytyvät uusliberalistiseen kilpailun eetokseen ja prekarisaatioon. Toisessa tapauksessa ohjauksessa voisi käsitellä, miten vaikkapa pakolaistaustaisen nuoren miehen kokemassa syrjinnässä yhdistyy intersektionaalisesta näkökulmasta esimerkiksi kulttuuri, etnisuus, kieli, sukupuoli ja ikä, eikä ainoastaan esimerkiksi kulttuuri ja kieli. Intersektionaalisuuden käsite voisi toimia myös siten, että ohjaaja oppisi tunnistamaan omaa etuoikeutettua asemaansa ja sitä kautta olemaan herkkä muiden toisenlaisille kokemuksille. Sitä kautta ohjaajan on mahdollista tehdä vastuullisempaa ohjaustyötä.

Ajattelen, että omia etuoikeuksiaan ja ajattelun taustalla olevia oletuksia ei voi tehdä näkyväksi ilman käsitteellistä tai teoreettista näkemystä, joka nostaa tarkastelun toiselle tasolle kuin missä arkiymmärrys operoi. Reflektiivisyys on ollut populaari käsite aina 1980-luvulta alkaen (Alasuutari 2007, 45). Reflektiivisyyden käsitteellä on monia sivumerkityksiä ja välillä sillä ei ole käytännöllisesti katsoen minkäänlaista sisältöä (Atkinson & Coffey 2002; 807). Esimerkiksi kun työpaikalla tai oppilaitoksessa pyydetään olemaan reflektiivisiä pienryhmissä, se johtaa usein aiemmin tiedettyjen itsestään selvyyksien toistamiseen. Reflektiivisyys ei synny automaattisesti vain siitä, että ihmiset asettuvat dialogiin toistensa kanssa, vaan sen pohjana täytyy mielestäni olla jokin käsitteellinen tai

teoreettinen näkökulma. Ei riitä, että se on jokin substanssiteoria, joka esimerkiksi kertoo, että opiskelijat voidaan jakaa innostuneisiin, stressaantuneisiin, kyynisiin ja uupuneisiin (Yle 2018). Sen sijaan tämän teoreettisen näkökulman täytyy mielestäni *lähteä liikkeelle C. Wright Millsin (1982, 7) näkemyksestä, jonka mukaan ilman aitoa ymmärrystä yhteiskunnallisesta kontekstista ei voida ymmärtää yksilöäkään.*

Yhteiskunnallisen kontekstin ensimmäinen opetus on Millsin (1982, 9) mukaan se, että yksilö voi *arvioida itseänsä ja omaa elämänsä vain tunnistamalla oman aikakautensa.* Toiseksi hänen tulee *oppia tuntemaan kaikkien samoissa olosuhteissa elävien yksilöiden toiminnan mahdollisuudet ja rajat.* Oman analyysini pohjalta tulkitsen, että Millsin ensimmäinen opetus voi tarkoittaa uusliberalismin tunnistamista relevanttina kontekstina ja toinen opetus intersektionaalisuuden oivaltamista. Mills (1982, 179) tunnistaa, että yhteiskuntatieteellisesti orientoituneella kasvattajalla on tavoitteena *kääntää yksilöllisiltä tuntuvat kokemukset ja vaikeudet "yhteiskunnallisiksi kysymyksiksi ja ongelmiksi".* Osa yhteiskuntatietoisiksi ohjaajiksi kasvamista on se, että osataan *omaksua tiedonsosiologinen näkökulma ohjauksen teorioihin ja malleihin.* Tämä tarkoittaa, että *tarkastellaan, minkälaista todellisuutta mallit ja teorit rakentavat ja minkälaisia merkityksiä ne uusintavat.* Tämä tarkoittaa myös kysymistä, miten ohjausmallit palvelevat niitä, joilla on yhteiskunnassa eniten valtaa ja miten ne mahdollisesti ohittavat ne, joilla valtaa ei ole. Keskeisten ohjausmallien yksityiskohtainen analysoiminen avaa näkymiä, joita lukijat eivät ehkä yhdeltä lukemalta tai vilkaisulta huomaa. Tällaisen *yksityiskohtaisen analyysin* avulla on mahdollista päästä pureutumaan, minkälaisia oletuksia nämä teorit ja mallit rakentavat muun muassa yksilöistä, ohjauksesta, hyvästä elämästä ja yhteiskunnasta.

Life design -ohjausmalli auttaa ohjattavia tuottamaan heidän elämistään ja uristaan tarinan, joka on jatkuva ja koherentti. Sosiaalinen konstruktio-nismi sen sijaan korostaa, että monenlaiset versiot, äänet ja diskurssit ovat olemassa yhtä aikaa (Jokinen ym. 2016, 43–44). Osa ohjattavien tarinallisista elementeistä voi kertoa sopeutumisesta ja jatkuvuudesta, kun taas osa voi haastaa ajatusta sopeutumisesta tai esittää kertomuksen katkelmallisena eli fragmentaarisena. Mitä seuraisi siitä, jos ohjaaja pyrkisi tunnistamaan epäjatkuvuuksia ja

katkonaisuutta ohjattavien tarinoista? Didde Maria Humle ja Anne Reff Pedersen (2015, 594) esittävät, että epäjatkuvuudet ja jännitteet tarinoissa mahdollistavat aivan erityisen merkityksellistämisen tavan. Niiden avulla on mahdollista kertoa tarinoita, joissa kertojat saattavat puhua useammasta positiosta käsin. Kertoja voi esimerkiksi yhtä aikaa pyrkiä sopeutumaan ja samaan aikaan myös haastamaan ja muuttamaan vallitsevia olosuhteita. Esimerkiksi Laurie Cohen ja kollegat (2004, 416) havaitsivat naisryttäjäien uratarinoita tutkiessaan, että tutkimukseen osallistuneet pyrkivät sekä sopeutumaan että muuttamaan olosuhteita. Pyrkimys muuttaa olosuhteita näkyi muun muassa siten, että tutkimukseen osallistujat kuvasivat itseään esikuvina ja roolimalleina, jotka pyrkivät muuttamaan olosuhteita niin, että tulevat sukupolvet eivät kohtaisi samanlaisia esteitä ja vaikeuksia urillaan. Samaan aikaan he kertoivat myös tavoista elää erilaisten sukupuoleen liittyvien rakenteellisten esteiden kanssa. Jos pyrkimyksenä on keskittyä, miten ohjattavia tuetaan luomaan koherentteja, punaisen langan omaavia tarinoita, ohjaaja ei välttämättä tunnista tarinoiden kohtia, joissa vallitsevia merkityksiä vastustetaan tai pyritään muuttamaan. Silloin käsitys narratiivisuudesta asettuu tukemaan sopeutumista, eikä auta tunnistamaan vaihtoehtoisten maailmojen rakentamista.

Ohjaajan ei täydy osata tunnistaa vain maailmaan sopimisen kokemuksia, vaan myös *herkkiä, epävarmuutta herättäviä kohtia, joissa yksilöt kokevat, että he eivät asetu maailmaan ja sen tarjoamiin tarinoihin ja toimijuuksiin saumattomasti*. Nämä vaietut tarinat (*silenced stories*) voisivat kertoa esimerkiksi vastarinnasta ja halusta tulla tunnistetuksi. Rebughinin (2018, 13) mukaan niiden tunnistaminen onkin yksi keskeinen tapa luoda kriittistä toimijuutta. Yhteiskuntatietoisen ohjaajan on tärkeää *oivaltaa, että osa ohjattavan ristiriitaisista tarinoista tai niiden elementeistä ei välttämättä pääse kuuluville ollenkaan*. Voi olla, että niillä ei vielä ole edes sanoja. Jotta ohjaaja voisi tukea näiden vaiettujen tarinoiden esille tulemistä, hänen täytyy ymmärtää niiden tärkeys. Tämän oivalluksen pohjalta hän voi rakentaa ohjaustilanteesta turvallisen tilan (*safe space*), jossa näitä hauraita tarinoiden alkuja voi tutkia.

Sanna Vehviläinen (2002, 390) toteaa, että ohjaajia ei hahmoteta niinkään esimerkiksi opintosisältöjen asiantuntijoina, vaan vuorovaikutuksen

asiantuntijoina. Siksi Vehviläisen mukaan onkin paradoksaalista, että ohjaus perustuu hyvin hataraan käsitykseen siitä, mitä ohjaus on vuorovaikutuksena. Turvallisen tilan luomiseksi ohjausalalla voitaisiinkin hyödyntää enemmän keskusteluanalyttistä ja diskurssianalyttistä tutkimusta ohjauksen ja terapeuttisten tilanteiden vuorovaikutuskäytännöistä. Esimerkiksi keskusteluanalyttisissä tutkimuksissa on tunnistettu hyvin konkreettisia keskustelun kulkuun liittyviä tekijöitä, jotka voivat edesauttaa ja rohkaista herkkien tai vaikeiden asioiden esiin tuomista. Muun muassa sillä, kysyykö ammattilainen asiakkaalta tapaamisen lopussa ”Oliko sulla mitään muuta mielessä?” vai ”Oliko sulla jotain muuta mielessä?” on tutkitusti suuri ero (Heritage & Robinson 2011). Tutkimuksen mukaan ”mitään muuta” -muotoilu ei saa asiakkaita kertomaan siitä ”muusta”, mitä heillä oli mielessä, koska kysymyksen tulkitaan preferoivan sitä, että asiakkaalla ei ole mitään muuta mielessä. On huomattu, että ammattilaisten vastaanotolle hakeudutaan usein jonkin vaietun syyn takia. Tällöin aikaa varattaessa annetaan jokin toinen ongelma vastaanotolle hakeutumisen syyksi kuin mikä asiakkaan mieltä oikeasti painaa. Tämän vuoksi on tutkittu, onko jotain tapaa kysyä siitä jostain ”muusta”, joka saisi asiakkaan avautumaan.

Lisäksi on havaittu, että kun ammattilainen katsoo asiakasta silmiin, asiakas tulkitsee, että hän kuuntelee ja on kiinnostunut asiakkaan kertomuksesta (Ruusuvuori 2001). Tutkimuksessa on myös huomattu, että ohjauskontekstissa ohjaajan ja ohjattavan välillä voi olla pidempiä hiljaisuuksia kuin arkikeskusteluissa (Chatwin, Bee, Macfarlane & Lovell 2014). Nämä hiljaisuudet ilmenevät tietyissä kohdissa ohjaustapaamista. Näitä kohtia ovat tilanteet, joissa asiakas kertoo pidempää tarinaa tai ohjaaja orientoituu tarjoamaan jonkinlaista tulkintaa tai neuvoa. Hiljaisuus voi toimia tällöin luottamuksen rakentajana ja tilan antamisena molempien tulkinnoille. Lisäksi tutkimuksessa on havaittu, että asiantuntijan osoittama epäröinti voi olla keskustelullinen strategia, joka kutsuu asiakkaan osallistumaan tulkintaan (Sutherland & Strong 2011). Asiantuntija tuottaa tämän epäröinnin esimerkiksi puheen tauoilla ja tietyillä ilmauksilla, kuten ”tätä voisi ajatella” ja ”ehkä tämän voisi nähdä näin”. Nämä esimerkit havainnollistavat, että ohjaaja voi *oppia tietoisesti luomaan ohjaustilanteisiin turvallisen tilan tuntua, joissa myös marginaaliset kokemukset ja merkitykset on helpompi ottaa puheeksi.*

Turvallisen tilan luomiseksi ohjaaja voisi omaksua Edward Saidin (2001, 104) *Ajattelevan ihmisen vastuu* -teoksessaan esittämän eettisen näkemyksen, jonka mukaan on *aina pyrittävää samaistumaan marginaalissa oleviin ja tunnistettava oma marginaaliutensa*. Keskeistä on oivaltaa, että marginaalisuus ei ole jossain ohjaajan ulkopuolella, vaan jokainen on jollain tavalla marginaalissa. Se on kohta, josta käsin maailmaa on tarkasteltava. Kun Saidia mukaillen ohjaaja tarkastelee maailmaa marginaalista käsin, hän liikkuu samalla pois päin auktoriteeteista ja niistä, joilla on valtaa. Ohjaajan olisi *ajateltava itseään eräänlaisen maahanmuuttajana tai karkotettuna ja tarkasteltava maailmaa tästä marginaalisuuden kokemuksestaan käsin*. Ajattelen, että sitä kautta voisi vahvistua myös kriittinen toimijuus. Marginaalinen katse voi auttaa kuvittelemaan mahdollisia maailmoja ja ajattelemaan uusin, mielikuvituksellisin tavoin – innovatiivisesti ilman, että pyrkimyksenä on sopeutua tai tuottaa taloudellista voittoa.

LÄHTEET

- Adams, G., Estrada-Villalta, S., Sullivan, D., Markus, H. R. 2019. The psychology of neoliberalism and the neoliberalism of psychology. *Journal of Social Issues* 75 (1), 189–216.
- Adkins, L. 2004. Introduction: Feminism, Bourdieu and after. Teoksessa L. Adkins & B. Skeggs (toim.) *Feminist after Bourdieu*. Oxford: Blackwell, 3–18.
- Alasuutari, P. 1994. Kulttuurintutkimus ja kulturalismi. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen. (toim.) *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 32–50.
- Alasuutari, P. 2007. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudemus.
- Arthur, N., Collins, S., McMahon, M. & Marshall, C. 2009. Career practitioners' views of social justice and barriers for practice. *Canadian Journal of Career Development* 8 (1), 22–31.
- Atkinson, P. & Coffey, A. 2002. Revisiting the relation between participant observation and interviewing. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) *Handbook of interview research: Context & method*. London: Sage, 801–814.
- Arnot, M. & Reay, D. 2007. A sociology of pedagogic voice: Power, inequality and pupil consultation. *Discourse: studies in the cultural politics of education* 28 (3), 311–325.
- Australian Business Review. 2010. The 'postmodern economy' was a con. April 8th.
- Ball, Stephen J. 1993. Education markets, choice and social class: The market as a class strategy in the UK and the USA. *British Journal of Sociology of Education* 14 (1), 3–19.
- Ball, Stephen J. 2003. *Class strategies and the education market: The middle classes and social advantage*. London: Routledge.
- Ball, S. J., Bowe, R., & Gewirtz, S. 1996. School choice, social class and distinction: The realization of social advantage in education. *Journal of Education Policy* 11 (1), 89–112.

- Barros, R. 2012. From lifelong education to lifelong learning. Discussion of some effects of today's neoliberal policies. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults* 3 (2), 119–134.
- Bassot, B. 2012. Upholding equality and social justice: A social constructivist perspective on emancipatory career guidance practice. *Australian Journal of Career development* 21 (2), 3–11.
- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. 1997. Writing Narrative Literature Reviews. *Review of General Psychology* 1 (3), 311–320.
- Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. 1995. *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Bengtsson, A. 2014. Enterprising career education: The power of self-management. *International Journal of Lifelong Education* 33 (3), 362–375.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma. Alkuperäisteos vuodelta 1966*. Helsinki: Gaudeamus.
- Berglund, K., Lindgren, M. & Packendorff, J. 2017. Responsibilising the next generation: Fostering the enterprising self through de-mobilising gender. *Organization* 24 (6), 892–915.
- Bergvall, V. L. & Remlinger, K. A. 1996. Reproduction, resistance and gender in educational discourse: The role of critical discourse analysis. *Discourse & Society* 7 (4), 453–479.
- Blustein, D.L. 2006. *The psychology of working*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Blom, R., Melin, H. & Pyöriä, P. 2000. Tietotyön lumo ja realiteetit. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (5), 422–433.
- Boas, T. C. & Gans-Morse, J. 2009. Neoliberalism: from new liberal philosophy to anti-liberal slogan. *Studies in Comparative International Development* 44, 137–161.
- Bok, D. 2009. *Universities in the marketplace: The commercialization of higher education (Vol. 49)*. Princeton: Princeton University Press.

- Boltanski, L. & Chiapello, E. 2005. The new spirit of capitalism. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 18 (3-4), 161-188.
- Borgman, A. 1992. The Postmodern Economy. Teoksessa S. H. Cutcliffe, S. L. Goldman & J. Sanmartin (toim.) *New worlds, new technologies, new issues* (Vol. 6). Lehigh University: Lehigh University Press, 40-56.
- Burke, P. J. & Jackson, S. 2007. Reconceptualising lifelong learning. *Feminist interventions*. London: Routledge.
- Burman, E. & Parker, I. 1993. Introduction. Discourse analysis: the turn to the text. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) *Discourse analytic research. Repertoires and readings of text in action*. London: Routledge, 1-13.
- Burr, V. 2003. *Social constructionism*. Second edition. London: Routledge.
- Brady, M. 2014. Ethnographies of neoliberal governmentalities: From the neoliberal apparatus to neoliberalism and governmental assemblages. *Foucault Studies* 18, 11-33.
- Brine, J. 2006. Locating the learner within EU policy: trajectories, complexities, identities. Teoksessa C. Leathwood & B. Francis (toim.) *Gender and lifelong learning. Feminist engagements*. London: Routledge, 27-39.
- Bruner, J. 1987. Life as narrative. *Social Research* 54 (1), 11-32.
- Carr, S. & Battle, I. C. 2015. Attachment theory, neoliberalism, and social conscience. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 35 (3), 160-176.
- Chatwin, J., Bee, P., Macfarlane, G. J. & Lovell, K. 2014. Observations on silence in telephone delivered cognitive behavioural therapy (T-CBT). *Journal of Linguistics and Professional Practice* 11 (1), 1-22.
- Cohen, J. L. 2010. Teachers in the news: a critical analysis of one US newspaper's discourse on education, 2006-2007. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 31 (1), 105-119.
- Cohen, L., Duberley, J. & Mallon, M. 2004. Social constructionism in the study of career: Accessing the parts that other approaches cannot reach. *Journal of Vocational Behaviour* 64, 407-422.

Cronin, A. M. 2000. Consumerism and “compulsory individuality”: Women, will and potential. Teoksessa S. Ahmed, J. Kilby, C. Lury, M. McNeil & B. Skeggs (toim.) *Transformation. Thinking through feminism*. London: Routledge, 273–287.

Daily Evolver. 2015. The emergence of the postmodern economy: An encore conversation with economic theorist Said Dawlabani. October 17th.

Dardot, P. & Laval, C. 2014. *The new way of the world: On neoliberal society*. New York: Verso.

Davies, B. 2005. The (im)possibility of intellectual work in neoliberal regimes. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 26 (1), 1–14.

Davies, B. & Bansel, P. 2007. Neoliberalism and education. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 20 (3), 247–259.

Down, B. 2009. Schooling, productivity and the enterprising self: Beyond market values. *Critical Studies in Education* 50 (1), 51–64.

Dunn, B. 2016. Against neoliberalism as a concept. *Capital & Class* 41 (3), 1–20.

Fairclough, N. 1989. *Language and power*. London: Longman.

Fairclough, N. 1993. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities. *Discourse & society* 4 (2), 133–168.

Ferguson, J. 2010. The uses of neoliberalism. *Antipode* 41(1), 166–184.

Financial Times. 2012. Welcome to the ‘Desert of the Real’ – A postmodern economy. October 9th.

Fisher, M. 2009. *Capitalist Realism: Is there no alternative?* Winchester: Zero Books.

Fouad, N. A., Gerstein, L. H. & Toporek, H. L. 2006. Social justice and counseling psychology in context. Teoksessa R. L. Toporek, L. H. Gerstein, N. A. Fouad, G. Roysicar & T. Israel (toim.) *Handbook for social justice in counseling psychology: Leadership, vision, and action*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1–16.

Foucault, M. 1980. *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings 1972–1977*. New York: Harvester.

- Foucault, M. 1981. Is it really important to think? *Libération*, 30.-31st of May.
- Foucault, M. 1991. Governmentality. Teoksessa G. Burcell, C. Gordon & P. Miller (toim.) *The Foucault effect: Studies in governmentality*. London: Harvester Wheatsheaf, 87-104.
- Foucault, M. 1998. Seksuaalisuuden historia. Alkuperäisteos vuodelta 1976. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M. 2008. *The birth of biopolitics: Lectures at the college de France 1978-1979*. London: Palgrave Macmillan.
- Fuller, B. F. & Elmore, R. 1996. *Who Chooses? Who Loses? Culture, Institutions and the Unequal Effects of School Choice*. New York: Teachers College Press.
- Garcia, D. R. 2008. The impact of school choice on racial segregation in charter schools. *Educational Policy* 22 (6), 805-829.
- Gilbert, J. 2015. Disaffected consent: That post-democratic feeling. *Soundings* 60, 29-41.
- Giroux, H. A. & Giroux, S. S. 2006. Challenging neoliberalism's new world order: The promise of critical pedagogy. *Cultural studies? Critical methodologies*, 6 (1), 21-32.
- Giroux, H. & McLaren, P. 1992. Introduction. Media hegemony: Towards a critical pedagogy of representation. Teoksessa J. Schwoch, M. White & S. Reilly (toim.) *Media knowledge*. Albany: SUNY. Ref. Suoranta, J. 1998. Kriittinen pedagogiikka ja mediakasvatus. *Tiedotustutkimus* 1, 32-45.
- Gewirtz, S., Ball, S. J. & Bowe, R. 1994. Parents, privilege and the education market-place. *Research Papers in Education* 9 (1), 3-29.
- Gouthro, P. A. 2002. Education for sale: At what cost? Lifelong learning and the marketplace. *International Journal of Lifelong Education* 21 (4), 334-346.
- Guardian. 2014. Being labeled a 'radical' is meant to be an insult. History tells us otherwise. May 20th.
- Guichard, J. 2005. Life-long self-construction. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 5, 111-124.

Harni, E. & Pyykkönen, M. 2017. Vastuullinen, omatoiminen ja innovatiivinen. 2000-luvun ihannekansalaisella on yrittäjän elämänasenne. Teoksessa V. Nuutinen (toim.) Uusi työväki. Työ ja yrittäjyys prekarisoituvan palkkatyön yhteiskunnassa. Helsinki: Into, 107–128.

Harvey, D. 2008. Uusliberalismin lyhyt historia. Tampere: Vastapaino.

Heelas, P. 2002. Work ethics, soft capitalism and the 'turn to life'. Teoksessa P. Du Gay & M. Pryke (toim.) Cultural economy: Cultural analysis and commercial life. London: Sage, 78–96.

Heiskala, R. & Kantola, A. 2010. Vallan uudet ideat: Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan. Teoksessa P. Pietikäinen (toim.) Valta Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 124–148.

Helsingin Sanomat. 2018. Työttömiä alettiin Tampereella kuunnella yksilöllisemmin, ja näin kävi: Työttömyys väheni, byrokratia tehostui ja asiakkaiden syvä ahdistus paljastui. 19.2.2018.

Henry, J. F. 1999. John Locke, property rights, and economic theory. *Journal of Economic Issues* 33 (3), 609–624.

Hemsley-Brown, J. & Goonawardana, S. 2007. Brand harmonization in the international higher education market. *Journal of Business Research* 60 (9), 942–948.

Heritage, J. & Robinson, J. D. 2011. 'Some' versus 'any' medical issues: Encouraging patients to reveal their unmet concerns. Teoksessa C. Antaki (toim.) Applied conversation analysis. London: Palgrave Macmillan, 15–31.

Hess, F. M. & Leal, D. L. 2001. Quality, race, and the urban education marketplace. *Urban Affairs Review* 37 (2), 249–266.

Hodkinson, P. & Sparkes, A.C. 1997. Careership: A sociological theory of career decision making. *British Journal of Sociology of Education* 18 (1), 29–44.

Holland, J. 1973. Making vocational choices: A theory of careers. New York: Prentice-Hall.

Hooley, T., Sultana, R. G. & Thomsen, R. 2018. The neoliberal challenge to career guidance. Mobilising research, policy and practice around social justice.

Teoksessa T. Hooley, R. Sultana & R. Thomsen (toim.) *Career guidance for social justice. Contesting neoliberalism*. New York: Routledge, 1–27.

Huckin, T., Andrus, J. & Clary-Lemon, J. 2012. Critical discourse analysis and rhetoric and composition. *College Composition and Communication* 64 (1), 107–129.

Humle, D. M. & Pedersen, A. R. 2015. Fragmented work stories: Developing an antenarrative approach by discontinuity, tensions and editing. *Management Learning* 46 (5), 582–597.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 2016. Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.

Jones Jr, R. G. & Calafell, B. M. 2012. Contesting neoliberalism through critical pedagogy, intersectional reflexivity, and personal narrative: Queer tales of academia. *Journal of homosexuality* 59 (7), 957–981.

Juhila, K. & Suoninen, E. 2016. Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 445–463.

Julkunen, R. 2008. Uuden työn paradoksit. *Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.

Kaščák, O. & Pupala, B. 2011. Governmentality-neoliberalism-education: The risk perspective. *Journal of Pedagogy* 2 (2), 145–158.

Keating, A. 2012. *Transformation now! Toward a post-oppositional politics of change*. Urbana: University of Illinois Press.

Kellner, D. 2000. Crossing the postmodern divide with Borgmann, or adventures in cyberspace. Teoksessa E. Higgs, A. Light & D. Strong (toim.) *Technology and the good life*. Chicago: The University of Chicago Press, 234–255.

Keskitalo-Foley, S., Komulainen, K. & Naskali, P. 2010. Risto Reipas riskinottaja. *Koulutuspolitiikan tavoitteleva ihannekansalainen*. Teoksessa K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen & S. Lappalainen (toim.) *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino, 15–36.

Kim K. H. 2009. Appropriating Confucius' conception of lifelong learning: Re-considering neoliberal perspective. *KEDI Journal of Educational Policy* 6 (2), 141–160.

Korhonen, M., Komulainen, K. & Rätty, H. Kenestä on yrittäjäksi? Mukaan ottavat ja erottelevat yrittäjämäisen oppilaan tulkinnat peruskoulun opettajilla. Teoksessa K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen & S. Lappalainen (toim.) *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino, 37–71.

Kosunen, S. 2012. "Meillä on siis kouluja, joista ne tulee: siis Suomen eliitti". *Keski-
kuluokan lasten kouluvalinnat pois lähikoulusta*. *Kasvatus* 43 (1), 7–19.

Lalljee, M. 1996. The interpreting self: An experimentalist perspective. Teoksessa S. Stevens (toim.) *Understanding the self*. London: Sage, 89–145.

Lareau, A. 2011. *Unequal Childhoods: Class, race, and family life*. Second edition. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

Lash, S. 1993. Reflexive modernization: The aesthetic dimension. *Theory, Culture & Society* 10 (1), 1–23.

Le, T., Le, Q. & Short, M. 2009. *Critical discourse analysis: An interdisciplinary perspective*. New York: Nova Science Publishers.

Lehtonen, J. 2014. Ei-heteroseksuaalisten ja transnuorten kokemukset työelämästä. *Työelämän tutkimus* 12 (3), 302–308.

Lehtonen, M. 1996. *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

Liasidou, A. 2008. Critical discourse analysis and inclusive educational policies: The power to exclude. *Journal of Education Policy* 23 (5), 483–500.

Liasidou, A. 2012. Inclusive education and critical pedagogy at the intersections of disability, race, gender and class. *Journal for Critical Education Policy Studies* 10 (1), 168–184.

Liinamo, S. Tulossa. *Persoonallisuustestit osana rekrytointia: Työelämän ideaali-
subjektia rakentamassa*. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma.

- Linde, C. 1993. *Life stories: The creation of coherence*. New York: Oxford University Press.
- Lyotard, J. 1985. *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Löppönen, P. 2017. *Vapauden markkinat. Uusliberalismin kertomus*. Tampere: Vastapaino.
- Macrine, S., McLaren, P. & Hill, D. 2009. *Revolutionizing pedagogy: Education for social justice within and beyond global neo-liberalism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Marsh, J. & Lammers, J. C. 2011. *Figured worlds and discourses of masculinity: Being a boy in a literacy classroom*. Teoksessa R. Rogers (toim.) *An introduction to critical discourse analysis in education*. London: Routledge, 93–115.
- McGuigan, J. 2014. *The neoliberal self*. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research* 6 (1), 223–240.
- McLaren, P. 2003. *Critical Pedagogy and Class Struggle in the Age of Neoliberal Globalization: Notes from History's Underside*. *Democracy & Nature* 9(1), 65–90.
- McLaren, P. 2005. *Capitalists and conquerors: A critical pedagogy against empire*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Mills, C. W. 1982. *Sosiologinen mielikuvitus. Alkuperäisteos vuodelta 1959*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mirowski, P. 2013. *Never Let a Serious Crisis Go to Waste: How Neoliberalism Survived the Financial Meltdown*. New York: Verso.
- Moir, J. 1993. *Occupational career choice: Accounts and contradictions*. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) *Discourse analytic research. Repertoires and readings of texts in action*. London: Routledge, 17–34.
- Naidoo, R., & Jamieson, I. 2005. *Knowledge in the marketplace: The global commodification of teaching and learning in higher education*. Teoksessa P. Ninnes & M. Hellstén (toim.) *Internationalizing higher education. Critical explorations of pedagogy and policy*. New York: Springer, 37–51.

Naskali, P. Toistoa ja vastarintaa. Yliopisto-opiskelijat ja yrittäjyyskasvatus. Teoksessa K. Komulainen, S. Keskitalo-Foley, M. Korhonen & S. Lappalainen (toim.) Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere: Vastapaino, 72–99.

Noro, A. 2000. Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sociologia* 37 (4), 321–329.

Olsen, M. 2006. Understanding the mechanisms of neoliberal control: Lifelong learning, flexibility and knowledge capitalism. *International Journal of Lifelong Education* 25 (3), 213–230.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Yrittäjyyslinjaukset koulutukseen. <https://minedu.fi/documents/1410845/4363643/yrittajyylinjaukset-koulutukseen-okm-2017.pdf/dd81b6e7-888e-45e4-8c08-40d0d5a5277e>. Viitattu 22.5.2020.

Oyserman, D. & Markus, H. R. 1998. Self as social representation. Teoksessa U. Flick (toim.) *The psychology of the social*. Cambridge: Cambridge University Press, 107–125.

Parsons, F. 1909. *Choosing a vocation*. Boston, MA: Houghton Mifflin.

Patomäki, H. 2007. *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.

Patton, W. & McMahon, M. 2014. *Career development and systems theory. Connecting theory and practice*. Rotterdam: Sense Publishers.

Peck, J. & Tickell, A. 2002. Neoliberalizing space. *Antipode* 34 (3), 380–404.

Poikolainen, J. 2011. "Miksi valita jo peruskouluvaiheessa?". *Vanhempien kouluvalintastrategiat*. *Kasvatus* 42 (2), 131–143.

Prilleltensky, I. & Stead, G. B. 2012. Critical psychology and career development: Unpacking the adjust-challenge dilemma. *Journal of Career Development* 39 (4), 321–340.

Prins, E. & Toso, B. W. 2008. Defining and measuring parenting for educational success: A critical discourse analysis of the parent education profile. *American Educational Research Journal* 45 (3), 555–596.

Pärnänen, A. 2015. Työn tekemisen tavat 2000-luvulla – tapahtuiko rakenteellisia muutoksia? *Työelämän tutkimus* 13 (3), 242–250.

Rebughini, P. 2018. Critical agency and the future of critique. *Current Sociology* 66 (1), 3–19.

Rinne, R. 2000. The globalisation of education: Finnish education on the doorstep of the new EU millennium. *Educational Review* 52 (2), 131–142.

Roberts, K. 2005. Social class, opportunity structures and career guidance. Teoksessa B. Irving & B. Malik (toim.) *Critical reflections on career education and guidance*. London: RoutledgeFalmer, 130–142.

Rogers, R. & Mosley, M. 2008. A critical discourse analysis of racial literacy in teacher education. *Linguistics and Education* 19 (2), 107–131.

Romito, M. 2019. Career guidance and neoliberal rationality in Italian schools. Teoksessa T. Hooley Hooley, R. G. Sultana & R. Thomsen (toim.) *Career guidance for emancipation. Reclaiming justice for the multitude*. New York: Routledge, 98–115.

Rosa, H. 2015. *Capitalism as a spiral of dynamisation: Sociology as social critique*. Teoksessa H. Rosa, S. Lessenich & K. Dörre (toim.) *Sociology, capitalism, critique*. London: Verso, 67–97.

Rose, N. 1992. Governing the enterprising self. Teoksessa P. Heelas & P. Morris (toim.) *The values of the enterprise culture. The moral debate*. London: Routledge, 141–164.

Rose, N. 1999. *Powers of freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.

Russell, J. 1999. Counselling and the social construction of self. *British Journal of Guidance and Counselling* 127, 339–352.

Ruusuvuori, J. 2001. Looking means listening: Coordinating displays of engagement in doctor–patient interaction. *Social science & medicine* 52 (7), 1093–1108.

Said, E. 2001. *Ajattelevan ihmisen vastuu*. Alkuperäinen teos vuodelta 1994. Helsinki: Loki-kirjat.

Saltmarsh, S. 2007. Cultural complicities: Elitism, heteronormativity and violence in the education marketplace. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 20 (3), 335–354.

Savickas, M. L. 2002. Career construction: A developmental theory of vocational behavior. Teoksessa D. Brown & Associates (toim.) *Career choice and development*. 4th edition. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 149–205.

Savickas, M. L. 2005. The theory and practice of career construction. Teoksessa S. D. Brown & R. W. Lent (toim.) *Career development and counselling: Putting theory and research to work*. Hoboken, NJ: Wiley, 42–70.

Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder J-P., Duarte M. E., Guichard, J., Soresi, S., van Esbroeck R. & van Vianen A. 2009. Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behaviour* 75, 239–250.

Savickas, M. L. & Porfeli, E. J. 2012. Career adapt-abilities scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational Behaviour* 80 (3), 661–673.

Seppänen, P. 2006. Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa. Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Skeggs, B. 1997. Formations of class and gender. *Becoming respectable*. London: Sage.

Skeggs, B. 2004. Exchange, value and affect Bourdieu and the “self”. Teoksessa L. Adkins & B. Skeggs (toim.) *Feminist after Bourdieu*. Oxford: Blackwell, 75–95.

Smith, K. B. & Meier, K. J. 1995. Public choice in education: Markets and the demand for quality education. *Political Research Quarterly* 48 (3), 461–478.

Soininen, T. 2015. Työn vakaus suomalaisessa työelämän tutkimuksessa. *Työelämän tutkimus* 13 (3), 231–238.

Souto, A-M. & Vehviläinen, S. 2019. Miten opinto- ja uraohjaus kohtaa maahan muuttaneet nuoret? Kohti yhteiskunnallisesti tiedostavaa ohjausta. Esitys SetStop-hankkeen seminaarissa Itä-Suomen yliopistossa 3.4.2019.

- Sugarman, J. 2015. Neoliberalism and psychological ethics. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology* 35 (2), 103.
- Super, D. E. 1957. *The psychology of careers: An introduction to vocational development*. New York: HarperCollins.
- Suoninen, E. 2016. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 229–248.
- Sutherland, O. & Strong, T. 2011. Therapeutic collaboration: A conversation analysis of constructionist therapy. *Journal of Family Therapy* 33 (3), 256–278.
- Stead, G. B. & Bakker, T. M. 2010a. Discourse analysis in career counselling and development. *The Career Development Quarterly* 59, 72–86.
- Stead, G. B. & Bakker, T. M. 2010b. Self in Career Theory and Counselling. A Discourse Analysis Perspective. *British Journal of Guidance & Counselling* 38 (1), 45–60.
- Thrift, N. 1997. The rise of soft capitalism. *Journal for Cultural Research* 1 (1), 29–57.
- Timonen, E., Silvonen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. 2016. Nuorten uramuuntuvuus toisen asteen opintojen alussa. *Psykologia* 51 (3), 191–208.
- Vassallo, S. 2013. Critical pedagogy and neoliberalism: Concerns with teaching self-regulated learning. *Studies in Philosophy and Education* 32 (6), 563–580.
- Varje, P. 2014. "Palvelukseen halutaan": Työpaikkailmoitusten työntekijä. Teoksessa A. Väänänen & J. Turtiainen (toim.) *Suomalainen työntekijäyys 1945–2013*. Tampere: Vastapaino, 54–83.
- Vehviläinen, S. 2003. Avoiding providing solutions: orienting to the ideal of students' self-directedness in counselling interaction. *Discourse Studies* 5(3), 389–414.
- Vehviläinen, S. 2014. *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vincent, C. & Ball, S. J. 2007. "Making up" the middleclass child: families, activities and class dispositions. *Sociology* 41 (6), 1061–1077.

Wilson, J. A. 2018. Neoliberalism. New York: Routledge.

Yle 2018. Tutkimus todistaa: Opiskelijat voidaan jakaa innostuneisiin, stressaantuneisiin, kyynisiin ja uupuneisiin. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/02/23/tutkimus-todistaa-opiskelijat-voidaan-jakaa-innostuneisiin-stressaantuneisiin>. Viitattu 22.5.2020.